
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 13 06 14 014 7

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

ספר

שערי תשובה

שחבר

רבינו יונה גירונדי

זלל"ה

[המחבר חי בסוף אלף החמישי, היה רבו מובהק של הרשב"א ז"ל, וחבר עליות דר"י על כל הש"ס. ותלמידיו חברו על הלכות רי"ף מס' ברכות, עוד חבר רבנו ס' היראה ופירוש ארוך על מס' אבות].

ועתה נוסף בו

ספר

אור חדש

הוא מראה כל מאמרי חז"ל שהביא רבנו ז"ל בס' הזה למקומותם, בבבלי ירושלמי, ספרא ספרי מכילתא ומדרשים. וגם הערות קצרות על דעת רבנו בהלכות הנזכרות בס' הזה.

מאתי משה קארעליץ [מו"צ פ"ק ווילנא] באאמ"ו הגאון שמריהו יוסף זצ"ל, הגאב"ד דקאסאווא.

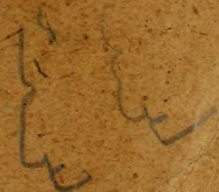
יצא לאור ע"י שמואל גריינימאן.

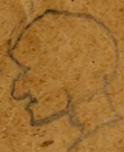
בדפוס של ד. קריינעס וש. קובלסקי

ווילנא, תרפ"ב.

BJ
1287
G43S4
1921

Sefer Sha'are teshuvah

ספר

שערי תשובה

שחבר

רבינו יונה גירונדי

זלל"ה

[המחבר חי בסוף אלף החמישי, היה רבו מובהק של הרשב"א ז"ל, וחבר עליות דר"י על כל הש"ס. ותלמידיו חברו על הלכות רי"ף מס' ברכות, עוד חבר רבנו ס' היראה ופירוש ארוך על מס' אבות].

ועתה נוסף בו

ספר

אור חדש

הוא מראה כל מאמרי חז"ל שהביא רבנו ז"ל בס' הזה למקומותם, בבבלי ירושלמי, ספרא ספרי מכילתא ומדרשים. וגם הערות קצרות על דעת רבנו בהלכות הנזכרות בס' הזה.

מאתי משה קארעליץ [מו"צ פ"ק ווילנא] באאמו"ר

הגאון שמריהו יוסף זצ"ל, הגאב"ד דקאסאווא.

יצא לאור ע"י שמואל גריינימאן.

בדפוס של ד. קריינעס וש. קובלסקי

ווילנא, תרפ"ב.

3353

מצאתי חובה להביא גרגיר אחד מחי' אאמ"ו הגאון רש"י זצ"ל.

לשון הטור ח"מ סי' קע"א וכ' רבנו יונה אבל אם יאמר לו קח חלק הגדול [פי' בחצר שאין בה דין חלוקה] לפי שויו בדמים ואני הקטן או אקח הגדול ואתה הקטן ואם אתה אומר שאינך חפץ בקטן אני אקח הכל שומעין לו אע"פ שאינו מניח לחבירו ליקח הכל. והיכא דראובן יש לו שיעור ולשמעון אין לו שיעור כגון חצר של ז' אמות ויש בו לראובן ד' חלקים ולשמעון ג' חלקים ואין שמעון רוצה לחלוק כ' הרמ"ה ז"ל שיכול ראובן לומר לו אחלוק עמך ואטול כל חלקי חוץ מאמה אחת שאשתתף עמך ברביע חלקך ושוב יאמר לשמעון גוד או אגוד. והנה אחרונים ז"ל פירשו דהרמ"ה תרי מילי קאמר שאם רצה ראובן נוטל ג"א לעצמו ומניח אמה אחת בשותפות. וישתמשו זה ג' ימים וזה יום אחד. ואם רצה יאמר לו אח"כ גוד או אגוד. וזה תימא דא"כ למה ארשב"ג ב"ב י"ג ב' טול אתה שיעור ואני פחות אין שומעין לו אי בדמי' כו' אי במתנה שונא מתנות יחי' יניח לו האמה בשותפות. אלא ע"כ שלקתה בזה מדת הדין דמעיקרא היה לו שותפות בחצר של ז' אמות. והיה סובל שותפו בשביל דבר חשוב. והשתא סובל שותפו בשביל הצי אמה. ולכן אינו כופהו לחלוקה זו, אלא כל שאינם מסתלקים משותפות כל חלקם משועבד זה לזה. והלכך גם לת"ק אינו כופהו אלא אם מניח לו חלקו במתנה. וא"כ גם בדינא דהרמ"ה אין ראובן כופהו לשמעון לחלוקה ע"י שיניח לו אמה בשותפות, ואין מקום כלל לחלק בין יש לו ד"א ליש לו ג"א וחצי. ולכן נראה דכונת הרמ"ה ג"כ רק לענין גוד או אגוד ואשמועינן דראובן א"צ להניח לשמעון לגוד כל החצר אלא אמה אחת, ודברי הרמ"ה הן דברי רבנו יונה שהביא הטור, אלא שהר"י נקיט לי' בחצר השותפין והרמ"ה נקיט לי' בג' וד' חלקים. וכן מוכח מל' הרמ"ה דסיים ושוב יאמר לו גאא"ג. ולמה לא יאמר בתחלה גאא"ג וכפי המבואר בטור לעיל בשם הר"י. ומש"כ הב"ח תמוה וכמש"כ הש"ך. גם מש"כ הפרישה והט"ז תמוה. דה"נ בנידון הרמ"ה אין שמעון זקוק למכור חלקו, אלא יכול לומר לו טול ד"א ואני ג"א, וה"נ בשותפין שוין יכול לומר לו קנה אמה או אקנה אמה או הכל. אבל למה שפירשנו ניחא הכל. ולפ"ז קם דינא דאינו כופהו לשמעון להשתתף עמו באמה אחת. [א"ה ל' הר"מ במרדכי פ' השותפין ק"ק לפ"ז אבל אחרי שהדין מוכרח ע"כ לפרש גם כונת הר"מ דהחלוקה אינו אלא לענין שלא יצטרך לומר גאא"ג על כל חלקו אלא על אמה אחת].

שם סי"ט תשובת הגאון, עי' הגה' דו"פ ומבואר מדבריו ז"ל שמפרש דלא חלקו האחים ואפ"ה אין שמעון יכול לומר גא"א ותימא מ"ש מכל שותפים הרי כל החצר משותפה של ראובן ה' חלקים ושל שמעון חלק אחד. ולמה אין לשמעון טענת גא"א. ונהי דראובן מצי למימר גוד שיעור חצר ולא יותר. מ"מ הרויח שמעון בטענת גא"א שיעור חצר. ועוד ל' הגאון שהאריך בטעם הדבר משום דחלק רו"ש אינו בדין חליקתן אינו מובן שהרי באמת חלק רו"ש משועבד לשמעון קודם חלוקה, להשתמש בכלו לזמנים, ועיקר הטעם שאין ראובן מניח לשמעון לגוד הכל, משום דכיון דנותן לשמעון שיעור חצר סגי, וזה הדין גם בשותפין שוין בחצר ז"א וכמשכ"ר סט"ז בשם רבנו יונה. ולכ"נ דעובדא דהגאון כבר חלקו האחים החצר לג' חלקים כל חלק ל' אמות ארך וג' אמות ושליש רחב, ומילי מילי קאמר. דחלק רו"ש נסתלק מדין גא"א לענין שאין

(תשלום הדברים בסוף הספר).

שערי תשובה לרבינו יונה ז"ל.

השער הראשון.

בביאור התשובה ועיקריה.

א מן הטובות אשר היטיב השי"ת עם ברואיו כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם. לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו. ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו לרוב טובו וישרו, כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהלים כה, ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו לא סגר בעדם דלתי תשובה. שנאמר (ישעיה לא, ו) שובו לאשר העמיקו סרה, ונאמר (ירמיה ג, כב) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם. והוזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה. והתבאר כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו. כל שכן אם ישוב מיראת השם ואהבתו. שנאמר (דברים ד, ל) בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו. והתבאר בתורה כי יעזור השם לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהור להשיג מעלת אהבתו. שנאמר (שם ל, ב) ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך. ואומר בגוף הענין (שם ו) ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך, להשיג אהבתו. והנביאים והכתובים דברו תמיד על דבר התשובה עד כי באו עקרי התשובה כלם מפורשים בדבריהם כאשר יתבאר.

ב ודע כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום. כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה. והמנוס הוא התשובה. והוא עומד במרדו והנו ברעתו. ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. וארז"ל על הענין הזה במדרש קהלת משל לכת של לסטים שהבשן המלך בבית האסורים וחתרו מחתרת פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת התורה והאיש ההוא עודנו עצור ויך אותו במטהו. אמר לו קשה יום הלא המחתרת התורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך.

ג ולא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ, אשר הם ישנים שוכבים ולא ישיבו אל לבבם. ולא דעת ולא תבונה להם למהר להמלט על נפשם. ויש מהם נדחים מעל השם ב"ה ולא יאמינו לעונש החטא. וארז"ל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום כי באמת עשה תשובה.

אור חדש.

אות א) והתבאר כי התשובה כו'. מד"ר איכה פ' ג. אות מ"א. ומה אם מי שמכניע כו': ב) וארז"ל על הענין כו'. מד"ר קהלת פ' ז' אות ל"ב: ג) וארז"ל אם כו', ברכות י"ט ע"א:

ד ועוד התבונן ברעת המתאחר מן התשובה כי רבה היא. כי לולא התמהמה כי [עתה] שב נאנח במרירות לב ברגזה ובדאגה. ודלפה עינו מתוגה. כי יפגשהו יצרו שנית ויזדמן החטא לידו. יכבוש את יצרו ויזכור אשר עברה עליו כוס המרירות ולא יוסיף לשתותה עוד. כמו שנאמר (תהלים ד, ה) רגזו ואל תחטאו. ביאורו רגזו והצטערו על אשר חטאתם ואל תחטאו עוד. כי הזכיר חטאם למעלה באמרו תבקשו כזב סלה. ויעיד על זה הפירוש אמרו רגזו מלשון (בראשית מה, כד) אל תרגזו בדרך. (חבקוק ג, טו) ותחתי ארגז. וענינם הצער על הדבר שעבר ועל ההווה. ולא אמר יראו או גורו. וכאשר יאחר לשוב בבא החטא לידו יפול במוקשו כנפול בתחלה. ויגדל עוונו האחרון מאד. ותעלה רעתו לפני השם. כי מראשית לא חשב כי פתאום יבא היצר השודד עליו. אך אחרי אשר ראה דלות כחו ואשר גברה יד יצרו עליו וכי עצום הוא ממנו. היה עליו לראות כי פרוץ הוא. ולשית עצות בנפשו להוסיף בה יראת ה'. ולהפיל פחדו עליה. ולהצילה ממארב יצרו ולהשתמר מעונו. ואמר שלמה ע"ה (משלי כו, יא) ככלב שב על קאו כסיל שונה באולתו. ביאורו כי הכלב אוכל דברים נמאסים וכאשר יקיאם נמאסים יותר והוא שב עליהם לאכלם. כן ענין הכסיל, כי יעשה מעשה מגונה וכאשר ישנה בו מגונה יותר. כאשר ביארנו.

ה השנית כי השונה בחטאו תשובתו קשה כי נעשה לו החטא כהיתר. ובזה כבדה מאד חטאתו, כמו שנאמר (ירמיה ג, ה) הנה דברת ותעשי הרעות ותוכל. ביאור ותוכל, כי הרעות נעשות לך כהיתר וכדבר שהוא ביכלתך וברשותך. מלשון (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך. שתרגומו לית לך רשו. וארז"ל כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר. וארז"ל על האיש שעבר עבירה ושנה בה כי מכאן ואילך אם יחשוב לעשות העבירה ונאנס ולא עשאה מחשבתו הרעה מצטרפת למעשה. ועליו נאמר (ירמיה ו, יט) הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם.

ו ועתה בינה שמעה זאת כי הוא עיקר גדול. אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים, כענין שנאמר (קהלת ז, כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אכן כובשים את יצרם מאת פניהם. ואם יפלו בחטא פעם אחת לא ישנו לו. ונקוטו בפניהם. וחוזרים בתשובה. אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע. ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו. גם אם הוא מהעונות הקלים, אף על פי שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה

אור חדש.

אות ה) וארז"ל כיון כו'. קדושין מ. ע"א: שם וארז"ל על כו'. ב"ז עם ועי' רש"י שם ד"ה עולא. ועי' לק' סוף אות מ"ט:

קראוהו חכמי ישראל מומר לדבר אחד. ואת פושעים נמנה. וגדול עונו מנשוא. כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד, כבר שבר עול אדוניו מעליו. והישר בעיניו יעשה. ועל הענין הזה נאמר (דברים כז, כו) ארור (האיש) אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם. ביאורו אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש ועד סוף. ויורה על זה אשר לא יקים לעשות. ולא אמר אשר לא יעשה אותם.

ז **ועוד** תדע כי השונה עבירה אחת עשר פעמים, אף על פי שנזהר מכל שאר העבירות. הנה הוא נחשב כעובר על עבירות חלוקות. וכן ארז״ל כי אם יאמרו לנזיר אל תשתה והוא שותה, אל תשתה והוא שותה. לוקה באהרונה על כל אחד ואחד. כמשפט האוכל טרפה. בהמה טמאה, וחלב ודם.

ח **וראה** ראינו כי רבו עונות הדור על זאת. כי יש אנשים רבים מקבלים על נפשם להזהר מעבירות ידועות. וכל ימי חייהם אינם נזהרים בהם, אבל הם אצלם כהיתר. ואילו לא היו נוהגים כן רק על עבירה אחת, חלי רע הוא בנפשם כאשר ביארנו. אף כי נוהגים על אזהרות רבות. וכהנה מן החמורות. כמו שבועת חנם. ומקלל את חבירו או את עצמו בשם. והזכרת שם שמים לבטלה. או במקום שאינו טהור. או בידים לא נקיות. והעלמת עין מן העני. ולשון הרע. ושנאת חנם. וגבהות הלב. ונתנת חתתו. והסתכל בעריות. וביטול תלמוד תורה כנגד כלם. ורבות כאלה. כתבנו מקצתם אצל בני הדור להזכירם ולהזהירם. וכן ראוי לכל בעלי תשובה לכתוב במגלת ספר הדברים אשר נכשלו בהם. והמצות אשר קצרו בקיומם. ולקרוא בספר זכרונותם בכל יום.

ט **והנה** מדרגות רבות לתשובה. ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקב״ה. ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה. אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו. זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר. וכן כתוב (תהלים לב, ב) אשרי אדם לא יחשוב ה׳ לו עון ואין ברוחו רמיה. וכענין הבגד הצריך כבוס. כי המעט מן הכבוס [לא] יועיל בו להעביר הגעל ממנו. אך לפי רוב הכבוס יתלבן. וכן כתוב (שם נא, ד) הרב כבסני מעוני. ותכבס הנפש מן העון כפי אשר תכבס את לבה. שנאמר (ירמיה ד, יד) כבסי מרעה לבך ירושלים. וארז״ל (תהלים קיב, א)

אור חדש.

אות ו) **קראוהו חכמי ישראל** כו׳. עי׳ לק׳ אות ל״ח. ועי׳ חולין ד׳ ע״ב. ויו״ד סי׳ ב׳, ס״ו: שם **ביאורו אשר** כו׳. עי׳ רמב״ן פעה״ת פ׳ תבוא כ״ז. כ״ו. ועי׳ לק׳ שער ג׳ אות י״ח. ועי׳ ילקוט משלי ג׳. אילו נאמר ארור אשר לא ילמד כו׳ החזיק כו׳: אות ז) **וכן ארז״ל כי אם** כו׳. מכות כ״א. ע״א: אות ט) **ואז״ל אשרי** כו׳. ע״ז י״ט. ע״א: שם **ואז״ל עד** כו׳. ירושלמי חגיגה פ״ב ה״א

אשרי איש ירא את ה׳. בעודו איש. רצה לומר כי תשובת האדם המעולה בימי בחורותיו בעוד כחו עליו ויתגבר על יצרו. אכן כל תשובה מועילה, כמו שנאמר (שם צ, ג) תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. ואמרו רז״ל עד דכדוכה של נפש.

עתה נבאר עיקרי התשובה.

העיקר הראשון.

י ההרטה. יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה׳. וישיב אל לבו כי יש עונש ונקם ישלם על העון. כענין שנאמר (דברים לב, לה) לי נקם ושלם. ונאמר (איוב יט, כט) גורו לכם מפני חרב כי חמה עונות חרב. ויתהרט על מעשיו הרעים. ויאמר בלבבו מה עשיתי. איך לא היה פחד אלהים לנגד עיני, ולא יגורתי מתוכחות על עון. ומן השפטים הרעים, כי רבים מכאובים לרשע. לא חמלתי על גופי, ולא חסה עיני עליו משחתו. מפני הנאת רגע אחד. ונמשלתי לאיש שיגזול ויחמוס ויאכל וישבע. ויודע כי אחרי אכלו ואחרי שתו יגריס השופט בחצץ שניו. כענין שנאמר (משלי כ, יז) ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ. ורעה מזאת כי הייתי על הנפש היקרה אכזרי. ונטמאה בגלולי יצרי. ומה הועילה בכל קניניה, אם רעה בעיני אדוניה. ואיך החלפתי בעולם חולף, עולם עומד לעד לעולם. איך נמשלתי כבהמות נדמיתי. והלכתי אחרי יצרי כסוס כפרד אין הבין, ותעיתי מדרך השכל. והנה הבורא נפח באפי נשמת חיים חכמת לב וטובת שכל, להכירו וליראה מלפניו. ולמשול בגוף וכל תולדותיו. כאשר המשילה על שאר בעלי חיים שאינם מדברים. מאשר יקרה בעיניו נכבדה. ואחרי אשר בעבור זאת נבראתי. ויהי בי הפך מזה. למה לי חיים. כענין שנאמר (משלי כא, טז) אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח. ועוד כי כמשפט הבהמה לא עשיתי. אבל שפלתי ממנה. כי ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו. ואני לא ידעתי ולא התבוננתי. ושלחתי נפשי לחפשי מאדוניה. וטעמתי צופי. ונשיתי סופי. וגזלתי והמסתי. ועל דל בוססתי. ולא זכרתי יום המות. אשר לא ישאיר לפני נשמתי. בלתי אם גויתי ואדמתי. והענין הזה אשר ביארנו. הוא אשר דבר ירמיה ע״ה (ירמיה ח, ו) אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי.

העיקר השני.

יא עזיבת החטא. כי יעזוב דרכיו הרעים ויגמור בכל לבבו כי לא יוסיף לשוב בדרך הזה עוד. ואם און פעל לא יוסיף, כענין שנאמר (יחזקאל לג, יא) שובו שובו מדרכיכם הרעים. ונאמר (ישעיה נה, ז) יעזוב רשע דרכו.

ודע כי מי אשר חטא על דרך מקרה, כי התאוה תאוה, ויחזק עליו יצרו ויתקפהו, ולא נחלצו רעיוניו וחושיו בפגעו בו, ולא מהרו לנעור בים התאוה ויחרב, על כן יגורהו היצר בחרמיו. ונפל במכמוריו, לפי שעתו ועתו, בהיות רוח היצר רע מבעתו, ולא מאשר חפצו ורצונו למצוא עונו, ולעשות כמוה אחרי זאת. ראשית תשובת האיש הזה החרטה, ולשים יגון בלבו על חטאתו ולהיות נפש נענה ומרה כלענה. אחרי כן יוסיף בכל יום יראת ה׳ בנפשו, ויתן חתת אלהים בלבבו בכל עת, עד אשר יהיה נכון לבו בטוח בה׳, כי אם יוסיף יעבור (בו) [לפניו] היצר, ויפגשהו כפעם בפעם, ורבה עליו תאותו כמשפט הראשון, לא יהיה נפתה לבו עליו ויעזוב דרכו, כמו שנאמר (משלי כח, יג) ומודה ועוזב ירוחם. הזכיר תחלה ומודה, על החרטה והוידוי. ואחר כך ועוזב. אך האיש המתיצב על דרך לא טוב תמיד, וגבר על חטאיו דורך בכל יום ושונה באולתו, ושב במרוצתו גם פעמים רבות, וכל עת אוהב הרע ומכשול עונו ישים נוכח פניו. רצה לומר התאוה והיצר, וחפצו ומגמתו, אשר לא יבצר ממנו כל אשר יזם לעשות. ראשית תשובת האיש הזה. לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה. ולהסכים לקיים ולקבל עליו לבל יוסיף לחטוא. אחרי כן יתחרט על עלילותיו הנשחתות. וישוב אל ה׳. כמו שנאמר (ישעיה נה, ז) יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה׳ וירחמהו. והמשל בזה, למי שאוחז השרץ יבא לטבול ולהטהר, כי יניח השרץ תחלה ואחרי כן יטבול ויטהר. וכל זמן שהשרץ בידו עוד טומאתו בו. ואין הטבילה מועילה. והנה עזיבת מחשבת החטא, היא השלכת השרץ. והחרטה מאשר חטא. והוידוי והתפלה. במקום הטבילה. והיה כי יבואו יסורים ומכאובים על הרשע. אשר תמיד כל זממיו. להתהלך באשמיו. יווסר בתחלה וישוב ממחשבתו הרעה אשר חשב. ויכרית מעבדיו מידיו. והמשל בזה, לעגל אשר יכוהו במלמד הבקר לכוון תלמיו. כן המתיצב על דרך לא טוב. יקח המוסר תחלה לעזוב דרכי מות ללכת דרך ישר, כמו שנאמר (ירמיה לא, יז) שמוע שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא למד. ועוד נאמר אחריו (שם פסוק יח) כי אחרי שובי נחמתי. רוצה לומר כי אחרי אשר יסרתני ואוסר. ושבתי מדרכי הרעה. נחמתי אחרי כן ואתחרט על מה שעבר מדברי עונותי. והנה נתבאר לך מזה כל הענין אשר בארנו.

העיקר השלישי.

יב **היגון**, ישתונן כליותיו ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו. ויגדיל יגון בלבבו. וסער מתחולל ברעיוניו. ויאנח במרירות לב. כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו על חטאתו אשר חטא ולא השלים חקו בזה, כי גם הפסד דינר או איסר קשה בעיני האדם. אך אם אבד עשרו בענין רע ויצא נקי מנכסיו. נפשו עליו

תאבל. ותכבד אנחתו. נפשו מרה לו. וכן על צרות רעות ורבות כאבו נצח. ויגון בלבבו יומם. ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנח מי שהמרה את השי״ת. (והנחית) [והשחית] והתעיב עלילה לפניו. ולא זכר [יוצרו] אשר בראו יש מאין. וחסד עשה עמו. וידו תנהחר בכל עת. ונוצר נפשו בכל רגע. ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו. ואיך טח מראות עיני ההוטא. מהשכיל לבבו. והמשכיל אשר נפקחו עיניו. יותקו הדברים האלה בלבבו. ויבואו חדרי רוחו.

יג **ומדרגות** התשובה ומעלותיה. לפי גודל המרירות ועוצם היגון. והיא התשובה אשר תבא מדרך טוהר מנפש וזכות שכלה. כי לפי שכלו וכפי אשר תפקח עיניו. ירבו ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו. על רוב עוניו. כמו שנאמר (ישעיה נז, טז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. ביאורו כאשר יעטוף ויצטער הרוח שהוא מלפני כי הוא מן העליונים. ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי. לא אריב עוד ולא אקצוף. כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר היא מלפני. ונשמות אני עשיתי. על כן יקל העון כפי אשר תכבד (העבודה) [עבודת] האנחה עליו. כי היגון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה. ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו. והמשל בזה כי המלך יחמול על חניכיו ילידי ביתו הקרובים אליו והם מאצילי ארץ הנכבדים. ויתן להם חנינה יותר מחמלתו על הרחוקים והפחותים. ואמר ונשמות אני עשיתי. לקרבתן אל העליונים. אע״פ שהגוף והכל מעשי ידיו. וכמוהו (שמות לב, טז) והלוחות מעשה אלהים המה. ועוד אמרו רבותינו ז״ל שלשה שותפין יש באדם. אביו ואמו והקב״ה. ולפי שאין לאב ולאם שותפות בנשמה. על כן אמר ונשמות אני עשיתי. ואמרו ונשמות אני עשיתי. יורה על אמרו כי רוח מלפני. כי ענינו כאשר ביארנו.

יד **ואמר** דוד המלך ע״ה (תהילים לח, י) ה׳ נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה. ביאורו. גלויה לפניך כל תאותי כי איננה זולתי לעבודתך. ואתה יודע אנחתי כי איננה על עסקי עולם והדברים הכלים. זולתי על חטאי ועל קוצר ידי בעבודתך. ואמר אחד מן המתנפלים בחין ערכי. אנחתי מפחדך. הרחיקה ממני האנחות. דאגתי מקוצר ידי בעבודתך. הרחיקה ממני הדאגות.

העיקר הרביעי.

טו **הצער** במעשה. כמו שנאמר (יואל ב, יב) וגם עתה (נאמר) [נאום ה׳] שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד.

אור חדש.

אות יג) וארז״ל ג׳ שותפין כו׳. נדה ל״א ע״א׳

ואמרו ז"ל הלב והעינים שני סרסורי החטא. וכן כתוב (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. לכן בזאת יכופר עון הסרסורים. במדת תשובתם. כנגד מדת משובתם. כי יתכפר עון לבב החטאים. במרירותם ואנחותם. בשבר אשר הם שוברים אותו. כמו שכתוב כי רוח מלפני יעטוף. ונאמר (תהילים נא, יט) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. והמשל על זה מן הכלים (הם טמאים) [הטמאים] אשר (הנשברים) [נשברו]. מטומאתם טהרו. כמו שנאמר (ויקרא יא, לה) תנור וכירים יתץ. ועון העינים יכפר בדמעות. כמ"ש (תהילים קיט, קלו) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתיך. לא אמר על לא שמרתי תורתיך. אבל אמר לא שמרו. כי הם סבבו החטא על כן הורדתי פלגי מים.

העיקר החמישי.

טו הדאגה, כי ידאג ויפחד מעוגש עונותיו. כי יש עונות שהתשובה תולה כפרתן ויסורין ממרקין, כמו שנאמר (תהילים לח, יט) כי עוני אגיד אדאג מחטאתי. וענין היגון על שעבר. וענין הדאגה על העתיד. ועוד שנית ידאג, אולי הוא מקצר בחובת התשובה בצער ובמרירות ובצום ובבכי. וגם כי הרבה צער והרבה בכה. יזחל ויירא אולי לאומת זה הרבה אשמה, ולא השלים חוקו את כל ענותו ואשר יבכה בצום נפשו. ומי שהתבונן בגודל עבודת הבורא על יצוריו וכי אין קץ לרעת הממרה את פיו. כל אשר יוסיף בעבודה ובדרכי התשובה, הלא מצער היא, והנה למעט בעיניו. ואמר שלמה המלך ע"ה (משלי יד, טז) (מרע חכם ירא וסר) [חכם ירא וסר מרע] ובאורו. החכם אעפ"י שהוא סר מרע בכל מאמצי כחו. יירא ויזחל. אולי לא כלה הקו. ולא נזהר כדת מה לעשות. וכמוהו (משלי כח, ו) מעקש דרכים והוא עשיר. אעפ"י שהוא עשיר. וכן אמרו רבותינו ז"ל בילמדנו אל תפרש חכם ירא וסר מרע, אלא חכם סר מרע ויירא. וסוף הפסוק מוכיח עליו (שם) וכסיל מתעבר ובוטח. אמר על מדות הכסיל מתעבר. ועם כל זאת בוטח שלא יקרהו עון ונזק. ובעל הכעס עלול לפשעים ומופקר לנזקים. שנאמר (משלי כט, כב) ובעל חמה רב פשע. ונאמר (שם כה, כח) עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

יז ועוד ידאג בעל תשובה פן יתגבר עליו יצרו. כמו שאמרו ז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך. כל שכן האיש אשר נצחו לבו כבר. כי ראוי להשמר מן היצר האורב בכל עת. ולהוסיף

אור חדש.

אות טו) וארז"ל הלב כו'. ירו' ברכות פ"א ה"ד, מד"ר נשא פ' י', אות ו': אות טז) ארז"ל בילמדנו כו'. תנחומא לך אות ט"ו: אות יז) כמו שאז"ל אל כו'. אבות פ"ב מ"ד:

שנאמר (תהלים טו, ד) נבזה בעיניו נמאס. ונאמר (איוב טו, טז) אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה. (ירמיה ו, ל) כסף נמאס קראו להם. על כן יכנע ויהי שפל בעיניו. ודוד ע"ה (אמר) בהתודותו על חטאו בבוא אליו נתן הנביא אמר בסוף דבריו (תהלים נא, יט) זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. רוח נשברה. רוח נמוכה. למדנו מזה כי ההכנעה מעיקרי התשובה. כי המזמור הזה יסוד מוסד לעיקרי התשובה. ובהכנעה יתרצה האדם אל השם. שנאמר (ישעיה סו, ב) אל עני ונכה רוח. ונאמר בענין התשובה (שם נז) ואמר סלו סלו פנו דרך וגו׳ כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. למדנו כי ההכנעה מעיקרי התשובה. וכן שאר כל הפרשה מדברת על בעלי התשובה (שם פ׳ טז) כי לא לעולם אריב וגו׳ בעון בצעו קצפתי וגו׳ דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו וגו׳. פי׳ דרכיו ראיתי בהכנעה. כמו שאמר ואת דכא ושפל רוח. ובמרירות הלב כמו שאמר כי רוח מלפני יעטוף. וארפאהו. כי אסלח לעונו. כמו (הושע יד, ה) ארפא משובתם. (ישעיה ו, י) ושב ורפא לו. ואנחהו. אעזרהו על עזיבת החטא ואגבירהו על יצרו.

כד ודע כי מעלות ההכנעה רבות. כאשר יתבאר בשערי הענוה בעזרת ה׳. והמדרגה העליונה בההכנעה המחויבת מדרך התשובה. שיגדיל ויאדיר עבודת השם. ולא יחזיק טובה לעצמו. כי יקטן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם. על כן יכנע ויעבוד בהצנע. ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים. ולא יבקש תפארת על פעליו המפוארים. ויסתירם (מרעתם) [מרעין] כפי היכולת.

כה ובא הענין הזה על עיקר התשובה מבואר בדברי הנביא ע"ה שנאמר (מיכה ו, ו) במה אקדם ה׳ אכף לאלהי מרום. פי׳ במה אקדם ה׳ על רוב חסדיו. כי הזכיר למעלה בפרשה מחסדי השי"ת. ובמה אכף לאלהי מרום על רוב חטאי. והזכיר אלהי מרום. להורות ולהודיע כמה ראוי אשר יכף ויכנע מי שהמרה רם על הכל. ובאר הענין אחרי כן. האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה. הירצה ה׳ באלפי אילים ברבבות נחלי שמן. אשר אקדמנו בהם על רוב חסדיו. האתן בכורי פשעי. להראות כניעתי וכפיפתי על רוב חטאי. כי אני מכיר עוצם פשעי. כי ראוי לתת בכורי קרבן בעבור פשעי. כי רב מאוד וכי עצום. פרי בטני חטאת נפשי. הזכיר על הפשע בכורי ועל החטאת פרי בטני. כי הפשע הוא המרד כאשר ארז"ל והוא יותר מן החטא. והיתה התשובה. הגיד לך אדם מה טוב ומה ה׳ דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד. כי זה נבחר מן

אור חדש.

אות כה) כאשר ארז"ל. יומא ל"ו, ע"ב:

העולות והמנחות לקדם בו את ה׳ על חסדיו. והצנע לכת עם אלהיך. זהו עיקר כניעתך וכפיפתך לעבוד את ה׳ בהצנע לכת. כי זה יורה על כניעתך שלא תחמוד כבוד על מעשיך הנכבדים אף כי על המעלות אשר לא יחפוץ בהם היוצר (את) [מן] יצוריו. כי אין להתהלל בהם. כמו העושר והגבורה ומיני החכמות. זולתי השכל וידוע את הש״ית. כמו שנאמר (ירמיה ט, כב) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו׳.

כו ועוד נתחייב בעל התשובה על הכניעה. מפני שהוא חייב להסיר מנפשו המדות שגורמות לחטוא ומעוללות הפשעים.

כז והגאוה מסבבת כמה עבירות. ומגברת יצר לב האדם עליו. שנאמר (דברים ח, יד) ורם לבבך ושכחת את ה׳ אלהיך. ונאמר (משלי כא, ד) רום עינים ורחב לב נר רשעים חטאת. פי׳ הגאוה ניר הרשעים. כי ממנה יפרו חטאים. כאשר נאמר ורם לבבך ושכחת. ונאמר (תהלים י, ב) בגאות רשע ידלק עני. ונאמר (שם לא, יט) הדוברות על צדיק עתק בגאוה. ונאמר (יחזקאל לב, כו) (אשר) [כי] נתנו חתיתם בארץ חיים. וכמו שעושים בני אדם ניר בשדה כדי לזרות בו הזרע ולאסוף רוב תבואות. כן עושים הרשעים את הגאוה ניר בלבבם וזורעים בו המחשבות הרעות להוליד ולהצמיח העבירות שהם פרי מהשבותם. ועל דרך המשל כמו שאמר הנביא (הושע י, ד) ופרח בראש משפט וגו׳. ומה שאמר חטאת. פי׳ ניר רשעים ניר חטאת. וכולל חטאים רבים. כמו (ירמיה יז, א) חטאת יהודה. או יהיה פירושו וחטאת. כמו (חבקוק ג, יא) שמש ירח. והטעם מלבד כי הגאוה גורמת חטאים. המדה עצמה חטאת. כמו שנאמר (משלי טז, ה) תועבת ה׳ כל גבה לב. ובעל הגאוה נמסר ביד יצרו. כי אין עוזר השם עמו. אחרי אשר הוא תועבת השם.

כח ועוד חייב בעל התשובה להכנע ולקיים עליו להתנהג על הדרך שארז״ל. והוי שפל רוח בפני כל אדם. וישיג מזה שלא יכעוס ולא יקפיד על חבריו. וגם לכל הדברים אשר ישמע אל יתן לבו. להעביר על מדותיו (מעבירים מזה) להתכפר על עונותיו. כמו שאמרו ז״ל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו. מדה כנגד מדה. וזה פתח תקוה נכבד מאד. ונאמר (איכה ג) יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. יתן למכהו לחי ישבע בחרפה.

העיקר השמיני.

כט ההכנעה במעשה. שיתנהג במענה רך. כענין שנאמר (משלי טו, א) מענה רך ישיב חמה. בקול נמוך. כי זה מדרך

אור חדש.

אות כז) וזורעים בו כו׳ שהם פרי מחשבותם כו׳. עי׳ קדושין מ׳ ע״א עבירה שעושה פירות כו׳ עיי״ש. ועי׳ לעיל אות ה׳: אות כח) שארז״ל והוי כו׳. אבות פ״ד מ״י: שם שארז״ל המעביר כו׳. ר״ה י״ז. ע״א:

השפלת. כמו שנאמר. (ישעיה כט, ד) ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך. בהפך ממה שנאמר על העשיר בעל הגאוה (משלי יח, כג). ועשיר יענה עזות. ולא יתעסק בנוי המלבושים והתכשיטין. כמו שנאמר. (שמות לג, ה) ועתה הורד עדיך מעליך. ונאמר באחאב (מ"א כא כז) ויצום וישכב בשק ויהלך אט. ואמר הש"ית על זה (שם) הראית כי נכנע אחאב. וענין ויהלך אט. בהפך מדרך המלכים שהם מהלכים ברב חיל וקול המולה. ויהיו תמיד עיניו שחות. כענין שנאמר (איוב כב, כט) ושח עינים יושיע. וסימני ההכנעה. כמו מענה רך, וקול הנמוך. ושחות העין. יזכירוהו להכניע את לבו.

העיקר התשיעי.

ל עזיבת התאוה הגשמית. ישיב אל לבו כי התאוה עוללה לנפשו לחטוא, ולמשוך העון בחבלי השוא. ויעשה גדר לשמור את דרך התשובה. יפרוש מן התענוגים. ולא ימשך אחר תאותו גם בדברים המותרים. ויתנהג בדרכי הפרישות, ולא יאכל רק לשבע נפשו וקיום גופו. כענין שנאמר (משלי יג, כה) צדיק אוכל לשובע נפשו. ואל יגש אל אשה רק לקיים מצות פריה ורביה, או למצות עונה. כי כל זמן שהאדם הולך אחרי התאוה, נמשך אחרי תולדות החומר. וירחק מדרך הנפש המשכלה. ואז יתגבר יצרו עליו. כענין שנאמר (דברים לב, טו) וישמן ישרון ויבעט ונאמר (שם ח, יב) פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך. ונאמר (משלי ל, ט) פן אשבע וכחשתי. ורז"ל ז"ל אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע.

לא והנה התאוה הנתונה בלב אדם שורש כל הפעולות. לכן אם יתקן התאוה. תחת אשר כל האברים ישרתוה ימשכם אחרי השכל. וילוו עליו וישרתוהו, יכשרו כל הפעלים. שנאמר (משלי כא, ח) וזך ישר פעלו. (וני"ל שמפרש הפסוק וזך ר"ל שהוא זך מן התאוות ישר פעלו. כל מעשיו בחזקת מתוקנים וישרים. והוא דבר הלמד מענינו שכתוב אחריו ההפך (פ' י) נפש רשע אותה רע לא יוחן בעיניו רעהו). ונאמר (שם יג, יט) תאוה נהיה תערב לנפש. נהיה כמו נשברת. מלשון (דניאל ח, כז) נהייתי ונחליתי. אמר כי כאשר ישבר אדם תאותו גם בדברים המותרים, בזה תצליח הנפש, והמדה הזאת תערב לה, כי ירים השכל ידו וגבר. ותועבת כסילים סור מרע. הכסילים אשר אינם שוברים תאותם ורודפים תמיד תענוגות בני אדם. כי תפגע תאותם בדרך חטא וכל דבר רע, לא יסורו ממנו. ונקראו כסילים על רדיפת התענוגים. כמו שנאמר (משלי כא, כ) וכסיל אדם יבלענו. ונאמר (ישעיה ה, יא) הוי משכימי בבקר שכר

אור חדש.

אות ל) ואז"ל אבר כו'. סוכה נ"ב ע"ב:

ירדופו וגו׳ והיה כנור ונבל וגו׳ ואל פעל ה׳ לא יביטו וגו׳. ונאמר (משלי יג, כה) ובטן רשעים תחסר. ונאמר (מלאכי ב, ג) וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. וארז״ל אלו בני אדם שכל ימיהם כחגים. ונאמר (משלי יח, א) לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע. פי׳ מי שמבקש ללכת אחר תאותו ורצונו. נפרד מכל חבר ועמית. כי ירחקו ממנו אוהב וריע, כי תאות בני אדם ומדותם חלוקות. אין רצונו של זה כרצונו של זה. אכן אם ילך בדרך השכל, אז יתחברו לו החברים, ויהיו אוהביו רביב. ואמרו במוסר. מי שהוא רוצה את מדותיו רבו הקופצים עליו. ויש לפרש על הענין הזה בעצמו. לתאוה יבקש נפרד. איש נפרד מכל אח וחבר לתאוה הוא מבקש. ובעבור שמבקש ללכת אחר רצונו, למען זאת מרעהו רחקו ממנו. כענין (משלי יט, ד) ודל מרעהו יפרד. בכל תושיה יתגלע. ההולך אחר תאותו לא בדבר אחד יחטא בלבד. אך בכל זאת שבתורה יתגלע. כי יעבור על כולנה. מלשון (שם כ, ג) וכל אויל יתגלע.

לב **ועוד** תמצא לו תועלת בשברו התאוה הגשמית. כי אם תשאלנו תאותו דבר בליעל ועבירה, ידבר אל לבו, הן בהיתר לא אמלא תאותי. ואיך אשלח ידי באיסור.

לג **ועוד** תמצא בשבירת התאוה תועלת רבה ועצומה, כי יגלה בצדק לבו וטוב חפצו לתשובה. כי הוא מואס הטבע אשר גרם לו החטא, ובזה יתרצה אל השי״ת וימצא חן בעיניו. וכן כתוב (תהלים נא, יט) זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. רוח נשברה הוא הרוח הנמוכה והנכנעת. ולב נשבר על שבירת התאוה הגשמית. כי התאוה נתונה בלב, כמו שנאמר (תהלים כא, ג) תאות לבו נתתה לו. ובמזמור התשובה נאמר המקרא הזה. ובאמרו לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. למדנו מזה כי בעל התשובה מתרצה אל השם בשבירת התאוה הגשמית. וכי זה מעיקרי התשובה. ועוד נאמר בענין התשובה (ישעיה נז, טו) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים.

לד **וארז״ל** כל מי שיש בו שלש מדות הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה. ענין נפש שפלה, שאינו הולך אחר התאוה הגשמית גם בדברים המותרים. כמו שמצינו שאמר אברהם (בראשית יב, יא) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. שלא נסתכל בה עד היום ההוא להתבונן על

אור חדש.

אות לא) וארז״ל אלו בנ״א כו׳. שבת קנ״א ע״ב: אות לד) וארז״ל כל מי כו׳. אבות פ״ה מי״ט: שם שלא נסתכל כו׳. עי׳ תרגום יונתן שם. ועי׳ מד״ר קדושים פכ״ד אות ו׳ הנה נא כו׳. ועי׳ ב״ב ט״ז ע״א אברהם אפי׳ כו׳:

תכונת יפיה. וארז"ל במה שכתוב (ש"ב כ, ג) **ותהיינה צרורות עד יום** מותן אלמנות חיות. בכל יום היה דוד מצוה להיטיב את ראשן ונותן תמרוקים לקשטן, כדי להציק לתאותו ולהכניעה, כאשר יכבוש יצרו מהן, למען יתכפר לו על דבר בת שבע.

העיקר העשירי.

לה להיטיב פעליו בדבר אשר זדה עליו. אם הסתכל בעריות יתנהג בשחות העינים. אם חטא בלשון הרע יעסוק בתורה. ובכל האברים אשר חטא ישתדל לקיים בהם המצות. וכן אמרו רבותינו ז"ל הצדיקים באותו דבר שחוטאים בו מתרצים. עוד אמרו אם עשית חבילות של עבירות, עשה כנגדן חבילות חבילות של מצות. רגלים ממהרות לרוץ לרעה, יהיו רצים לדבר מצוה. לשון שקר, אמת יהגה חכו ופיו יפתח בחכמה ותורת חסד על לשונו. ידים שופכות דם, פתוח יפתח את ידו לאחיו לעניו. עינים רמות, יהי דכא ושח עינים. לב חורש מחשבות און בלבו יצפון אמרי התורה ויהי הגות לבו תבונות. משלח מדנים בין אחים, יבקש שלום וירדפהו.

העיקר האחד עשר.

לו חפש דרכיו. כענין שנאמר (איכה ג, מ) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'. ויעשה כן לג' דברים. האחד, למען יזכור כל הדברים שחטא עליהם ויתודה על כולם, כי הוידוי מעיקרי הכפרה. השני, למען ידע כמה לו עונות וחטאות ויוסיף להכנע. והשלישי, כי אע"פ שהוא מקבל עליו לעזוב כל חטא, צריך שידע הדברים שחטא עליהם, כדי לעשות בהם גדרים, ולהשמר מאד לנפשו בהם ממארב היצר, כי נפשו עלולה בהם. אחרי אשר נקלו בעיניו ושלט יצרו בהם. והנה נפשו חולה מהמעשים ההם. והחולה כאשר יחל להבריא צריך להזהר מהרבה ענינים שלא יחזירוהו לחליו.

העיקר השנים עשר.

לז צריך שיחקור וידע ויכיר גודל העונש לכל אחד מעונותיו. באיזה מהן יש מלקות, ובאיזה יש חייבי כריתות, ובאיזה יש חייבי מיתות בית דין, למען ידע גודל עונו בהתודותו. וימרר בבכי על אשר הכעיס תמרורים, למען יוסיף להכנע ולמען יפחד

אור חדש.

שם **וארז"ל במה שכתוב** כו'. ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ג: אות לה) **אם חטא בלה"ר** כו'. עיין ערכין ט"ו ע"ב מה תקנתו של מספרי לה"ר כו': שם **ובכל האברים** כו'. עיין ילקוט שופטים ד' רמז מ"ב לפיכך נתנה ברית מילה כו' ללב כו'. ועיין ילקוט הושע י"ג תקכ"ט כל מי שיש כו' יחליפה במעשה הטב כו'. ועיין אבות פ"ד מי"א תשובה ומעשים טובים כו' ר"ל שיעשה עוד גם מעשים טובים כנגד מעשים הרעים: שם **עוד אמרו אם עשית** כו'. מז"ר אחרי פנ"א אות ד', וילקוט משלי כ' תתקנ"ט ר' נתן כו' אם עשית חבילות כו':

מעונותיו. כי העבירות החמורות תשובה תולה כפרתן, ויסורים ממרקין. וכן כתוב (ירמיה ב, כג) ראי דרכך בגיא דעי מה עשית. ויתבאר העיקר הזה בשער השלישי.

העיקר השלשה עשר.

לח **להיות** העבירות הקלות חמורות בעיניו. לארבעה פנים. האחד. כי אין לו להביט לקטנות העבירה, אבל יביט לגדולת מי שהזהיר עליה. והשני, כי היצר שולט בעבירות הקלות. ואולי תהיה זאת סבה להתמיד בהן ואז יחשבו גם הן כחמורות בהצטרף עונש כל פעם. ומשלו על זה מחוט של משי שהוא נרפה וחלש. וכאשר יכפלו אותו כפלים רבים יעשה עבות חזקה. השלישי. כי בהתמדתו על העבירה נעשית לו כהיתר, ויפרוק עולה מעליו, ולא ישתמר ממנה. ויחשב עם פורקי עול וכופרים לדבר אחד. והרביעי. כי אם נצחו היצר בדבר קטן, ינצחהו מחר בדבר גדול. כמו שאמרו רז"ל כל המשבר כלים בחמתו יהי בעיניך כאילו עובד ע"ז. ונאמר (בראשית ד, ז) הלוא אם תיטיב שאת וגו׳. פי׳ למה נפלו פניך. הלא אם תיטיב מעשיך ותשוב אלי, שאת, פי׳ תשא פניך, מלשון (איוב יא, טו) כי אז תשא פניך ממום. ויש לפרשו מלשון סליחה. ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ. אם לא תשוב מאשר חטאת, לא העון אשר בידך לבדו ילין אתך, כי היצר רובץ לפתח להחטיא אותך בכל אשר תלך, ונוצח אותך תמיד, אחרי אשר נצח אותך, ויקוש לך, וגם נלכדת ולא שבת. ואליך תשוקתו, להדיחך, ואורב לך בכל עת. ואתה תמשל בו, אם תרצה להתגבר עליו. על כן תענש על החטא אחרי אשר נתתי לפניך היכולת לכבוש את יצרך.

לט **ואמר** שלמה ע"ה (משלי יג, יג) בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישולם. אמר זה על הבז לעבירות הקלות. כי יחבל לו מן הפנים אשר זכרנו. וירא מצוה שהוא ירא לבטל מצוה כאשר ירא (עבירה) [מעבירה] חמורה, הוא ישולם. הוא מתעתד אל הגמול השלם. וארז"ל והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה. ועוד אמרו שמצוה גורת מצוה ועבירה גוררת עבירה, ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה.

אור חדש.

אות לז) **תשובה תולה** כו׳. יומא פ"ו ע"א: אות לח) **ומשלו** ע"ז כו׳. עיין חובת הלבבות שער התשובה פ"ו: הלא תראה החוט של משי כו׳ שנאמר הוי מושכי העון כו׳. ועיין סוכה נ"ב ע"א: שם **כי אם נצחו היצר** כו׳. ל׳ הספרי פ׳ תצא עבר אדם עבירה קלה סופו לעבור עבירה חמורה: שם **כל המשבר** כו׳. שבת ק"ה ע"ב: שם **ואתה תמשל בו** כו׳. עיין מדרש פ׳ בראשית פ׳ ז׳ אתה אומר שהיא רע מי יוכל לעשותו טוב כו׳: אות לט) **וארז"ל והוי** כו׳. אבות פ"ב מ"א: שם **ועוד אמרו** כו׳. שם פ"ד מ"ב:

העיקר הארבעה עשר.

מ הוידוי. שנאמר (ויקרא ה, ה) והתודה אשר חטא עליה. ויש עליו להזכיר עונותיו ועונות אבותיו, כי הי' נענש עליהן באחזו מעשי אבותיו בידו. וכן כתוב (שם כו מ) והתודו את עונם ואת עון אבותם.

העיקר החמשה עשר.

מא התפלה. יתפלל אל השם ויבקש רחמים לכפר את כל עונותיו. שנאמר הושע יד, ג) קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. קחו עמכם דברים. זה ענין הוידוי. אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב. זה ענין התפלה. ופי' וקח טוב, מעשה הטוב שעשינו. כי אמרו ז"ל עבירה מכבה מצוה. ובעת התשובה יתכפרו העונות ותתעורר זכות המצוה ויאיר נרה. אחרי אשר לא הגיה אורו לפני התשובה. וכן כתיב (איוב ח, ו) אם זך וישר אתה כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך. אז"ל אם זך וישר היית לא נאמר אלא אם זך וישר אתה, שעשית תשובה. כי עתה יעיר עליך, עתה אחרי התשובה שעשית, יעיר עליך כל הצדקות שעשית מלפנים. ואשר היה ביתך פתוח לרוחה. ונטעת אשל אכסניא. כמ"ש (שם לא, לב) דלתי לאורח אפתח. וקודם התשובה לא היו צדקותיך מגינות עליך. ואחרי שובך וסר עונך, יעיר זכותך, ושלם נות צדקך, ונשלמה פרים שפתינו, יחשוב וידויינו כחטאת פרים לרצון לנו לפניך. והזכיר פרים כי חטאת פר היה פנימי. והיו מזין מדמו על הפרוכת ועל מזבח הזהב.

מב ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם. למחות כעב פשעיו וכענן חטאותיו, ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא. כענין שכתוב בדברי אליהוא על בעל התשובה אחרי היסורין (שם לג, כו) יעתר אל אלוה וירצהו. כי יתכן להיות העון נסלח ונפדה מן היסורין ומכל גזירה, ואין לשם חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו. ותאות הצדיקים מן ההצלחות להפק רצון מהשם ושיחפוץ בהם.

אור הדש.

אות מ) הוידוי כו'. עיין ספרי פ' נשא והתודו למה נאמר כו', ובמד"ר שם פ"ה אות ה', ובילקוט שם תש"א, ובת"כ פ' בחקתי לצד התשובה כו' סמיך כהן מתודין כו': ועונות אבותיו. עי' יומא פ"ז ע"ב אבל אנחנו חטאנו כו'. וכ"ה ברמב"ם ובש"ע, והגרע"א בגליון שו"ע סי' תר"ז, כ' בשם הסל"ה להזכיר אבותינו: שם כי היה נענש עליהן כו'. סנהדרין כ"ז ע"ב: אות מא) דברים זה ענין הוידוי כו'. ת"כ פ' אחרי והתודה עליו זה וודוי דברים ע"ש: שם ארז"ל עבירה כו'. סוטה כ"א ע"א: שם ארז"ל אם זך כו'. ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג ועיי"ש במפרשים וכוניא דשמעתא שם מוכח כפירושם שם וצ"ע כונת רבנו. ואפשר דרבנו פשטי' דקרא קמפרש: שם כי חטאת פר כו'. פי' פר העלם דבר ש"צ:

ורצונו החיים הקיימים והאמתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות. כענין שנאמר (תהלים ל, ו) חיים ברצונו. ונאמר (שם פ, כ) ה׳ אלהים צבאות [השיבנו] האר פניך ונושעה. וארז״ל אין לנו אלא הארת פניך. והוא ענין הרצון. וכבר הקדמנו ובארנו זה. על כן תראה בתפלת דוד בעת התשובה. אחרי שאמר (שם נא, ד) הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני. התפלל עוד על הרצון להיות רצון השי״ת בו כקודם החטא. ואמר (שם פ׳ יג) אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני. אחרי כן התפלל ואמר (שם) השיבה לי ששון ישעך. שיהיו נסי השם וישעו מצויים אתו ושתצליח עליו רוח אלהים כאשר בתחלה. אחרי כן אמר (שם) ורוח נדיבה תסמכני פי׳ הנה קטונתי מפני פשעי ואינני ראוי לנסיך ולהגלות עלי זרוע קדשיך. ואם נשאת עון חטאתי, אינני כדאי להיות נאהב ורצוי כירחי קדם. אבל ברוח נדיבה תסמכני. כי אין קץ לנדבתך וטובתך. ובא ורו״ח בהסרון בי״ת, כמו (בראשית כז, לז) ודגן ותירוש סמכתיו. ובענין הזה אמר הושע ע״ה (הושע יד, ה) ארפא משובתם אוהבם נדבה. ענין אוהבם נדבה כענין מה שאמר דוד [ורוח נדיבה] תסמכני.

מג ועוד יתפלל בעל התשובה אל ה׳ תמיד שיעזרהו אל התשובה, כמו שנאמר (ירמיהו לא, יז) השיבני ואשובה כי אתה ה׳ אלהי.

העיקר הששה עשר.

מד התקון המצות באשר יוכל לתקון, כענין שנאמר (יונה ג, י) וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, ונאמר (שם פ׳ ח) וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם. כי בדברים שבין אדם לחבירו כמו הגזל והחמס לא יתכפר עונו עד אשר ישיב את הגזלה. וכן אם ציער את חבירו והציק לו, או הלבין פניו, או סיפר עליו לשון הרע, אין לו כפרה עד שיבקש ממנו מחילה. וכן ארז״ל כי אע״פ שנתן לו דמי בושתו ודמי צער ההכאה, אין צער הבושה וההכאה נמחל לו עד שיבקש ממנו [מחילה], שנאמר (בראשית כ, ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה.

מה וראוי לבעל התשובה לעשות כן קודם הוידוי כדי שיתרצה בורויו. ודוד ע״ה בעת התשובה כן עשה קודם הוידוי,

אור חדש.

אות מב) וארז״ל אין לנו כו׳. מדרש תהלים מזמור ד, ושם מזמור פ׳ אר״י אנו אין לנו כו׳: אות מג) ועוד יתפלל כו׳. עי׳ מגילה י״ז ע״ב מה ראו לומר תשובה כו׳. ועיין מד״ת מזמור ב״ו, ובילקוט שם, ובדניאל ב׳ אלף ס׳, ר״ד אומר מצינו בשני מקומות שבקשו הצדיקים כו׳ שלא יאספו עם הטאיהם כו׳. ר״ל שלא ימותו בלא תשובה: אות מד) כי בדברים כו׳. משנה יומא פ״ה ע״ב, ועי׳ רמב״ם פ״ב ה״ט מה׳ תשובה: שם וכן אם ציער כו׳. יומא פ״ז ע״א כל המקניט פי׳: שם וכן ארז״ל כי כו׳. ב״ק צ״ב ע״א: אות מה) וראוי כו׳,

שנאמר (תהלים נא, ו) לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך. פי׳ לך לבדך אני נחשב חוטא ואינני צריך זולתי למחילתך. ואם חטאתי לאיש כבר בקשתי מחילה ממנו, וכפרשי פניו. וכמוהו (בראשית מד, לב) וחטאתי לאבי כל הימים. על החטא הזה אחשב חוטא כל הימים אצל אבי, כי לזאת לא יסלח לי. ותרגומו ואהא חטא לאבא. או יהיה פירושו לך לבדך חטאתי, לא חטאתי לאיש ולא העתרתי דברי עליו, ולא לקחתי מיד איש מאומה שאצטרך למחילתו ולהשיב את גזלתו, ואין כפרתי תלויה אלא בסליחתך, למען תצדק בדברך תזכה בשפטך, כדי להראות לעמים צדקתך וגודל סליחתך. ביום דברך ודינך בעת שפטך אותי. ולשון למען, כי גודל החטא סבה להודע גודל הצדקה בסליחתו. על כן ימשול הדבר כאילו היה ראשית חטאת, למען יגלה חסד השם וצדקו בסליחתו ביום שפטו. וכמוהו (הושע ח, ד) כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת. כי עשיית העצבים סבת הכרת כספם וזהבם. המשיל הדבר כאילו עשו העצבים למען יכרת. או יהי׳ פירושו, למען זה תצדק בדברך על הפקודה והשלום. (ור״ל שהוא מצדיק עליו את דינו ית׳,) וכן למען זה יכרת.

פו **וְעַל** הדרך הראשון פי׳ רז״ל במדרש תהילים על זה. משל לרופא שראה את המכה, ואמר כמה המכה הזאת מכה רבה מאד. אמר החולה והלא אשר הוכיתי מכה נחלה, לא היתה זאת כי [אם] לבעבור הגלות צדקת רפואתך, ובעבור הראות את כחך. ועוד נוסיף לקח על דבר העיקר הזה בשער הרביעי.

העיקר השבעה עשר.

מז **לִרְדּוֹף** פעולות החסד והאמת, כענין שנאמר (משלי טז, ו) בחסד ואמת יכופר עון וביראת ה׳ סור מרע. ועתה התבונן בסוף המקרא הזה. כי האמנם אם החוטא לא שב אל ה׳, לא יתכפר עונו בפועל החסד, כמו שנאמר (דברים י, יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד. ופי׳ רז״ל לא יקח שחד מצוה, למחול ולהעביר על העונות. ועוד אמרו כל האומר הקב״ה ותרן הוא יותרו חייו. אבל מאריך אפים. ואם לא ישמעו, ימד פעולתם אל חיקם. אכן זה שאמר שלמה ע״ה בחסד ואמת יכופר עון, על בעל התשובה דיבר. כי יש

אור חדש.

עי׳ בס׳ החינוך פ׳ נשא מצוה שס״ד וז״ל עוד דרשו במכילתא בכל חטאת האדם ממה שבינו לבין חברו על הגנבות כו׳ וזה הוידוי צריך באמת שישיב החמס כו׳ שאל״כ מוטב שלא יתודה ע״ז עכ״ל. ועי׳ ילקוט פ׳ נשא רמז תשי״א: אות מו) פי׳ רז״ל במדרש כו׳. מזמור נ״א, ובילקוט תהלים תשכ״ד: אות מז) ופי׳ רז״ל כו׳. ילקוט משלי י״א רמז תתקמ״ז עיי״ש: שם עוד אמרו כל האומר כו׳. ב״ק נ׳ ע״א:

עבירות שהתשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין, כאשר יתבאר בשער הרביעי. והנה החסד יגן בעד החוטא וישמור עליו מן היסורין, בשגם הצל יציל מן המות, כמו שכתוב (משלי י, ב) וצדקה תציל ממות. ועוד יש עון והוא עון חלול השם, שהתשובה ויסורין תולין ומיתה ממרקת, כמו שנאמר (ישעיה כב, יד) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. והנה כאשר האדם משתדל לתמוך ביד האמת, ויעזור אחריו ויתעורר בדבריו, והופיע אורו לעיני בני עמו, ויחזק ידי אנשי האמת ונשא ראשם, וכתות השקר ישפילם יגיעם עד עפר, הנה אלה דרכי קדוש ה'. והוד והדר לאמרתו ועבודתו בעולם, ועוז ותפארת במקדש תורתו. על כן בהרבות פעליו לקדש את ה' ולעורר האמת להבין אותו ולסעדו, ונסלח לו מעון החלול עם התשובה בשובו האמת לעומת אשמת החלול. מדת תשובתו נגד מדת משובתו. זה ביאור בחסד ואמת יכופר עון.

העיקר השמונה עשר.

מח היות חטאתו נגדו תמיד. כי ראוי לנפש החוטאת לזכור עוניה תמיד ואל תשי (פי' תשכח) אותם לקץ ימים. ומלבבו לא יהמפו עד בוא חליפתו, כענין שנאמר (תהלים נא, ה) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. והעיקר הזה יתבאר בשער השלישי.

העיקר התשעה עשר.

מט עזיבת חטאו בהזדמן [לו] והוא בתוקף תאותו. אמרו רז"ל איזהו בעל תשובה אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד. כאשר גבתן ויצא נקי באותו פרק ובאותה מקום ובאותה אשה. ר"ל כי הזדמן החטא לידו והוא בתוקף יצרו ואונו בשרידי בטנו כעת הראשון אשר חטא וכבש יצרו ונמלט מעון מיראת השם וגאון פחדו. ומי שלא הזדמן לידו כענין הזה, יוסיף בנפשו יראת השם דבר יום ביומו, ככה כל הימים. וכאשר יחליף כח היראה די כבוש בכח הזה את יצרו ומכת משלו בעוצם התאוה. הלא בוחן לבות הוא יבין ונוצר נפשו הוא ידע, כי אם יבא לידי נסיון ויגיע לידו כענין הראשון, יציל את נפשו מיד יצרו. והנה הוא לפני ה' במדרגה העליונה מן התשובה. וזהו שאמר שלמה ע"ה (משלי טז, ו) בחסד ואמת יכופר עון וביראת ה' סור מרע. פי' וביראת ה' לסור מן הרע אם יזדמן לידו. ומלת סור מקור. ויעיד על הפירוש הזה מה שלא אמר וכור. ומה שנאמר (תהלים לד, טו) סור מרע ועשה טוב,

אור חדש.

שם ועוד יש עון כו'. יומא פ"ו ע"א: אות מה) היות חטאתו כו'. מדרש מזמור נ"א, ילקוט תהלים תשס"ד, כל המעביר עונו מנגד עיניו כו': אות מט) ארז"ל איזהו כו'. יומא פ"ו ע"א: שם באותו פרק כו'. שם ע"ב ה"ד הלכ' תשובה פ"ב:

(איוב א, ח) ירא אלהים וסר מרע, ענינו שיסור מן הרע בהזדמן לידו, כי לא יאמרו אמור סור מן המעשה בלתי לאשר יקדם לעשותו. וארז"ל במדרש ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה כגון שבא דבר עבירה לידו ונצול ממנו.

העיקר העשרים.

נ להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו. שנאמר (יחזקאל יח, ל) שובו והשיבו מכל פשעיכם. למדנו כי זה מעיקרי התשובה. ונאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. למדנו כי אם לא יוכיחנו יענש על חטאיו. ודוד ע"ה אמר במזמור התשובה (תהלים נא, טו) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו.

נא הנה השלמנו ביאור עיקרי התשובה. ועתה שים על לבבך להתבונן בדברים המעכבים את התשובה. ר"ל כי מי שפורק עולו ונכשל באחד מהם תמיד תשובתו קשה. אם כשלת באחד מהם תמיד [חזק] ואמץ לשפוך שיה והרבה תפלה ותחנון. ואזור חיל לקיים כל דבר עיקרי התשובה. ותוסיף לקח בהם מן הדרכים אשר יתבארו בשער הרביעי. ותמצא חנינה, ותנתן לרחמים.

נב אזכיר לך מאשר דיברו רבותינו בזה. ארז"ל כ"ד דברים מעכבים את התשובה. ואלו הן: רכילות, ולשון הרע, ובעל חימה, ובעל מחשבה רעה, והמתחבר לרשע, והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה ומסתכל בעריות, וההולק עם גנב, והאומר אחטא ואשוב, והמתכבד בקלון חברו, והפורש מן הצבור, והמבזה אבותיו, והמבזה רבותיו, והמקלל את הרבים, והמעכב את הרבים מעשות דבר מצוה, והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה, והמשתמש בעבוטו של עני, והמקבל שוחד על מנת להטות אחרים בדין, והמוצא אבדה ואינה מחזירה לבעליה, והרואה בנו בתרבות רעה ואינו מוחה בידו, והאוכל שוד עניים יתומים ואלמנות, וההולק על דברי חכמים, והחושד בכשרים, והשונא את התוכחות, והמלעיג על המצות.

השער השני.

להורות הדרכים שיתעורר האדם בהם לשוב אל ה'.

א דע כי דרכי הסבות שיתעורר האדם בהם לשוב מדרכיו הרעים ששה הם. ובכל אחד מהם למדנו דעת את האדם איך

אור חדש.

שם וארז"ל במדרש ישב כו'. ט"ס וצ"ל וארז"ל במשנה והיא במס' מכות כ"ג ע"ב: שם כגון שבא כו'. קדושין ל"ט ע"ב: אות נ) שנאמר שובו והשיבו כו'. פירוש רבנו היא כפרש"י שם ולא כשאר מפרשים: שם למדנו כי זה כו'. עי' רמב"ם פ"ד מה"ת ה"א: שם למדנו כי אם כו'. כן פי' התרגום, יעי' רמב"ן קדושים (י"ט י"ז): אות נב. ארז"ל כ"ד דברים כו'. עי' רמב"ם פ"ד מה"ת ה"א ובצ"מ שם:

יתחלק בחקר תבונתו, ויאזין עד תכונתו ונעיר להם אזן לשמוע. השכל וידוע, עיקרים יקרים, לכל חפציהם דרושים ונחקרים. ויותר מהמה בני הזהר, לשוב בכל יום ונפשך לטהר. בלעדי תחזה סבה מעוררת וילדי יום יקשון מחשבותיך. כי תזכור את בוראך. והיה לך זכרו למשיב נפש מדרכי תולדות גוש עפר. ובכן עריה תעור קשת מדע לישר הדורי טבעך, ומיראת השם ואהבתו והבושה מלפניו תוסיף מעלה תמיד, ותשקוד על נקיון כפיך, (ובדותי [וזכרות] רעיונים מירדים משרעפיך, והברו נושאי כלי נפשיך ובזכרה יוצרה, תעדה עדיה, ותכלול יפיה, כמו שכתוב (ישעיה מה, כה) בה׳ יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל, ותוסף אומץ להעיר את רוחך בדרכי הסבות הששה אשר יתבארו. ואשר לא השיג המעלה הזאת, יכנע לבבו הערל מדרך הסבות וראות רבות. ולפי מיעוט ההכרה מדרך הסבה המעוררת לב האדם לתשובה וכפי נטותה אל דרך הרצון ידע ויבחן. כי התשובה, מן הנפש החשובה.

הדרך הראשון.

ב כאשר תמצאנה את האיש צרות, ישיב אל לבו ויאמר אין זה כי אם דרכיו ומעלליו אשר עשו אלה לו, וחטאיו עוללו לנפשו, וישוב אל ה׳ וירחמהו. כענין שנאמר (דברים לא, יז) ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. התראה במנהג בשר ודם, כי יחטא איש לאיש, ובעת צרתו יתחרט ויכנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו, תהיה החרטה הזאת גרועה בעיני חבירו. כענין שאמר יפתח (שופטים יא, ז) ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם. ומחסדי השי״ת שהוא מקבל התשובה מתוך הצרה, ותהי לרצון לפניו, ויאהב נדבה את החוטא בשובו עדיו ביום תוכחה ומקרב צרה, שנאמר (הושע יד, ב) שובה ישראל עד ה׳ אלהיך כי כשלת בעונך. קחו עמכם דברים וגו׳ ארפא משובתם אוהבם נדבה. ונאמר (משלי ג, יב) כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכאב את בן ירצה. ואם לא ישוב האיש מדרכו הרעה ביום רעה, והוכח במכאוב ולא שב עד המוכיחו, יגדל עונו ויכפל ענשו. הלא תראה אם המלך מיסר מי את אשר חטא לו ולא יוסר, יקשה מוסרו ויכביד עולו מאד. וכתוב (ויקרא כו, יח) ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם. ונאמר (איוב לו, יג) וחנפי לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם. ואם לא ידע ולא יתבונן כי התלאות מצאוהו מפני חטאיו. אך יאמר כאשר אמרו הפלשתים (ש״א ו, ט) כי לא ידו נגעה בנו מקרה היא היה לנו. בזאת יהי קצף עליו מלפני ה׳ ויגדל עון הכת הזאת מחטאת הכת הראשונה. על כן כתוב בראשון על הכת הראשונה ויספתי ליסרה אתכם. וכתוב אחרי כן על הכת האחרת הנזכרת (ויקרא כו, כא) ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי וגו׳. כי כל כת האחרונה בפרשה קשה מן הראשונה. ואחרי כן כתוב (שם) ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם

עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי, ואחרי כן כתוב (שם) ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי. ופירוש והלכתם עמי בקרי, כי תאמרו מקרה הוא היה לנו. ואם אין האיש מכיר מעבדיו ואיננו יודע כי יש בידו עון אשר חטא, עליו לפשפש במעשיו ולחפש דרכיו, כענין שנאמר (איכה ג, מ) נחפשה דרכינו ונחקורה. ואם העלם יעלים עיניו ונואלו ונשאו רעיוניו ולא הפרו דרכיו, ולא ידע מעשה ידיו ואשר עשו אצבעותיו, ויאמר לא חטאתי, חטאתו כבדה מאד. כמו שנאמר (ירמיה ב, לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי. ונאמר (ישעיה מב, כה) ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב. ונאמר (משלי יט, ג) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו.

ג **ותדע** ותשכיל כי מוסר השי״ת לטובת האדם. כי אם חטא איש לפניו, ויעש הרע בעיניו, מוסר השם עליו לשתי תועלות. האחד, לכפר על חטאיו ולהעביר את עונו, כמו שנאמר (תהלים כה, יח) ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי, ובתחלואי הגוף אשר חלה השם בו, ירפא חלי נפשו, כי העון חלי הנפש, כמו שנא׳ (שם מא, ה) רפאה נפשי כי חטאתי לך, ונאמר (ישעיה לג, כד) ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון. והשנית, להזכירו ולהשיבו מדרכיו הרעים, כמו שכתוב (צפניה ג, ז) אך תראי אותי תקחי מוסר, ואם לא קבל המוסר ולא נחת, מפני תוכחה, ולא מל ערלת לבבו, אוי לו ואוי לנפשו. כי סבל יסורין ונשא את עונו, ולא נרצה עונות, אבל נכפל ענשו, כאשר בארנו.

ד **וכאשר** יקבל האדם את מוסר השם, וייטיב דרכיו ומעלליו, ראוי לו שישמח ביסוריו. לפי שהועילוהו תועלות נשגבות. ויש לו להודות לשם יתעלה עליהם כמו על שאר ההצלחות. שנאמר (תהלים קטז, יג) כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא. ונאמר (שם פ׳ ג ד) צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא. ואמרו ז״ל בספרי רבי אליעזר בן יעקב אומר כל זמן שהאדם שרוי בשלוה אין מתכפר לו מעונותיו כלום ועל ידי היסורין הוא מתרצה למקום, שנאמר (משלי ג, יב) כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכאב את בן ירצה, פי׳ כאב את בן ירצה ה׳ את אשר הוכיח וקבל מוסרו. וכדרך שהאב ירצה את בנו אחרי התוכחות. ויש לפרש עוד וכאב יוכיח את הבן אשר ירצה בו, ואיננו מוכיח את הבנים אשר נואש מהם ויודע שלא יועילם התוכחות, ונאמר על האנשים שאינם מכירים טובת התוכחה ותועלתה. כמ״ש (הושע ז, יג) ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים, ונאמר (שם פ׳ טו)

אור חדש.

אות ד) וארז״ל בספרי ראב״י כו׳. פ׳ ואתחנן, וע״ש כמה מגוים בלי רבנו. וע״ע במכילתא יתרו פ״י, מדת מזמור צ״ב, בשינוי לשון קצתי

ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע. ונאמר (שם יא, ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ולא ידעו כי רפאתים.

ה ויש על הבוטח בשם להוחיל במעוף צוקתו, כי יהיה החשך סבת האורה. כמו שכתוב (מיכה ז, ח) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה׳ אור לי. ואמרו ז״ל אלמלא נפלתי לא קמתי. אלמלא ישבתי בחשך לא היה אור לי. וכל איש ואיש ביום צר לו, יתן לבו להבין ולהתענות עם התשובה והתפלה. כמו שהצבור חייבים לצום ולהתענות בעת צרתם, כאשר תקנו הכמים ז״ל. וזה צום נבחר ויום רצון. וכאשר יבא מוסר השי״ת על האיש אשר הוא זך וישר יהיה לנסיון ולהגדיל שכרו לעולם הבא. כמו שנאמר (דברים ח, טז) למען ענותך ולמען נסותך להיטבך באחריתך. ואמרו רז״ל פשפש במעשיו בעת צרתו וחפש וחקר ולא מצא חטא בידו הן הן יסורין של אהבה.

ו ומענין הדרך הזה אשר זכרנו, התשובה ביום המות. בראות החוטא כי כלתה אליו הרעה, ואבדה תקותו. כמו שכתוב (משלי יא, ז) במות אדם רשע תאבד תקוה. והוא מתודה בעת ההיא, ושב אל ה׳ בלב שלם, וגם התשובה ההיא מועילה, אע״פ שאינה משגת לתשובת השב בעצם תומו, כאשר הקדמנו בשער הראשון.

הדרך השני.

ז כאשר יבואו ימי הזקנה, והגיעו ימי השיבה, ויכל כחו וימעט, וישה יצרו, גם יזכור קצו כי קרוב הוא, ויבין לאחריתו, וישוב אל ה׳ וירחמהו. ואשר איננו חוזר בתשובה בבוא ימי הזקנה, יכפל ענשו ורבה משטמה עליו, כמו שאמרו רז״ל שלשה הקב״ה שונאן דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף, ונאמר (הושע ז, ט) אכלו זרים כחו והוא לא ידע גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע. ומן התמיהה והפליאה, כי יעמוד האדם בחצי ימיו, ורואה כי הימים הולכים ודלים, ויחל הריסות הבנין. ויחסר המזג בטבעו, ותראה בו היבשת, כענין שנאמר (תהלים קב, יב) ימי כצל נטוי ואני כעשב איבש, איך טח מראות עיניו ומהשכיל לבבו, ולא יראה כי נוסע הוא אל המקום מקום בית עולמו. הלוך ונסוע יומם ולילה.

ח ויש אנשים רבים ימנע מהם אור התשובה, כי הם זכאים וטהורים בעיניהם, ולא יתעשתו על תיקון מעשיהם. כי ידמו בנפשם שהם מתוקנים. והם חטאים לשם מאד. הלא כתוב (קהלת ז, כ) כי אדם

אור חדש.

אות ה) וארז״ל אלמלא כו׳. מד״ת מזמור כ״ב, ילקוט עקב תתנ״ב: שם כאשר תקנו חז״ל כו׳. תענית י׳ ע״א, י״ב ע״ב: שם ואז״ל פשפש כו׳. ברכות ה׳ ע״א: אות ו) והוא מתודה כו. ספרי נשא: אות ז) כמו שארז״ל שלשה כו׳. פסחים קי״ג ע״ב:

אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. והאנשים ההם מאשר הם בוזים לדבר עונות, לא ירגישו ולא יבינו למו, או הודע אליהם חטאתם ונשכח מלבם אחרי כן. והנם כמו החולה שאינו מרגיש בחליו, ולא יהשוב על הרפואה, ויכבד חליו תמיד עד אשר לא יוכל להרפא, ופעמים תהיה נסבה לזאת מקוצר בינתם, כי לא יבאו לדרוש אלהים, ודעת דרכיו לא יחפצון, על כן לא ישקדו על דלתות חכמים ותלמידים. כענין שנאמר (משלי טו, יב) לא יאהב לץ הוכח לו אל הכמים לא ילך.

ט והנה אנשים צדיקים וישרים בלבותם, שאגה להם כלביא תמיד במחשבותם, וינהמו על חטאיהם כנהמת ים, ועל אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם. כי על זה יפשע גבר והרבה אשמה כמו על העבירות החמורות. כענין שאמרו רז״ל ויתר הקב״ה על גלוי עריות ועל שפיכות דמים ולא ויתר לעון בטול תורה. אף כי מלאו רע האנשים אשר עיקר מחשבותיהם ומעשיהם על חפצי גופם והבלי זמנם. ובסוד היראה אל תבא נפשם, ולהשתונן כליותם עליה אל תחד כבודם במשכיות לבבם וחדרם ומשכיותם לעתים מזומנים, ולא יתנו חלק לתורה בעסקיהם, ומקרב לבם אבד חשבון על נפשם, כי גוי אובד עצות המה, וכמה הם במדרגה התחתונה. וארז״ל בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה בן שמונים לגבורה בן תשעים לשוח בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם. והיתה כונתם ז״ל בדברים האלה להזהיר על התשובה ושיחשוב האדם על קצו בהגיעו לימי הזקנה, אם לא זכה לעשות כן בימי בחורותיו, ואחרי כי קרוב לבא עתו יעזוב חפצי הגוף ותאוותיו ויתקן נפשו. ובהגיעו לימי השיבה, יוסיף לגרש מלבו ענין העולם. ולפי מיעוט השנים הבאות ימעיט בעסק העולם ויתיחד תמיד להתבונן ביראת השב, ולחשוב עם נפשו, ולתקן מדותיו, ולבקש תורה ומצות. ומה שאמרו בן תשעים לשוח, הוא מלשון (תהלים קב, א) ישפוך שיחו, (בראשית כד, סג) לשוח בשדה, כמו שפירשו רז״ל יצחק תיקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה. כי אחרי שהגיע לתשעים, ראוי לו להיות כל עסקו בתפלות ובתהלות השם ולשיח בנפלאותיו. ודבר שלמה ע״ה בענין ימי הזקנה שלא יתעצל האדם בהם מעבודת השי״ת ואמר (קהלת יא, ו) בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים. המשיל ימי הילדות והשחרות לבקר וימי הזקנה לערב. והזרע דרך משל לבנים ולתלמידים, כמו שארז״ל נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו, העמיד תלמידים בילדותו יעמיד

אור חדש.

אות ט) כמו שארז״ל ויתר כו׳. ירושלמי חגיגה פ״א ה״ז, מדרש פתיחתא דאיכה: שם וארז״ל בן ששים כו׳. אבות פ״ה משנה כ״א: שם שפי׳ רז״ל יצחק כו׳. ברכות כ״ו ע״ב: שם שאז״ל נשא כו׳. יבמות ס״ב ע״ב:

תלמידים בזקנותו. כי אולי יצליחו בני הזקונים בתורה ובמצות מבני הנעורים. וכן התלמידים אשר יעמיד בזקנותו אולי יצליחו מן הראשונים או יהיו כאחד טובים. אחרי כן אמר (שם פ׳ ז) ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש, פי׳ חזר לדבר על ימי הזקנה שהמשיל אותם לערב. ומפני כי הזקן לא יטעם את אשר יאכל ואת אשר ישתה כדברי ברזלי הגלעדי, אמר כי יש לו לזקן ליהנות במאור השמש, ואל תקצר נפשו עליו, כי קוצר הנפש מונע ממלאכת שמים, ויערב לו האור כאשר יערכנו לעומת ימי החשך הבאים. כאשר יזכיר במקרא אשר למטה מזה (שם פ׳ ח) כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכולם ישמח ויזכור את ימי החשך כי הרבה יהיו כל שבא הבל. פירוש גם כי יזקין האדם מאד אל יהי על עצמו למשא אך בכל שנותיו ישמח, למען לא יאבד אחת משנותיו ולא ישבות מעבודת הבורא, ויזכור ימי החשך כי הרבה יהיו, ואז לא יוכל לעבוד עבודה, כענין שנאמר (תהלים ו, ו) בשאול מי יודה לך. והצדיקים מתגברים בזקנתם ויאזרו חיל ויחליפו כח לעבודת השם. כמו שארז״ל תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה מתוספת בהם. ונאמר (שם צב, טו) עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. והזכיר למעלה (שם) צדיק כתמר יפרח וגו׳ שתולים בבית ה׳ וגו׳, כי הצדיקים שתולים בבית ה׳ מנעוריהם, וגדלים בבתי מדרשות מבחוריהם, כתמר שיפרח וכארז שגדל בלבנון. וכן ארז״ל שתולים בבית ה׳ אלו התינוקות. על דרך מה שכתוב (שם קמד, יב) אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם. ואמר אחרי כן, בדבר הזה אינם נמשלים לאילנות כי האילנות בהזקינם לא יתנו הילם והצדיקים ינובון בשיבה, עוד אמר ע״ה (שם עא, יח) וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך.

הדרך השלישי.

י כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם. והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול. כי עת אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר. ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים. ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה. וכן ארז״ל

אור חדש.

שם שאז״ל ת״ח כו׳. שבת קנ״ב ע״א, ועי׳ סוף מס׳ קנים: וכן ארז״ל שתולים כו׳. מד״ת מזמור צ״ב: אות י) וכן אז״ל וילכו כו׳. מכילתא בא פ׳ י״ב:

(שמות יב, כח) וילכו ויעשו בני ישראל. וכי מיד עשו והלא לא עשו עד י"ד להדש, אלא כיון שקבלו עליהם לעשות מעלה עליהם [הכתוב] כאילו עשו מיד. ואמרו באבות של רבי נתן כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת, שנאמר (שם כד, ז) נעשה ונשמע. ביאור הדבר כי האיש אשר קבל על נפשו בלב נאמן לשמור ולעשות על פי התורה אשר יורוהו ועל המשפט אשר יאמרו לו היושבים על המשפט, יש בידו מן היום הזה שכר על כל המצות, על אשר שמעה אזנו מדברי התורה ותבן להם, ועל הדברים אשר לא גלו אזנו עליהם עדנה וצדק לבש, וקנה זכות על הנגלות אליו ועל כל נעלם מעיניו. ואחרי זאת יום יום ידרוש וישקוד על דלתות מוכיחיו, וישכיל מכל מלמדיו, ונמצא האיש הזה מעשיו מרובין מחכמתו. כי לא ידע את הדבר, והנה שכרו אתו (עליו), וכענין מה שאמרו ישראל בסיני נעשה ונשמע. שהקדימו קבלת המעשה על נפשם לפני השמיעה. ובענין אחר לא יתכן שיהיו מעשי האדם מרובין ממה שהוא יודע.

יא **ואשר** לא יתעורר לקול המוכיחים, כפל עונו. כי הוהירוהו והקשה את לבו ולא נזהר. כמו שנאמר (משלי יז, י, יא) תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה. אך מרי יבקש רע ומלאך אכזרי ישולח בו. פירוש האיש הרע לא יכנע לקול המוכיחים, אך יבקש להמרות. ותחת כי לא נחת מדברי המלאך המוכיח, מלאך אכזרי ישולח בו, מדה כנגד מדה. כי המוכיחים נקראו מלאכים, שנאמר (דה"ב לו, טז) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו. ועוד אמר [שלמה] ע"ה (משלי טו, י) מוסר רע לעוזב אורח שונא תוכחת ימות. פי' אמת כי ראוי מוסר רע לעוזב אורח, ועובר על דברי תורה. אכן יש תקוה כי יוסר וישוב מדרכו הרעה. אך רע ממנו שונא תוכחות, כי אין לו תקוה ותקנה במוסר רע, אבל אחת דתו למות. כי העובר עבירה תתקפהו התאוה, והיצר השיאו, ויתכן כי נפשו מרה לו על אשר (יעצר) [לא עצר] כח מפני יצרו, ואולי יכסוף לתוכחה ויקוה למוסר. אבל שונא התוכחות כבר נואש מנפשו, ושנאת התוכחה תהיה לו לעדה כי הוא שונא דברי השי"ת.

יב **עוד** אמר שלמה ע"ה (משלי טו, ל לא) מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תדשן עצם. אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין. ויש לכל חכם לב לדעת, כי לא יתכן שחבר שלמה ע"ה דברים בטלים כאלה חנם (מתוך) [בתוך] דברי המוסר ויראת

אור חדש.

שם ואמרו באבות כו'. אדר"נ פכ"ב: אות יא) **שונא תוכחות** כו'.

עי' רי"מ פי"ד מה"ת ה"ב:

ה׳, בשכבר העיד עליו הכתוב (מ״א ה, יא) ויחכם מכל האדם. אבן זה פשר הדבר מאור עינים ישמח לב. העין אבר נכבד מאד, כי יראו בו את המאורות המשמחים את הלב. ונכבד ממנו האזן, כי ישמעו בו שמועה טובה המדשנת את העצם שאין בו ההרגשה ולא ידושן במאור עינים בלתי בתענוג יתר. וכן אמרו ז״ל כי האזן נכבד משאר האברים, שאם סימא את עינו ניתן לו דמי עינו. חרשו נותן לו דמי כולו. והן האדם חייב לעבוד את השי״ת באבריו ויצוריו כלם, כי לעבודתו יצרם, כמו שכתוב (משלי טז, ד) כל פעל ה׳ למענהו. אף כי באברים הנכבדים אשר יצר בו, נתחייב לעבוד בהם את יוצרם. והעונש הגדול יתר מאד אם יפריעם ממעשה מצותיו ועבודה לא יעבוד בהם. ולא כגמול עליהם השיב, כי ה׳ היטיב עמו בחושיו הנכבדים טובה עצומה, וכבוד והדר עטרו בהם. על כן הקדים להזכיר אחת ממעלות האזן, בעבור הראותך גודל חובת עבודתו. ובאר אחרי כן כי תהיה עבודת האזן בשמוע אל התוכחות, ואמר אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין, פי׳ ראוי לשכון בין החכמים, אחרי אשר יקשיב בתוכחתם. ואמרו רז״ל נפל אדם מן הגג ונשברו אבריו, צריך רטיה ותחבושת על כל אבר מאבריו ועצם מעצמיו. והחוטא אשר חטא בכל אבריו, ונחשב כאילו רבתה מכה באבריו כלם מכף רגלו ועד קדקדו. שנאמר ישעיה א, ו מכף רגל ועד ראש אין בו מתום. והנה הקב״ה מרפא כל אבריו ברטיה אחת, והיא שמיעת האזן, שנאמר (שם נה, ג) הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם.

הדרך הרביעי.

יג בעת אשר יהגה האדם בתורת ה׳ ויקרא בדברי הנביאים והכתובים, ויבין בנועם המוסרים, ויראה האזהרות והעונשים, יחרד לדברים ויכין לבו להיטיב דרכיו ומעלליו, ויתרצה אל השם. כענין שנאמר (שם סו, ב) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. כן כתוב בענין יאשיהו (מ״ב כב, יא) ויהי כשמוע המלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו. ובענין עזרא נאמר (נחמיה ח,ט) כי בוכים כל העם בשמעם את דברי התורה. ואשר לא שת לבו אל דברי ה׳ יכבד פשעו עליו, כענין שנאמר (ירמיה לו, כד) ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם. ואמרו רז״ל כל הלומד ואינו מקיים נוח לו שנהפכה שליתו על פניו ולא יצא לאויר העולם. ונאמר (הושע ח, יב) אכתוב

אור חדש.

אות יב) וכן אז״ל כי האזן כו׳. ב״ק פ״ה ע״ב, ועי׳ ילקוט ישעי׳ נ״ה שמ״א. ירמי׳ ב, רס״ד. רמ״ח אבריו של אדם ע״י אזן כלם חיים: שם ואז״ל נפל כו׳. מד״ר יתרו פ׳ כ״ז אות ט: אות יג) ואז״ל כל כו׳. ירושלמי ברכות פ״א ה״ה, מד״ר תשא פ׳ מ׳, אות א׳. בחקתי פ׳ ל״ה אות ו׳ עיי״ש:

לו רבי תורתי כמו זר נחשבו. ונאמר (ירמיה ח, ח) איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה׳ אתנו אכן [הנה] לשקר עשה עט שקר סופרים.

הדרך החמישי.

יד בעשרת ימי תשובה. הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו שכל מעשיו בספר נכתבים. ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע. כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו. ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדד אדמתו, ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד. לכן מה נואלו היוצרים לפעלם ולעבודתם עדי ערב, בימים הנוראים ימי הדין והמשפט. ואינם יודעים מה יהיה משפטם. חלא (להנותם) [לאחותם] יהגה לבם ביום שידובר (בם) [בה]. שנא׳ (שה״ש ח, ח) מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה. וראוי לכל ירא אלהים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום ובלילה עתים, להתבודד בהדריו ולחפש דרכיו ולחקור, לקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה. ולשפוך שיח, ולשאת תפלה ורנה, ולהפיל תחנה, והעת עת רצון והתפלה נשמעת בו. כענין שנאמר (ישעיה מט, ח) בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך. וארז״ל (שם נה, ו) דרשו ה׳ בהמצאו אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים. שנאמר (ויקרא טז, ל) מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו. על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה׳ בתשובתנו, והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

הדרך הששי.

טו בכל עת יכון לקראת אלהיו. כי לא ידע האדם את עתו, על כן כליותיו ישתונן, ובצדקה יכונן, להשיב רוחו בטהרה אל האלהים אשר נתנה. ויחפש דרכיו ומעלליו בכל יום. יפקדם לבקרים, ולרגעים יבחנם. ואמרו רז״ל רבי אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך. אמרו לו תלמידיו, רבינו וכי אדם יודע באיזה יום ימות. אמר להם כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצאו כל ימיו בתשובה. ואומר (קהלת ט, ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. לובן הבגדים משל על נקיות הנפש

אור חדש.

אות יד) וארז״ל דרשו כו׳. יבמות מ״ט ע״ב: אות טו) וארז״ל ר״א אומר כו׳. שבת קנ״ג ע״א:

בתשובה, והשמן משל למעשים טובים ושם טוב. עוד ארז״ל בענין הזה משל לאשתו של מלך שהיתה מתקשטת. ותשם בפוך עיניה, ובעלה עובר ארחות ימים. ותאמרנה לה השכנות הלא בעלך הלך בדרך למרחוק, ועל מה זה לשוא תתיפי. אמרה להם בעלי מלך הוא, אולי יהפך רוח ים וקל מהרה יבא וימצאני והנני מקושטת. ויש על האדם לשער בנפשו בהיותו שאנן ושלו, איך ידאג לבבו, ויראה ורעד יבא בו ביום המות, בהיותו נכון לעלות לתן את החשבון, ואיך יתודה בעת מותו בלב נשבר. וככה יעשה כל הימים. יתודה בלב נדכה, ויהיה מורא שמים עליו.

טז ויש על האדם לחדש לו בכל יום מצות. אולי יגיע תור מותו, ולא יחסר המצות ההם. וארז״ל כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו דומה שקיים את כל התורה ולא היה חסר אלא אותה מצוה. וכל העושה עבירה אחת סמוך למיתתו דומה כאילו בטל כל התורה.

יז ויש אנשים אשר לא ירגישו בענין המות לעשות צדה לדרך ולתקן מעשיהם, ולא יעלו על לבם יום מותם עד ביאו. והם נמשלים כבהמות, אשר לא ירגישו בענין המות עד יום הטביחה. כמו שנאמר (תהלים מט, טו) כצאן לשאול שתו מות ירעם וירדו בם ישרים לבקר וצורם לבלות שאול מזבול לו. פי׳ כצאן שתו נפשם לשאול, כי לא ירגישו בענין מותם עד בואו פתאום. מות ירעם, אין מות הרשעים כמות הבהמות. מות הבהמות פעם אחת, והרשעים מות ירעה בהם בכל יום. מלשון (מיכה ז, יד) ירעו בשן וגלעד, ומענין (איוב יח, יג) יאכל בדיו בכור מות. כי נפש הרשעים ההשחתה וההפסד ידבקו בה בכל עת עד אשר תשחת ותבלה ותאבד, וירדו בם ישרים לבקר. המשיל זמן תחיית המתים לבקר אשר יעור בו האדם משנתו. וכענין שנאמר (דניאל יב, ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. כי אז ירדו הישרים ברשעים, כמו שכתוב (מלאכי ג, כא) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם. וארז״ל בענין יום הדין לתחיית המתים, לאחר שנים עשר חדש גופן כלה וגשמתן נשרפת ונעשין אפר תחת כפות רגלי הצדיקים שנאמר ועסותם רשעים וגו׳. וצורם לבלות שאול, צורם כמו צורתם. וכן (הושע יג, ב) כתבונם עצבים, כתבונתם. ויקרא הנפש צורת האדם. ויש מן הדוברים על הנפש, שאמרו בגדר הנפש שהיא צורה (עקרית) [מקרית]. וביאור הענין כי נפש הרשע יבלה שאול אותה. והיא מזבול לו, כי הנפש מן העליונים. מלשון (ישעיה סג, טו) מזבול קדשך. והרשע סבב בהטאותיו

אור חדש.

שם עוד אז״ל בענין כו׳. מד״ר קהלת פ׳ ט׳ אות י׳ ועיי״ש: אות טז) ואז״ל כל כו׳. מד״ר קהלת פ״ג אות כ״ד עיי״ש: אות יז) אז״ל בענין כו׳. ר״ה י״ז ע״א:

ועולל לנפשו נפש היקרה והעליונה שהיא מזבול לו, לבלות אותה שאול מטה. וכמה קשה המות למי שלא הפריד תאות העולם מנפשו. עד אשר יפרידנה המות. וארז״ל במס׳ דרך ארץ. רצונך שלא תמות, מות עד שלא תמות. ביאור הענין. הרוצה שיהיה לו יום המות לחיי עד, ידבר אל לבו אחרי אשר סופו לעזוב את האדמה ולהניח חפצי הגוף ובאחריתו ישטמם ויטשם, יעזבם בחיים, ולא ישתמש באדמה רק לעבודת הבורא יתעלה, ואז יהיה לו יום המות לחיים שאין להם הפסק.

יח ודע כי נפש הרשע אשר כל תאותה לחפצי הגוף בחייו, ונפרדת תאותה מעבודת הבורא ונבדלת משרשיה, תרד במותו למטה לארץ אל מקום תאותה, ויהי תולדתה כטבע העפר לרדת ולא לעלות. אבל יעלוה למרום לדין ולמשפט, ולראות איך החליפה מרום בשאול. כאשר יעלו את האבן על ידי כף הקלע ואחרי עלותה למרום תרד בטבעה למטה לארץ. כאשר האבן חוזרת ונופלת לארץ אחרי הזריקה. שנאמר (ש״א כ״ה, כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה׳ אלהיך ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. וארז״ל במדרש משלי אחת נשמתן של צדיקים ואחת נשמתן של רשעים עי׳ א״ח חוזרות ויורדות ומטרפית לארץ, שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה וגו׳. ונאמר (משלי יא, ז) במות אדם רשע תאבד תקוה. כי לא תהיה תקוה לנפש הרשע לצאת מחשך לאור, שנאמר על נפש הרשע (תהלים מט, כ) תבא עד דור אבותיו עד נצח לא יראו אור.

יט הנה נתבאר כי נשמת הרשעים יורדת לשאול, משני מקראות שזכרנו ומדברי חז״ל. ועוד נאמר (משלי טו, כד) אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה. ועוד נאמר (קהלת ג, כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. פירוש מי יכיר הצדיקים והרשעים בעוה״ז. כי יש רשעים אשר מעשיהם במחשך ולא יכירו בהם בנ״א [ויש צדיקים] שיראו שמים בסתר, כענין שנא׳ (מיכה ו׳ ח) והצנע לכת. ויקרא לנפש הרשע נפש הבהמה מפני שנמשכת אחר התאוה הגשמית כבהמה. וכענין שכתוב (יונה ד, יא) אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה. ולנפש הצדיקים קרא רוח בני האדם, וכענין שנאמר (יחזקאל לד, לא) אדם אתם. וביאור לשון המקרא כן הוא. מי יודע רוח בני האדם והם הצדיקים, העולה היא למעלה. כי יש הרבה צדיקים שאין אדם יכול לגזור עליהם בעולם הזה שהם צדיקים באמת, וכי

אור חדש.

שם וארז״ל במשנת ד״א כו׳. (לא מצאתי, שם) ועי׳ תמיד ל״ב ע״א מה יעביד איניש ויחיה כו׳: אות יח) אז״ל במדרש כו׳. [ואחת נשמתן של רשעים יכולם עילות למרום אלא שנשמותיהן ש״צ הן נתונות כו׳ ש״ר כו׳ ומטרפות לארץ עכ״ל מד״ר קהלת פ״ג אות כ״ו ע״ש]:

תעלה נפשם למרום, כענין מה שנאמר (ש"א טז, ז) כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. וגם כי רבים מן הצדיקים הם יראי שמים בסתר ואין צדקתם מודעת, וכענין שנאמר (מיכה ו, ח) והצנע לכת עם אלהיך. ורוח הבהמה וגו' גם יש רשעים רבים שאין אדם מכיר במעשיהם. כענין שנאמר (ישעיה כט, טו) והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו. וכן פירשו ז"ל במדרש קהלת. כי רוח בני האדם אלו הצדיקים, ורוח הבהמה אלו הרשעים. ולא יוכל איש לומר כי היה מסתפק על נשמת האדם אם תעלה למעלה, כי הנה כתוב (קהלת יב, ז) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. ועוד איך יסתפק על רוח הבהמה אם יורדת למטה, הלא רוח הבהמה מן הארץ ואיך תעלה. ונתבאר בתורה כי נשמת האדם עליונית, כי כתוב על נפש הבהמה כי היא מן הארץ, שנאמר (בראשית א, כד) תוצא הארץ נפש חיה למינה, ועל נשמת האדם כתוב (שם ב, ז) ויפח באפיו נשמת חיים, על כן תעלה נשמת האדם במות הגוף למעלה. כי כל הדברים שבים אל שרשם, כענין שנאמר (קהלת יב, ז) וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. ונאמר על נשמת הצדיקים (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. פי' בין המלאכים שהם עומדים וקיימים. כמו שנאמר (תהלים קמח, ו) ויעמידם לעד לעולם. ונאמר (דניאל ז, טז) קרבת על חד מן קאמיא. ואמרו ז"ל נפשותיהן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד. שנאמר (ש"א כה, כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. וכל אנשי לבב יחשבו העולם הזה כמו דירת עראי ולא ישתמשו בו רק לעבודת הבורא יתברך ויכינו בו צדה לנפשם. כי אם שנים רבות יחיה האדם ואילו חיה אלף שנים פעמים, אחרי שיש מספר לשניו, יכלה המספר וסופו כלא היה יהיה. ועולם הגמול אין לו תכלית, כענין שנאמר (איוב טז, כב) כי שנות מספר יאתיו ואורח לא אשוב אהלוך. אף כי ימי האדם כצל עובר, כענין שנאמר (תהלים צ, י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו'. ונא' (שם קמד, ד) ימיו כצל עובר. ואמרו רז"ל לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל אלא כצל עוף הפורח ועובר. ר"ל כי חייב האדם להמשיל העולם הזה בלבבו כצל עוף הפורח וברגע קטן עובר. גם כי אין האדם יודע אם היום כאן ולמחר בקבר, ונמצא בהשתדלו וטרחו על יום מחר כי הוא מצטער על עולם שאינו שלו. וארז"ל אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום.

אור חדש.

אות יט) וכן פי' ז"ל במדרש קהלת, פ"ג אות כ"ז: שם ואז"ל נפשותיהן כו'. שבת קנ"ב ע"ב: שם ואז"ל לא כו', מד"ר קהלת פ"א אות ג', ועי' ילקוט ר"ס קהלת: שם וארז"ל אל כו'. סנהדרין ק' ע"ב:

כ **ועיקר** ספר קהלת חברו שלמה המלך ע"ה, למען ישים האדם על לבו כי העולם הבל הבלים ולא ישתמש בו זולתי לעבודת הבורא יתעלה. והודיע כוונתו בפתיחתו וחתימתו. כי פתח ואמר הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. וארז"ל אילו אדם אחר היה אומר כן, היינו אומרים אולי לא אסף שתי פרוטות מימיו, על כן נחשב העולם הבל בעיניו. אכן שלמה שנכתב עליו (מ"א י, כז) ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים. לו נאה לומר כי העולם הבל הבלים. וחתם ספרו ואמר (קהלת יב, יג) סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם.

כא **ומי** שחננו השי"ת דעה ישיב אל לבו, כי השי"ת שלחו בעולם הזה לשמור משמרתו ותורתו וחוקותיו ומצותיו. ולא יפקח עיניו זולתי לעשות שליחותו ולקץ הימים אם עשה שליחותו באמונה, ישוב ובא ברנה, ושמחת עולם על ראשו. כעבד אשר שלחו המלך לעבר הים, שאין עיניו ולבו זולתי על דבר שליחותו עד שובו אל אדוניו. וכן אמר שלמה ע"ה (משלי כב, יט) להיות בה' מבטחך וגו' להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחיך.

כב **ומן** הדברים שאדם חייב לזכור בעבורם יום המות, כדי שלא יתבטל ואל תרפינה ידיו בעבודת השי"ת. ותדד שנתו מעיניו לעמול בתירה, ולהתבונן ביראת ה', ולתקן מדות נפשו, ולהשיג מעלות היראה והאהבה, ולחשוב מחשבות איך יגדיל ויאדיר מצות להיות לנפשו סגולה ואוצר, כענין שנאמר (משלי י, ח) חכם לב יקח מצות. כי ידע ויזכור שהימים קצרים, כמו שאמרו רז"ל היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים ובעל הבית דוחק.

כג **ומי** שאינו זוכר יום המות תמיד, דומה בעיניו שיש לו פנאי ומתון להשיג חפצו. וארז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז.

כד **וכן** אמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ט, ד) כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. פי' שיבח חיי העוה"ז לענין התשובה ופעולת המצוה והשגת מעלות הנפש והוא הבטחון הנמצא לאשר יחובר אל החיים. ופי' כי לכלב חי, כי האדם הפחות בחיים יכול להוסיף מעלות בנפשו מה שלא יוכל לעשות כן החכם והצדיק המת, ובמקום אחר ביזה וגינה העולם הזה לענין השגת תענוגיו וכבודו. ואמר (שם א, ג) מה יתרון לאדם

אור חדש.

אות כ) **וארז"ל אילו** כו'. מד"ר קהלת פ"ג אות י"ג: אות כב) **כמו שארז"ל היום** כו'. אבות פ"ב מט"ו: אות כג) **וארז"ל יפה** כו'. אבות פ"ד מי"ז:

בכל עמלו שיעמול תחת השמש. עוד אמר (שם ד, ב) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה.

כה ואמרו רז״ל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. מאין באת, מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה. ביאור הדבר, כאשר תחשוב מאין באת תכניע נפשך ותשנא הגאוה: וכאשר תזכור לאן אתה הולך תבוז העולם ותכיר כי מותרו אין ולא תתעסק בו זולתי לעבודת הבורא יתברך. וכאשר תשיב אל לבך לפני מי אתה עתיד לתן את החשבון יהי מורא שמים עליך, ואמרו רז״ל (בראשית א, לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זה המות, כי גם המות טוב להכניע הנפשות ולהיות התת אלהים על הלבבות, ולבלתי עשות העולם הזה עיקר. ויש אנשים שאינם נותנים פנאי לנפשם לקבוע עתים להבין לאחריתם. מטרדתם בקניני העולם, כענין שכתוב (איוב ד, כא) הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה. פי׳ הלא נסע יתרם ממונם מהם בנסיעתם. הנה כי אין לו בהם תועלת, אבל אבד מהם טובה הרבה. כי גרם להם אשר ימותו ולא בחכמה. כי לא חכמו להבין לאחריתם ולתקן נפשם ולהכין צידה לדרכם. כענין שכתוב (דברים לב, כט) לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם.

כו והנה נחתום הענין הזה במאמר נכבד אשר לחכמי ישראל ז״ל. היה הלל ע״ה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי. ביאור הדבר. אם האדם לא יעורר נפשו מה יועילוהו המוסרים, כי אע״פ שנכנסים בלבו ביום שמעו, ישכחם היצר ויעבירם מלבבו. כענין שנאמר (הושע ו, ד) וחסדכם כענן בקר. ונאמר (משלי י, כ) כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט. פי׳ מוסר הצדיק זך בלי סיג ולשונו נבחר. אבל לב הרשעים השומעים מוסרו רגע אחד הוא מלשון (תהלים פא, טו) כמעט אויביהם אכניע. ענינו כרגע אויביהם אכניע. ויקרא לב הלב הנבון והמתוקן. כמו שנא׳ (משלי טו, לב) ושומע תוכחת קונה לב (שם יז, טז) לקנות חכמה ולב אין. אכן צריך האדם בשמעו המוסר לעורר נפשו ולשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד, ועליהם יוסיף לקח, ומלבו יוציא מלין, ויתבודד בחדרי רוחו, וישוב יהפוך יד תוכחתו על נפשו, ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לבדו, ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה, עד אשר תקבל נפשו המוסר, ועד אשר תטהר. ״וכשאני לעצמי מה אני.״ גם כשאני לי להשתדל לתקן נפשי בכל כחי, ואני

אור חדש.

אות כה) ואמרו רז״ל הסתכל כו׳. אבות פ״ג מ״א: שם ארז״ל וירא כו׳. מד״ר בראשית פ״ט אות ה׳: אות כו) לחכמי ישראל ז״ל כו׳. אבות פ״א מי״ד:

הוגה בחכמה בכל עת, מה אני. כי השגת האדם קצרה ודלה. ועם הטורח והתקון ישיג מעט מן המעלות. באה מי אנכי ומה חיי כשאין אני לעצמי להשתדל ולטרוח לתקן נפשי. והמשל בזה מן השדה שהיא זיבורית, כי עם רב הטורח בתקונה, ועם רב עבודה, תוציא זרע מעט. ואם לא יטרחו בתקונה לא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב, אבל קוץ ודרדר תצמיח. רק השדה אשר היא עידית גם כי לא יטרח בעבודתה ימצא בזריעתה תועלת. וארז״ל בענין מה שכתוב (תהלים קג, יד) כי הוא ידע יצרנו, משל למלך שנתן שדה לעבדיו והזהירם לעבדה ולשמרה ולהביא לו ממנה שלשים כור בכל שנה, והם טרחו בה ועבדו אותה היטב והביאו ממנה לפני המלך חמשה כורים. אמר להם מה זאת עשיתם. אמרו לו אדוננו המלך שדה שנתת לנו זיבורית היא ואנחנו בכל כחנו עבדנו אותה. ועם כל הטורח לא עשת את התבואה יותר מזה השיעור. „ואם לא עכשיו אימתי.״ אין ראוי לי לאחר יום או יומים השתדלותי בתקון נפשי ובקביעות עתים לתורה. כי אם אומר אקוה לעת הפנאי ועד היות כסף די ספוקי, הנה טרדות העולם אינן פוסקות, כמו שארז״ל אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה.

כז והשנית אחרי אשר יאסוף ויכנוס, עוד יכסוף לאסוף. כמו שארז״ל אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו, יש בידו מנה מתאוה לעשותו מאתים, השיגה ידו מאתים מתאוה לעשותם ארבע מאות. וכן כתוב (קהלת ה, ט) אוהב כסף לא ישבע כסף.

כח והשלישית הזמן מתמעט והמלאכה מרובה. מלאכת התורה ותקון הנפש והשגת המעלות. כמו האהבה, והיראה, והדביקות, כמו שאמרו ז״ל היום קצר והמלאכה מרובה.

כט הרביעית כאשר יאוחר תקון נפשו יקרהו עון ויכשל בעבירות תמיד.

ל החמישית באיחור תקון הנפש. היצר הולך ומתגבר ויקשה עליו לתקן נפשו אחר כן. כמו שכתוב (משלי כד, לא) והנה עלה כלו קמשונים וגו׳. וארז״ל כאשר היצר קשור בעבירה ידמה כענין המינות ולא תשיג ידו לטהרתו. ואמרו במוסרים ההרגל על כל דבר שלטון.

אור חדש.

שם וארז״ל בענין כו׳. אבדר״ן פמ״ז: שם כמו שארז״ל אל כו׳. אבות פ״ב מ״ד: אות כז) כמו שארז״ל אין אדם כו׳. מד״ר קהלת פ״א אות ל״ד: אות כח) כמו שארז״ל היום כו׳. אבות פ״ב מט״ו: אות ל) ארז״ל כאשר כו׳. [כונת רבנו להא דאמרו ע״ז י״ז ע״א כיון דאביד בה מובא במינות דמיא עיי״ש והבן. מאחי הגאון אי״ש שליט״א:] שם ואמרו כו׳. כוונת רבנו למוסרי הפילוסופים ואינו מדברי חז״ל ובמצא בס׳ ישן נקרא מוסרי הפילוסופים.

לא השישית אולי לא ימשכו ימיו וימות טרם ישלים חוק התשובה. על כן הזהיר [שלמה] ע"ה (קהלת ט, ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים.

לב השביעית בהתאחרו מן התשובה. יהיו עונותיו ישנים, וישכח יגונם, ולא ידאג להם כאשר בתחלה.

לג השמינית בבואו בימים ויחלש כח היצר לא יקבל שכר על התשובה כאשר בתקון לבבו בימי בחורותיו. וארז"ל (תהלים קיב, א) אשרי איש ירא את ה' בעודו איש, ואמרו כאשר לא תמצא יד הגנב לגנוב יחזיק נפשו כאיש שלם.

לד התשיעית בימי הזקנה. בהעדר כח ההרגשות, איננו עוצר כח להדש מסלות בלבבו. ולערוך מחשבות להלחם בהם ביצרו. ולהשיג המעלות. ולטרוח ולעמול בתורה (ובפעולות) [ובמעלות]. כמ"ש (קהלת יב, א) וזכור את בוראיך בימי בחורותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. על כן ראוי לאדם להחיש מפלט לנפשו, כענין שנאמר (תהלים קיט, ס) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך.

השער השלישי.

נבאר חומר המצוה והאזהרות והלוקי העונשים.

א מפני שהוזהר בעל התשובה להפש דרכיו, וכמה לו עונות והטאות. ואחרי אשר תם חפש מחופש, הוזהר לחקור גודל כל חטא מחטאיו, כמו שנאמר (איכה ג, מ) נחפשה דרכינו ונחקורה, להודע עליו כל חטאתו אשר חטא, כמה הגדיל לאשמה בה, כי יש אשמה עד לשמים גדולה, ויש רעה כנגד כמה חטאים גדולים שקולה. והתשובה הגדולה כפי היות גדולים חקרי לב באלה, כי לדעתו (פי' לפי ידיעתו) רב העון וגדלו, נפשו ירעה לו, או אז יכנע לבבו הערל ואזירצה את עונם.

ב ועוד תועיל חקירת עוצם העון לכסות כלימת פניו בשאלת המחילה. כענין שנאמר (עזרא ט, ו) אלהי בושתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך. ולעטות בושה על נפשו לפני השי"ת אחרי הבטחון בסליחתו. כענין שנא' (יחזקאל טז, סג) למען תזכרי ובושת וגו' בכפרי לך לכל אשר עשית. ולהיות לנגד עיניו גדולת חסד הכפרה. כענין שנא' (תהלים כו, ג) כי חסדך לנגד עיני. והמשל בזה כי אם חטא העבד לאדוניו ובא להכנע לפניו, אין נפשו אל העבד בלתי אחרי ידיעתו כובד פשעו. ואם ידמה בנפשו כי החטא בקל יגדל הקצף עליו. לכן יתחייב החוטא להכיר עוצם החטא וענשו, כענין שנאמר (ש"א

אור חדש.

אות לג) וארז"ל אשרי כו'. עיין לעיל שער א' אות ט': שם ואמרו כאשר כו'. סנהדרין כ"ב ע"א חסריה לגנבא כו':

כו, כא) הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד. על כן הוצרכנו ללמד לבני יו"דה, לתורה ולתעודה, חומר העונשים לכל עון ולכל חטאת. על כן על כל דברי ההקדמה הזאת. ועוד לתועלת נשגבה גדולה ובצורה, כי ראה ראיתי רוב העם חושבים על כמה פשעים כבדים כי הם קלים, ועל חייבי מיתות וכריתות כי הזהירות בהם יתרון הכשר או מדת חסידות, ונכשלים מבלי משים ואין תוכחת, כענין שנאמר (ישעיה מח, ח) גם מאז לא פתחה אזנך. על כן הוצרכנו להזהירם ולגלות אזנם על חומר עבירות רבות. וכי יש במצות הקלות דרכים וצדדים רבים לכליון חרוץ ואבדן הנפש. ורבים מן הרשעים יעזבו דרכם, כי ידעו האבדן וההפסד אשר בה, בהגלות להם גודל החטא ואת אשר נגזר עליו. ונכשלים יאזרו חיל לכבוש תאותם, כי איככה יוכלו וראו באבדן נפשם.

ג והמשל בזה לאדם החפץ ללכת אל עיר. ויאמרו לו כי הדרך משובשת בצנים ופחים ואבני נגף. ולצרכו אל המקום ההוא לא יחדל מלכת. והיה כי יאמרו אליו כי שחל בדרך ונמר שוקד עליו אז יכלה רגליו מן הדרך ההיא. על כן אמר שלמה ע"ה (משלי א, ב) לדעת חכמה ומוסר להבין. פי' כשרון המעשה ועזיבת העבירות יקרא חכמה, כענין שנאמר (דברים ד, ו) כי הוא חכמתכם ובינתכם. ואחר שילמוד וידע המצות ומה הם העבירות צריך שילמוד גנות העבירות. וההפסד והאבדון הנמצא בהן להרחיק נפשו מהם. ולהוכיח עצמו בזכרון העונשים וליסר זולתו. וזאת הידיעה תקרא מוסר. ולמוכיחים ינעם ללמוד לדעת זאת.

עתה נבאר מעלות חומר המצות ואזהרות וחלוק העונשים.

המדרגה הראשונה.

ד חומר דברי סופרים. נתחייבנו מן התורה לקבל תקנות הנביאים והשופטים, ולשמוע דברי חכמים ולהזהר בגדריהם. שנא' (דברים יז, יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. וגם כי הוזהרנו מן התורה לקיים עלינו להיות עושים ככל אשר יורונו. אכן מצות עשה מן התורה חמורה מדבריהם. מפני שהוזכר עיקר הדבר בספר תורת האלהים מפורש וצוה השי"ת עליו בפרט. ויש דרכים וצדדים ימצאון שם דברי סופרים חמורים מדברי תורה, כאשר אמרו רז"ל חומר בדברי סופרים מדברי תורה, שהאומר אין תפלין לעבור על ד"ת פטור, חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה.

אור חדש.

אות ד) כאשר ארז"ל חומר כו'. סנהדרין פ"ח ע"ב: שם וכל העובר כו'. ברכות ד' ע"ב:

ה **ועתה** הלא לך לדעת, מפני מה העובר על דברי חייבים חייב מיתה, יותר מן העובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה. וזה פשר הדבר. כי העובר על דברי חכמים, אשר מלאו לבו לעשות כן, כי תקל מצותם בעיניו, לא מהתגבר יצרו עליו, אבל כי תכהין עיניו מראות או דבריהם ולא יהלך לנוגה האמונה, ולא משך בעול גזרתה, ולא יטרח לקיים מאמרם כי לא נכתב בספר התורה. ולא נהג כדרך העובר על דברי התורה אשר נפשו מרה לו ונקוט בפניו, ויירא וייצר לו כי ישיאהו יצרו לחטוא. על כן משפט מות יהיה לאיש כי הפיל דבר אחד מכל (דבריו הטוב) [דבריהם הטובים]. והוא כאומר ננתקת את מוסרותימו. ודומה למה שכתוב בענין זקן הממרה את פי חכמים (דברים יז, יב) והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וגו׳.

ו **והשנית** כי האיש ההוא רחוק מן התשובה. אחרי אשר אין הדבר חמור עליו כי ישנה באולתו תמיד. והחטא הקל ענשו יותר מן החמור בהכשל בו החוטא פעמים רבות.

ז **עוד** אמרו רז״ל כי טובים דודיך מיין, חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה. ואנחנו צריכים לפרש גם את זה. ידוע תדע כי יראת ה׳ יסוד המצות. שנאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלהיך. ובזה ירצה ה׳ את בוראיו. כמו שנאמר (תהלים קמז, יא) רוצה ה׳ את יראיו. ותקנות חכמים וגדריהם יסוד לדרך היראה. כי יעשו גדר והרחקה פן תגע יד אדם באיסור התורה כבעל השדה אשר יעשה גדר לשדהו מאשר יקר בעיניו כי ירא פן יכנסו בו בני אדם והיה למשלח שור ולמרמס שה. כענין שנא׳ (ויקרא יח, ל) ושמרתם את משמרתי, עשו משמרת למשמרתי. ורב הזהירות והגדר והרחקה מן האיסור הלא זה מעיקרי המורא. והמרבה להזהר יגיע אל השכר הגדול, כענין שנא׳ (תהלים יט, יב) גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. על כן אמרו חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה, כי גדריהם וגזרותם מעיקרי היראה. ומצות היראה שכר הרבה כנגד מצות רבות כי היא היסוד להם. והדוגמא לדבר כי הנזהר מהתיחד עם אשה מפחדו פן יכשל בעון וכאשר גזרו רז״ל. הלא זה מאשר זרח על נפשו אור יראת אלהים יתברך.

ח **והנה** הקדמנו לך בשער היראה, כי נתחייב האדם לראות בבנים ולהבין בהם ולהבדיל בין עקש ופתלתול ובין הישר הולך, לתועלת נשגבה אשר הודענוך. והנה כי תראה אנשים זוללים מזלזלים בנטילת ידים וישבו לאכול לחם ואינם מברכים לפני אכלם ואחר אכלם. וכהנה רבות דברי חכמים ותקנותם אשר פורצים גדרם, בזאת

אור חדש.

אות ו) **והשנית** כו׳. עיין לעיל שער א׳ אות ל״ח: אות ז) **עוד ארז״ל** אי׳. ע״ז ל״ה ע״א: שם **וכאשר גזרו רז״ל**. על היחוד, סנהדרין כ״א ע״ב:

יבחנו. בזאת תדע ובחנת את דרכם כי הם רעים וחטאים לה׳ מאד ואחריתם עדי אובד. ועליהם אמרו כי העובר על דברי חכמים חייב מיתה. כי המעללים האלה לא יכריחם היצר עליהם. ולא תתקפם תולדות החומר והתאוה הגשמית לחטוא בהם. אין זה כי אם רוע לב ופרוק עול שמים מעל צוארם. והנה הם ככל המון כת הזדים האומרים לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו. גם הם רחוקים מדרך האמת. גם הכת אשר אינם נזהרים מגבינה של עו״ג ובשולי עו״ג. כי יקלו דברי חכמים בעינם. אע״פ שחוטאים למלא בטנם. הנה בזו לדברי חכמים. ושברו עול התורה (והמורה) [והמורא]. גם עליהם אמר העובר על דברי חכמים חייב מיתה כאשר ביארנו. והשנית כי אחרי שידעו כי עם הקודש נשמרים בכל אלה. הבדל הבדילו עצמם מעל עמנו. ופרשו מדרכי צבור. וארז״ל כי הפורשים מדרכי צבור יורדין לגיהנם ונידונין שם לדורי דורות. ודע כי העובר על דברי חכמים. ענשו ביד בית דין להכות מכות מרדות. כפי אשר עיני ב״ד רואות ליסר ולענוש בעת ההיא. אם לפחות מארבעים או להוסיף להכותו על אלה.

המדרגה השניה.

ט **חומר** מצות עשה. ״יסוד ״השכר ״ושורש ״הגמול חלף העבודה בקיום מצות עשה. כמו שנאמר (משלי יג, יג) וירא מצוה הוא ישולם. ונאמר (מלאכי ג, יח) ושבתם וראיתם [וגו׳] בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. והעבודה היא במצות התלויות במעשה. בין שאין בהן זולתי מצות עשה. בין שיש עמהן לא תעשה. כגון שנאמר (דברים טו, ז) לא תאמץ את לבבך וגו׳. ומצות העבודה תתבאר בשער העבודה בע״ה. אולם ימצא דרך בשכר הנזהר מעבור על מצות לא תעשה. אשר השג ישיג לשכר עושה מצוה כגון אם הזדמן דבר עבירה ליד האיש. והתאוה תאוה לדבר ערוה וכבש יצרו. כי זה מעיקרי יראת הש״ית. וכן מי שהזדמן לידו להתעשר באונאה ותרמית ואין רואה ואין יודע. והתהלך בתומו ובור כפיו, שכרו על זה כזורע לצדקה וטורח במצוה. וכן כתוב (תהלים קיט, ג) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. וארז״ל כיון שלא פעלו עולה בדרכיו הלכו. וכבר הקדמנו לך פי׳ המקרא הזה. וכן ארז״ל ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול ממנו. ועוד

אור חדש.

אות ח) **וארז״ל כי הפורשים** כו׳. ר״ה י״ז ע״א: שם **ביד ב״ד** להכות כו׳. יבמות צ״ב ע״א, עיין קדושין ע׳ ע״ב: שם **כפי אשר** כו׳. עיין ח״מ סימן כ״ז ובביאור הגר״א סקי״ב: אות ט) **וארז״ל כיון** כו׳. ירושלמי ספ״ק דקדושין לא פעלו כו׳ כבדרכיו הלכו: שם **וכן ארז״ל ישב** כו׳. מסומן לעיל שער א׳ אות מ״ס: שם **ועוד אמרו ליראי** כו׳. מד״ת מזמור ל׳ ר״נ אמר חשב אדם לעבור עבירה כו׳ שנאמר ליראי ה׳ כו׳:

אמרו (מלאכי ג, טז) ליראי ה׳ ולחושבי שמו. זה הבא דבר עבירה לידו ונצול ממנו. גם השכר הזה עקרו ויסודו מצות עשה שכבש יצרו ביראת אלהים. כמו שנאמר (דברים י, כ) את ה׳ אלהיך תירא. ואמרו רבותינו ז״ל הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. והנה בתורה פורש מה יעשה לכל העובר על מצות לא תעשה. ויחלק עליהם עונשים ומשפטים ודת מה לעשות בהם. והעונשים מלקות ארבעים. מיתה וכרת בידי שמים. וארבע מיתות בית דין. ומתן שכר על כל מצוה לא נתפרש בתורה. כדי שלא יחדלו לקיים המצות הקלות ויתעסקו בחמורות לבדנה.

י ומשלך על זה מענין המלך אשר אמר לעבדיו לנטוע בפרדסו כל עץ נחמד. ושכר אמר לתת להם. ולא הודיעם שכר מטע כל אילן. כי חפץ המלך אשר לא יחסר כל בפרדסו. על כן יטעהו רב מינים. נטעי נעמנים. ואילו ידעו עבדיו שכר נטיעת כל עץ מעצי הפרדס. אז יתנו את כל עמלם בנצרי מטעיו אשר שכרם רב מן השאר. להרבות השכר. כן ענין המצות. כי הואיל השם לזכות את ישראל בקיום כל המצות. להנחילם חיי עולם. ולהיות כל המצות יחדיו לוית חן לראשם. כי בהשלים חק מלאכתם תהי משכורתם שלימה מעמו. הלא ידעת כי אמרו רז״ל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה אע״פ שאמרו תלמוד תורה כנגד כולם. והמצוה הקלה שכרה גדול והפלא אשר לא ימד ולא יספר. הלא תראה במצות שלוח הקן שאין בה טורח ולא פיזור ממון. נאמר עליה (דברים כב, ז) למען ייטב לך והארכת ימים. וארז״ל רבי יעקב אומר אין לך מצוה קלה בתורה שאין תחיית המתים תלויה בה. שנאמר בשלוח הקן למען ייטב לך וגו׳ למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך. ומה אם מצוה קלה שהיא בכאיסר אמרה תורה כך. מצות חמורות על אחת כמה וכמה.

יא ועתה נדבר בענין עונש בטול מצות עשה. אמרו רז״ל אם יזהירו את האיש לעשות סוכה או לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. ואמרו כי האנשים אשר לא הניחו על ראשם תפלין מעולם הם הנקראים פושעי ישראל בגופן. וענשם חמור מן העובר פעם אחת על חייבי כריתות ומיתות בית דין. ואמרו כל שעונותיו מרובין

אור הרש.

שם וארז״ל הוי כו׳. אבות פ״ב מ״א: שם ומתן שכר כו׳ ויתעסקו בחמורות לבדנה. מד״ת פ׳ עקב אמר ראב״כ שלא תהא יושב ושוקל כו׳ איזו מצוה שכרה מרובה ועושה אותה כו׳ ע״ש: אות י) ומשלך ע״ז כו׳. מד״ת פ׳ עקב אות ב׳, ילקוס עקב תתמ״ו: שם אמרו רז״ל כל כו׳. ע״ז י״ז ע״ב: שם ואמרו ז״ל ר״י אומר כו׳. חולין קמ״ב: אות יא) ארז״ל אם כו׳. חולין קל״ב ע״ב: שם ואמרו כי האנשים כו׳. ר״ה י״ז ע״א: שם ואמרו כל שעונותיו כו׳. ר״ה שם:

מזכיותיו ובכללן עון פושעי ישראל בגופן כגון שלא הניח תפלין מעולם או עוברי עבירה כגון עריות. ליום הדין יורדין לגיהנם ונידונין שם י״ב הודש. לאחר י״ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים. שנאמר (מלאכי ג, כא) ועסותם רשעים כי יהיו אפר וגו׳. ואמרו מי שמקל (בעיניו) [בענין] מצות עשה כמו המבזה חולו של מועד שיש בו מצות עשה. שנאמר (שמות כג, טו) את חג המצות תשמור. אע״פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה״ב. ויש על כל מצות עשה אזהרת לאו כוללת. שנאמר (דברים יג, א) לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו.

יב וקיום מצות עשה נקרא יראת שמים כמו הזהירות במצות לא תעשה. שנא׳ (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה׳. ונאמר (תהלים לד, יב) יראת ה׳ אלמדכם. ונאמר אחריו (שם) סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. למדנו מזה כי מי שאינו עוסק בעשיית הטוב ובקשת שלום הפר יראת שמים. והוא מן הרשעים. כי לא ירא אלהים. שנאמר (קהלת ח, יג) וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים.

יג ויש במצות עשה מן החמורות שאין המון העם נזהרים בהם. כגון הזכרת שם שמים לבטלה. שנאמר (דברים י, כ) את ה׳ אלהיך תירא. ואמרו רז״ל הוזהרנו בזה שלא להזכיר שם שמים לבטלה. וכן גמילות חסדים שהיא מצות עשה. שנאמר (שמות יח, כ) והודעת להם את הדרך ילכו בה זו גמילות חסדים. ואמרו גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה. שהצדקה לעניים. וגמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים. על כן אמרו על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. והנה הצדקה בממונו. וגמילות הסדים בין בגופו בין בממונו. כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו אם דל ואם עשיר. וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם. שנאמר (מיכה ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה׳ דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד. וכן מצוה להכנס לפנים משורת הדין. שנאמר (שמות יח, כ) ואת המעשה אשר יעשון וארז״ל זה לפנים משורת הדין. ויש בענין זה דרכים רבים אשר תהיה בהן המצוה הזאת מן החמורות. הכל לפי ענין הדין. כמו שארז״ל לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא נכנסו לפנים משורת הדין.

אור חדש.

שם ואמרו מי שמקל כו׳. סנהדרין צ״ט ע״א, פסחים קי״א, אבות פ״ג: אות יב) וארז״ל הוזהרנו בזה כו׳. תמורה ד׳ ע״א: שם זו גמ״ח. ב״מ ל׳ ע״ב: שם ואמרו גדולה גמ״ח כו׳. סוכה מ״ט ע״ב: שם ע״כ אמרו על שלשה כו׳. אבות פ״א: שם וארז״ל זה כו׳. ב״מ ל׳ ע״ב: שם כמו שארז״ל לא כו׳. ב״מ שם:

יד **ויש** אנשים רבים בהמון העם היושבים כי אין עיקר האבדון והפסד הנפש. זולתי בעבירות שיש בהם מעשה. וכי אין אבדן נפש אל האיש אשר הוא טהור מחטוא במעשה. ובדרך העבירות לא הלך. וחדל מעשות מצות ומעשים טובים. על כן אנו חייבין להודיע תועי רוח בינה. כי אמרו ז"ל ויתר הקב"ה על ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון בטול תורה. ואמרו בשם שכר תלמוד תורה גדול מכל המצות. כך עונש המבטלה גדול מכל העבירות. ואמרו (במדבר טו, לא) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר נאמר על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וכבר זכרנו לך כל אלה בשער התורה.

טו **ומצאנו** בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגלוי עריות. ועם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו ונשמדו בעון בטול הצדקות. שנאמר (יחזקאל טז, מט) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה. ונאמר על האנשים שהינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת ה' (ישעיה כט, יג יד) ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא. ונאמר (ירמיה יב׳ א ב) מדוע דרך רשעים צלחה וגו' קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם. ונאמר (תהלים עג, כז) כי הנה רחקיך יאבדו.

טז **ודע** כי לפי גודל המצוה. יגדל עונש מי שיחדל לעשותה. אע"פ שאינו עושה מעשה בהפרתה. כמו שמצינו במצות הפסח ובמצות המילה שהם מצות עשה ויש בהן כרת.

יז **ודע** כי המעלות העליונות נמסרו במצות עשה. כמו מעלת הבחירה. שנאמר (דברים ל, יט) ובחרת בחיים. ומעלות תלמוד תורה. שנאמר (דברים ו, ז) ודברת בם. ומעלות לכת בדרכי ה'. שנא' (שם כח, ט) והלכת בדרכיו ומעלות התבונן בגדולת ה' שנאמר (שם ד, לט) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים. ודוד אמר (תהלים יד, ב) ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים. ומעלות זכרון חסדיו והתבונן בהם. שנאמר (דברים ח, ב) וזכרת את כל הדרך. ונאמר (שם פ' ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך. ודוד אמר (תהלים קז, מג) ויתבוננו חסדי ה'. ונאמר (שם כו, ג) כי חסדך לנגד עיני. ומעלות הקדושה. שנאמר (ויקרא יא, מד) והתקדשתם והייתם קדושים. ומעלות העבודה. שנא' (דברים י, כ) אותו תעבוד. ומעלות היראה. שנאמר (שם שם) את

אור חדש.

אות יד) **כי ארז"ל ויתר כו'.** ירושלמי חגיגה פ"א הל"ז: **שם ואמרו בשם ששכר ת"ת כו'.** ספרי פ' עקב ובפסנש ענש על התלמיד יותר מן המעשה פ' ע"ש, ועיין בספר היראה לרבנו ז"ל באגרת התשובה ליום שני דיה חייב אדם לעסוק בתורה כו': **שם ואמרו כי דבר כו'.** סנהדרין צ"ט ע"א:

ה׳ אלהיך תירא. ומעלות האהבה. שנאמר (שם ו, ה) ואהבת את ה׳ אלהיך. ומעלות הדביקות. שנאמר (שם י, כ) ובו תדבק. לכל אחת מהנה כמה מדרגות כאשר יתבאר בע״ה. ובעבור המעלות האלה נברא האדם. שנא׳ (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. ומה תקות הנברא אם לא ישים עמל נפשו ועיקר עסקו בדברים שנברא בעבורם.

יח והנה נתבאר בתורה עונש בטול המצוה. שנאמר (דברים כז, כו) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם. אמר לעשות אותם יורה כי זה נאמר על בטול מעשה המצות.

יט ודע כי נתחייב הנברא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדוניו. והפועל הנאמן יהיה מהיר במלאכתו וישגיח על מלאכת הפועלים חביריו. ועיניו על דרכיהם לראות אם באמונה הם עושים. ויזהירם ויודיעם את המעשה אשר יעשון. כי אפצו ורצונו אשר תעשה מלאכת אדוניו בלא רמיה. על כן יחזיק ידי עושי המלאכה. וארז״ל בספרי ארור אשר לא יקים אדם שלמד ושנה ולימד לאחרים וקיים את התורה ויש בידו כח להחזיק ידי העוסק בתורה ובמצות ולא החזיק הרי הוא בכלל ארור אשר לא יקים.

כ ומן המצות החמורות. שלא לדון בערכאות של עו״ג. שנא׳ (שמות כא, א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. לפניהם ולא לפני עו״ג. ופושעים יכשלו בה. וכבר הקדמנו לדבר על דרכי מות הנמצאים בעבירה הזאת.

כא ועל בטול מורא אב ואם שהיא מצות עשה. שנאמר (דברים כז, טז) ארור מקלה אביו ואמו. ענין מקלה שמזלזל בכבודם ומפר מוראם. כמו שארז״ל (ויקרא יט, ג) איש אמו ואביו תיראו איזהו מורא אב לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו.

כב ומצות תפלין ומצית מזוזה מצות עשה הם. והנן בכלל קבלת מלכות שמים. כי על כן נכתבו בפרשת שמע ישראל. ותוכל להתבונן מזה על עונש המבטל המצות האלה. כי הוא שובר עול מנתק מוסרות. וכבר הקדמנו לדבר על המצות האלה. ועל מצות ציצית ארז״ל בספרי שהציצית מוספת קדושה. שנאמר (במדבר טו, מ) למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם. וגם (פי׳ כמו אע״פ) כי אין מצות ציצית זולתי על מי שיש לו בגד

אור חדש.

אות יח) כי זה נאמר כו׳. עיין שער א׳ אות ו׳: אות יט) וארז״ל בספרי כו׳. ירושלמי סוטה פ״ד ה״ד, מד״ר קדושים פכ״ה אות א׳. ובספרי לא מצאתי: אות כ) לפניהם ולא לפני כו׳. גיטין פ״ח ע״ב: אות כא) כמו שארז״ל איש כו׳. קדושין לא ע״ב: אות כב) ארז״ל בספרי. פ׳ שלח מגיד שהציצית מוספת קדושה לישראל: שם וגם כי אין מצות ציצית כו׳. במבואר

אשר לו ארבע כנפות ואם אין לו בגד כזה אינו חייב לקנותו. אף גם זאת (פי' כמו מכל מקום) ארז"ל כי ענוש יענש לעתות בצרה על דבר אשר לא חמד בלבבו יופי המצוה ושכרה לבעבור סבב פני דבר חיובה עליו. ולקחת לו בגד שיש לו ארבע כנפות לעשות בו ציצית על כנפיו.

כג ודע כי הירא את דבר ה' יחמיר וידקדק וישים נפשו בכפו על מצוה קלה כמו על החמורות. כי לא יבינו (פי' יבינו ישימו לב) לאשר המצוה הזאת קלה לעומת החמורות. אך יבינו לגדולת המזהיר עליה יתברך. ופקח עיניך היטב לראות כי העיקר הנכבד הזה נתבאר בתורה. כי נכתב על מצות הקימה מפני השיבה כמו שנכתב על מצות מורא אביו ואמו ושמירת השבת. אני ה'. ורבות מן המצות אשר הרבה מן העם הנמצאים בדור קצרי יד מעשותן. הבאנום אל מקום זה. (נוסד) [יסוד] לכל אחד בספר הזה. קחם נא אליך. על לוח לבך.

המדרגה השלישית.

כד לאו שניתק לעשה. אמרו רז"ל לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו כגון (דברים כב, ו) לא תקח האם על הבנים. שניתק לעשה. שנא' (שם פ' ז) שלח תשלח. ואע"פ שלא היו לוקין בידי בית דין. יש בהם שענשן חמור ונגע עד שמים משפטן נשא עד שחקים. כגון הגזל שנא' (ויקרא יט, יג) ולא תגזול. וניתק לעשה (שם ה, כג) והשיב את הגזלה. ואמרו לא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל. שנאמר (בראשית ו, יג) קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס. ואע"פ שהערוה חמורה מן הגזל מדת עונש הגזל להקריב יום אידו ולהחיש עתידות לו. עוד אמרו סאה מלאה מעונות אין מקטרג בכולן כמו הגזל. ואמר שלמה ע"ה על אוצרות המרמה והאונאה (משלי כא, ו) פועל אוצרות בלשון שקר הבל נדף מבקשי מות. פירוש אוצרות המרמה והאונאה הבל נדף הם. כי אחריתם לכליון. ועודם ברשותו צוררים הם לו ומבקשים נפש בעליהם ומסבבים למותו. כענין שאמר חבקוק ע"ה (חבקוק ב, ט) הוי בוצע בצע רע לביתו וגו'. כי אבן מקיר תזעק וגו' וגזל העני חייבין עליו מיתה בידי שמים. שנאמר (משלי כב, כב) אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. פירוש אל תגזל דל בעבור

אור חדש.

מנחות מ"א ע"א: שם ארז"ל כי כו'. שם, בזמן דאיכא ריתחא כו': אות כד) ארז"ל לאו כו'. חולין קמ"א ע"א, מכות ט"ז ע"א: שם ואמרו לא כו'. סנהדרין ק"ח ע"א: שם עוד אמרו סאה כו'. מד"ר בהר פל"ג אות ג, קהלת פ"א אות ל"ד: שם וקבע את קובעיהם פו'. אדר"נ פל"ח מעשה באשה אחת כו': שם פירוש אל תגזל כו'. עי' רש"י ב"מ קי"ב ע"א ד"ה אל, ב"ק קי"ט ע"א ד"ה אל, רמב"ן משפטים. כ"ב, כ"ב:

שהוא דל ואין עוזר לו. ואל תדכא עני בשער בהכלמה ובבזיון: בשער כלומר ברבים. וכענין שנאמר (ישעיה ג, טו) מה לכם תדכאו עמי ופני עניים תטחנו. כי ה׳ יריב ריבם. אחר שאין להם סומך ומי שיטעון ויריב ריבם. וקבע את קובעיהם נפש. אחרי שהובאת אליו צעקת הדל לא יקח ממך ממון תחת הגזילה אשר גזלת אבל ישל אלוה נפשך. ונאמר (איוב כז, ח) כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו. ונאמר (משלי א, יט) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. ומי שיצעיק ויצער אלמנה ויתום בין בגזל בין בעושק בין בהכלמה וכל מיני הצער חייב מיתה בידי שמים. וכן הדיינין שיש בידם להציל גזול מיד עושק ויתום לא ישפוטו משפט מות להם. שנאמר (שמות כב, כא) כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו. וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים. פי׳ והיו נשיכם אלמנות כנגד עינוי דאלמנה. ובניכם יתומים כנגד עינוי היתום. מדה כנגד מדה. והמצער כל איש מישראל אע״פ שלא נכתב בו העונשים האלה עובר בלא תעשה. שנא׳ (ויקרא כה, יז) ולא תונו איש את עמיתו. וארז״ל באונאת דברים הכתוב מדבר. והוא מענין הצער והמצוק. מלשון (ישעיה מט, כו) והאכלתי את מוניך את בשרם. וארז״ל כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה. ובמקום שדבר הכתוב באונאת ממון הזכיר שם מקח וממכר. שנאמר (ויקרא כה, יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך. ואמרו גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו וזה בממונו. זו נאמר בה (שם פ, לו) ויראת מאלהיך. וזו לא נאמר בה ויראת.

כה והנשך והרבית יש בהם לא תעשה. שנאמר (שם כה, לו) אל תקח מאתו נשך ותרבית. וניתק לעשה שנאמר (שם פ, לו) וחי אחיך עמך. פי׳ אם לקחת מאתו נשך ותרבית השב תשיבם לאחיך למען יחיה עמך וענשו חמור מאד כל זמן שלא תקן המעוות. שאינו בא לתחיית המתים. שנא׳ (יחזקאל יח, יג) בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה. ופי׳ רז״ל על ענין תחיית המתים. כי אין הנותן כספו

אור חדש.

שם **אבל ישל** כו׳. עי׳ ב״ק קי״ט א׳ וחד אמר נפשו של גזלן: שם **וכן הדיינים** כו׳. מכילתא משפטים, י״ח, וכבר הי׳ ר״ש ור״י יוצאין ליהרג עי׳ ע״ש ובסנהדרין ז׳ ע״א כל דיין כו׳: שם **מדה כנגד מדה.** עי׳ פרשב״ם שם פ׳ כ״ג: שם **והמצער כל איש** כו׳. מכילתא משפטים שם שאר כל אדם מנ״ל עי׳ עיי״ש, ועי׳ רש״י שם שפי׳ ה״ה לכ״א אלא שדבר הכתוב בהוה, ודעת רבנו כדעת הרמב״ם פ״ו מה׳ דעות ה״י ועי׳ בס׳ משנת חכמים מצוה כ״ה: שם **וארז״ל באונאת** כו׳. ב״מ נ״ח ע״ב: שם **ואז״ל כל השערים** כו׳. שם נ״ט ע״א: שם **ואמרו** כו׳. שם נ״ח ע״ב: אות כה) **ופי׳ רז״ל** כו׳. פדר״א פ״ב ל״ג וכלם עמדו כו׳ עיי״ש, ילקוט יחזקאל ל״ז רמז שע״ה, מדר״ר משפטים

בנשך ותרבית חייב מיתה. וארז״ל כי מי שיש בידו עון הרבית אין מלאך מליץ [מלמד] עליו זכות. וזהו שנאמר וחי בלשון שאלה ותמיהה, היש מליץ שיאמר כי דתו לחיות. כלם יענו ויאמרו לא יחיה.

המדרגת הרביעית.

כו לאו שאין בו מעשה. אמרו רז״ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ומפורש בדבריהם ז״ל כי לאו שאין בו מעשה חמור מן הלאו שניתק לעשה. ויש באזהרות לאו שאין בו מעשה אזהרות תלויות בלב. מהן בלשון. ומהן בקפיצת יד והמנע מן המעשה וכן יש עבירות שאין בהן מעשה. תלויות בחוש השמע ובחוש הראות. וראינו רבים מבני אדם שכחו רבות מהן. ויש אשר ידעו ואינם נזהרים בהן מפני שאינן תלויות במעשה. כי העבירות התלויות במעשה כמו אכילת החלב והדם והנבלה והטרפה אין הדבר קרוב להכשל בהן. כמו העבירות הנעשות במחשבה ובלשון ובשבת מן המעשה. על כן ראינו לזכור מקצתן להזכיר ולהזהיר אשר לא ידע להזהר. ולא באנו להאריך בהם. זולתי לרמוז עליהן להיות לזכרון לשבי פשע.

כז מן האזהרות התלויות בלב. השמר לך פן תשכח את ה׳ אלהיך (דברים ח, יא) וארז״ל כל מקום שנאמר השמר פן ואל הרי זה לא תעשה. הוזהרנו בזה לזכור את השי״ת בכל עת. וחייב האדם להשתדל לקנות לנפשו תמיד ההנהגות המחויבות מן הזכירה. כמו היראת והצניעות וקישוט המחשבות וטכסיס המדות. כי זרע הקודש ישיגו כל הנהגה נאוה והמעטירה בעליה מזכירת השי״ת. כמו שנאמר (ישעיה מה, כה) בה׳ יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל.

כח השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דברים ד, ט). ואמרו רז״ל כל השוכח דבר אחד מתלמודו עובר בשני לאוין. יכול אפילו תקפה עליו משנתו. ת״ל (שם פ׳ ט) ופן יסורו מלבבך. לא דבר הכתוב אלא במי שיסירם מלבו על ידי שהוא בטל מן התורה ואינו הוגה בה תמיד.

כט אל תאמר בלבבך בהדוף ה׳ אלהיך אותם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני ה׳ לרשת את הארץ הזאת [וגו׳] לא בצדקתך וביושר לבבך וגו׳ (שם ט, ד). הוזהרנו בזה שלא נדמה בנפשנו הצלחתנו בצדקתנו יושר לבבנו. אבל נאמין ונדע עם לבבנו כי הצלחתנו

אור חדש.

פל״א אות ו׳, מי שחיה כו׳. ולזה כיונו התו׳ ב״מ ע׳ ב׳ ד״ה תשיך. ועיי״ש בהגה׳ מהר״צ חיות. והתו׳ סוטה ה׳ ד״ה כל, כיונו לדברי המדרש הנ״ל. והמצייני׳ שם לא ציינו מקורו: שם וארז״ל כי מי כו׳. שם במדרש אות ט״ז אין אחד מהם כו׳ יעו״ש: אות כו) ארז״ל לאו כו׳. סנהדרין ס״ג: שם ומפורש בדבריהם ז״ל כו׳. יומא פ״ה ע״ב, ושם פ״ו ע״א ל״ת וכל דמשי לי׳ כו׳ יעוי״ש אות כח) וארז״ל כל כו׳. מנחות צ״ט ע״ב

מוסד העליון ורב טובו. וכענין שאמר יעקב אבינו ע"ה (בראשית לב, יא) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת.

ל לא תנסו את ה' אלהיכם (דברים ו, טז). הוזהרנו בזה שלא יאמר אדם אנסה נא בעבודת הצדקה היצליח ה' דרכי. ואבחן בכשרון המעשה אם כסף וזהב ירבה לי. והאיש הטוב לא נמצא בו רפיון ידים עם עמלו בחכמה ודעת וכשרון המעשה ולא צלחה דרכו בענין קנין כספו ובשאר טובת חפצי הגוף. ואמרו רז"ל כי במצות המעשרות בלבד הותרה הבחינה. שנאמר (מלאכי ג, י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת. ואמר שלמה ע"ה (משלי ג, ט) כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך. וימלאו אסמיך שבע [וגו']. מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו. פירוש אם לא יהיה לך כן להמלא אסמיך שבע בתתך מהונך ומראשית כל תבואתך לעבודת הצדקה. אבל יאחזוך ימי עוני. אל תמאס מוסר ה', ודע כי גם זה לטובתך. כי את אשר יאהב ה' יוכיח להיטיב באחריתו להיות תמורת שכר העולם הזה ותחת כבודו. שכר אמת והטוב הצפון העומד לעד לעולם.

לא כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם. לא תירא מהם (דברים ז, יז).

לב כי תצא למלחמה וגו' וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם (דברים כ, א). הוזהרנו בזה שאם יראה האדם כי צרה קרובה. תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה. כענין שנאמר (תהלים פה, י) אך קרוב ליראיו ישעו. וכן כתוב (ישעיה נא, יב) מי את ותראי מאנוש ימות.

לג לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א, יז). הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו נזק מצד משפט הצדק כאשר לא נכיר בו פנים. כמו שארז"ל שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן. וזהו פי' כי המשפט לאלהים הוא. שלא יבואכם נזק בסבתו.

לד לבלתי רום לבבו מאחיו (דברים יז, כ) הוזהרנו בזה להסיר מנפשנו מדת הגאוה. ושלא יתגאה הגדול על הקטן. אך היה יהיה שפל רוח. והגאוה מן העבירות החמורות הנאבדות ומכלות הנפש. שנאמר (משלי טז, ה) תועבת ה' כל גבה לב. ומה יועיל קנין כספו ורוב עשרו וגנזי (ברומיו) [ברומיו]. והנה אחרי כי נתעב ונאלח גבהי תפארת גדולתו עמוקים משאול. ואל יתהלל חכם זולתי בעבודת השי"ת ביראתו. והבטחון בו ובאהבתו. והדבקות בו. שנאמר (דברים

אור חדש.

צות ל) וארז"ל כי במצות כו'. תענית ט' ס"א: אות לג) כמו שארז"ל כו'. פסחים ח':

י, כא) הוא תהלתך והוא אלהיך. ונאמר (ירמיה ט, כב) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו׳ כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי.

לה נָתוֹן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו (דברים טו, י) הוזהרנו בזה להרחיק מנפשנו צרות העין ולהיותנו טובי עין. כענין שנאמר (משלי כב, ט) טוב עין הוא יבורך. ולא די במתנת היד אשר נטע בנפשותינו מדת הנדיבות. על כן הזהיר ואמר ולא ירע לבבך אחר שאמר נתון תתן לו.

לו לֹא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך (דברים טו, ז). הוזהרנו להסיר מנפשנו מדת האכזריות. ולנטוע בה נטעי נעמנים. הם הרחמים והחסדים הנאמנים. כמו שכתוב (שם כח, ט) והלכת בדרכיו. ובעבור כי מן האפשר שלא יקפוץ את ידו ויחון את העני ולא מדרך רחמנות. כענין שנאמר (משלי יב, י) ורחמי רשעים אכזרי. על כן כתוב לא תאמץ את לבבך. ועונש האכזריות רע ומר. כאשר יתבאר בשער האכזריות בעזרת האל. וארז״ל (דברים יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים.

לז וְלֹא תחום עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו (שם יג, ט). הוזהרנו בזה שלא לחמול ולרחם על המחטיאים והמכשילים בני אדם. ואמרו רז״ל כל הנעשה רחמני על האכזרים לסוף נעשה אכזרי על הרחמנים.

לח לֹא תקום ולא תטור את בני עמך (ויקרא יט יח). אמרו רז״ל איזו היא נקימה אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני את שלך. ואיזו היא נטירה אמר לו הריני משאילך ואיני כמותך שלא השאלתני. ואין העונש בזה על הדבור אלא על נטירת הלב. ואמרו רז״ל כי אזהרת הנטירה על דבר שבממון. אבל על דברי גאוה ובוז ודרישת רעה מותר לשום הדברים על לבו. וארז״ל על זה כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. אבל אם יבקשו ממנו מחילה יעבור על מדותיו.

לט לֹא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא יט, יז). הוזהרנו בזה להסיר מנפשנו מדת השנאה. והיא מדה מעוללת פשעים רבים. ומסבבת כמה עלילות נשחתות. כמו לשון הרע שהוא שקול כנגד כמה חייבי מיתות בית דין כאשר יתבאר. וכמו דרישת רעה. והשמחה

אור חדש.

אות לו) ואז״ל ונתן לך כו׳. שבת קנ״א: אות לז) ואמרו ז״ל כל הנעשה כו׳, ילקוט שמואל ס״ו. רמז קכ״א אריב״ל כל שהוא רחמן כו׳: אות לח) ארז״ל איזו כו׳. יומא כ״ג ע״א: שם ואז״ל כי אזהרת כו׳, ג״ז שם: שם ואז״ל על זה כל כו׳. שם כ״ב ע״ב: שם אבל אם יבקשו כו׳. שם כ״ג ע״א דמפייסו כו׳:

לאיד. וגרמת נזקים לחברים. והליכת רכיל. ונקימה. ונטירה. ומאבדת טובה הרבה מן הנפש כאשר יתבאר בשער השנאה. וראה עד היכן הגיע עונש השנאה. כי ארז״ל בית שני שהיו עוסקים בתורה ומעשים טובים מפני מה חרב. מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם.

מ **ונשמרת** מכל דבר רע (דברים כג, י). פירשו ז״ל שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה. ואע״פ שאינו מהרהר כדי לעשות. ודבר הלמד מענינו שכתוב אחריו (שם פ׳ יא) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה.

מא **ולא** תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו, לט). הוזהרנו בזה שלא לחשוב לעשות עבירה (ועל כל) [וכל] דבר פשע וחטא. כענין שנאמר (משלי כד, ח) מחשב להרע. ושלא להרהר בדברי המינין. פן יכשל וימשך אחריהם. ואשר ישיב אל לבו כי השי״ת בוחן לב וחוקר כליות. איך יעיז פניו לטמא לבו לדבר בליעל יצוק בו. ואמר שלמה ע״ה (משלי כד, ט) זמת אולת חטאת. עוד אמר (שם ו, טז) שש הנה שנא ה׳ ושבע תועבת נפשו [וגו׳] לב חורש מחשבות און.

מב **לא** תשא שמע שוא (שמות כג, א). הוזהרנו בזה שלא לקבל לשון הרע. וכמו שאמר התרגום לא תקבל שמע (לשקר) [דשקר].

מג **לא** תחמוד בית רעך (שמות כ, יד). ולא תתאוה בית רעך (דברים ה יח). הוזהרנו בזה שלא להתעולל עלילות ברשע לקחת שדה וכרם וכל אשר (לרעך) [לרעגו]. גם כי נתן מכרם. וחוזהרנו על מחשבת הדבר הרע הזה שלא נסכים במחשבתנו לעשותו. שנאמר לא תחמוד. ואם יכסוף אדם שימכור לו חבירו שדה או כרם או אחד מחפציו ולא יש את נפשו למכרו. ואם יפצר בו ברוב דברי תחנונים יבוש להשיב פניו אסור לפצור בו. כי זה כמו הכרח ואונס. וההומד לקחת כל חפץ והוא איש נכבד. שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון. אסור לשאול מעם רעהו מקח או מתת. בלתי אם ידע כי נתון יתן לו בנפש חפצה. ולא ירע לבבו בתתו לו.

מד **מן** האזהרות התלויות (בלב) [בלשון]. כי ה׳ אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו). אמרו רז״ל כי בכלל האזהרה הזאת. כי בהגותנו בתורת השי״ת. ובדברנו בתפלה לפניו. יהיה מחננו קדוש ולא יראה בנו ערות דבר. לכן נצטוינו בזה להזכיר שם שמים בקדושה. ולעסוק בדברי תורה ותפלה בקדושה. ושלא להזכיר שם שמים ודברי תורה אם הוא ערום. או אם יש אדם ערום כנגדו.

אור חדש.

אות לט) **כי ארז״ל בית** כו׳. יומא ט׳ ע״ב: אות מ) **פי׳ רז״ל שלא** כו׳. כתובות מ״ו ע״א: אות מב) **הוזהרנו בזה** כו׳. מכילתא משפטים פ׳ כ׳: אות מד) **ארז״ל כי בכלל** כו׳. ברכות פ׳ מי שמתו: שב **אם הוא ערום**. ב״מ קי״ד ע״ב מנין לערום כו׳: שם **אדם ערום כנגדו**. ברכות כ״ה ע״ב

וכן הוזהרנו שיהיה המקום נקי. כמ"ש (דברים כג, יד) והיה מחניך קדוש וגו'. וכ"ש כי הוא מוזהר שלא להזכיר שם שמים אם אין ידיו נקיות. ואם נגעו ידיו בדבר המאוס עליו ירחצם. וכענין שנאמר (תהלים כו, ו) ארחץ בנקיון כפי. ובלכתו בדרך והוא מסתפק אם הדרך נקי אל יזכור שם שמים. ואל ידבר בדברי תורה. ואם יש דבר שאינו נקי לאחריו כגון צואה או נבלה או מי משרה. צריך שירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח ולפניו כמלא עיניו. והזהירות בזה מדרכי יראת שמים. שנאמר (מלאכי ג, טז) ליראי ה' ולחושבי שמו. ואמרו רז"ל (במדבר טו, לא) כי דבר ה' בזה זה המדבר דברי תורה במבואות המטונפות. וארז"ל (דניאל ב, כא) יהב חכמתא לחכימין. מפני כי חכמים מכבדים את התורה ועוסקים בה בקדושה. ואילו נתנה לטפשים היו מדברים בדברי תורה במבואות המטונפות.

מה [יש] באזהרות התלויות בלשון [שלוקין] עליהן. כי כן ארז"ל כל האזהרות שבתורה לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומקלל את חבירו בשם. והשבועה לשוא אע"פ שאין בה מיתת בית דין. ענשה חמור בידי שמים יותר מהרבה עבירות שיש בהן מיתות בית דין. כי הנשבע לשקר מחלל את השם. שנא' (ויקרא יט, יב) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם (ה') אלהיך. וחלול השם ענשו למעלה מכל העבירות. ולא נכתב כן על אחת מן העבירות אלא על השבועה לשקר ועל ע"ז. שנא' (שם כג, ג) כי מזרעו נתן למולך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. ונאמר באזהרות ע"ז (שמות כ, ה) לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא. ר"ל כי לא יסלח עון ע"ז על דרך סליחתו לשאר עבירות. כענין שכתוב (ירמיה ה, ז) אי לזאת אסלח לך בניך עזבוני וישבעו בלא אלהים. וכן כתוב באזהרות השבועה לשקר (שמות כ, ז) כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. ונכתבה אזהרת השבועה לשקר אחר אזהרת עבודה זרה. יען וביען כי השבועה לשקר נמצא בכנפיה עון חלול השי"ת. וארז"ל בענין מה שכתוב (משלי ל, ח) ראש

אור חדש.

ישראל פשיטא כו': שם ידיו נקיות כו'. שם ט"ו ע"א: שם מסתפק אם הדרך כו'. שם כ"ה ע"א ספק צואה כו': שם ואם יש דבר כו' או נבלה. ירושלמי ברכות פ"ג ה"ה: שם ממקום שכלה כו' ולפניו כו'. שם כ"ה ע"א כרב חסדא וכברייתא דשם ועיין ברבנו יונה ברכות שם, ד"ה לא כנגד כו': שם וארז"ל כי דבר כו'. ברכות כ"ד ע"ב: שם וארז"ל יהב חכמתא כו'. מד"ר קהלת פ"א אות י"ז: אות מה) ארז"ל כל כו'. מכות ט"ז ע"א: שם כי הנשבע כו'. ת"כ קדושים פ"ב וחללת כו' מלמד ששבועת שוא חילול השם: שם וארז"ל בענין כו'. ילקוט יחזקאל כ' רמז ש"ס. משלי ל' תתקס"ג, מד"ר אחרי פכ"ב, אות ג'. מצינו שויתר הקב"ה על ע"ז ולא ויתר על ח"ה שנאמר ואתם בית

[כן כתוב מלא באל"ף ועניגו הענוית] ועושר אל תתן לי וגו' פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי. השניה קשה מן הראשונה. שנאמר (יחזקאל כ, לט) ואתם בית ישראל וגו' איש גלוליו לכו עבודו ואחר אם אינכם שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו עוד. ר"ל כי עון הנשבע לשקר בבית דין חמור מעונש העובד ע"ז בסתר מפני חלול השם. ואמרו ז"ל על כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וממשפחתו וכאן ממנו ומכל העולם. ואם חייבו בית דין את האדם להשבע שבועה והוא יודע אשר פיו דבר שוא. אסור לקבל עליו השבועה לאמר אנכי אשבע למען הפחיד את חבירו. אע"פ שאין בלבבו להשבע. שנאמר (שמות כ, ז) לא תשא. ויש בכלל משמעו לא תקבל להשבע לשוא. וכן אמרו ז"ל במכילתא, ותרגום (שם כג, א) לא תשא שמע שוא לא תקבל. ואסור להשבע חנם אע"פ שהוא נשבע על אמת. שנאמר (שמות כ, ז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ותרגומו למגנא. וכן המסבב להשביע את חברו חנם גדול עונו. כגון שהיה חברו חייב לו מנה ויכפול על תביעתו למען יצא קו הדין על הוראתו למקצת להשבע שבועת התורה. או שתובע את חברו על חנם אשר לא ידע ישאלהו ומשביעו שבועת היסת. ואמרו רבותינו כי זה האיש נקרא גנב שגונב דעת הבריות. ועליו נאמר (זכריה ה, ד) הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית

אור חדש.

ישראל כו': שם ואז"ל על כל כו'. שבועות ל"ט: שם ממנו וממשפחתו כו'. עי' הו"מ סי' פ"ז ס"ב, ובסמ"ע שם ס"ק נ"ז: שם וכן אז"ל במכילתא. יתרו פ"ז אין לי כו' מנין שלא יקבל עליו להשבע כו' יעו"ש: שם ואסור כו' על אמת. מד"ר מטות פכ"ב אות א' אפי' באמת אין אתה רשאי להשבע בשמי כו'. [נראה דהיינו בדבר שאין בו צורך כלל. אבל שבועת הדיינים אין בזה איסור של לא תשא בנשבע באמת, דזה לא נקרא שבועת חנם, וכמבואר תמורה ג' ב' וברש"י שם ד"ה ובשמו. דשבועת אמת שריא. ובפ"ת הו"מ סי' פ"ז ס"ק כ"ב, כ' בשם החו"ס, דלא גילה לן קרא ובשמו תשבע אלא דלא לילקי אבל איסורא איכא, ודבריו ז"ל צ"ע דהא מבואר שם דשריא לגמרי, וכ"ש לפי' הרמב"ן [ואתחנן ו' י"ג] בסוגיא דתמורה שם דשריא לגמרי. ומש"כ בשו"ע או"ח סי' קנ"ו ויזהר מלישבע אפי' באמת יש לפרש ג"כ על דברים בטלים, ואם נשבע על להבא יש עוד איסור שמא יכשל, והלכך אסור אף לצורך, ועי' רמב"ן ואתחנן ו' י"ג. ומיהו ממדת הסידות להתרחק גם מלישבע שבועת הדיינים וכמבואר בס"ח ת"ה, ועי' מד"ר ויקרא פ"ו אות ג' אר"ס אין נותנין את השבועה למי שרוצה לשבע אחר השביעה.] ועיין ירושלמי פ"י דשבועות הל"ה הדא מילתא אמרה בין זכאי כו'. ובגיטין ל"ה ע"א: שם ותרגומו למגנא. עיין תרגום יונתן שם: שם ואמרו רבותינו כו'. שבועות ל"ט ע"א זה הגונב דעת כו', ועיין מד"ר פ' ויקרא פ"ו אות ג' ר' אסי אמר על שקר, ובעץ יוסף שם:

הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו. ומי שהוא יודע שאם ישבע יחשדוהו בני אדם על שבועתו. יש לו להמנע ולחשוך נפשו מן השבועה לכבוד שמים. גם כי האמת אתו.

מו **אלהים** לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור (שמות כב, יז). לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד). הוזהרנו בזה שלא יקלל איש מישראל בשם ולא באחד מכל הכנויים. ומה שהוזכר בתורה אלהים לא תקלל ונשיא וחרש. כי בא להזהיר שלא לקלל השופט כאשר ירשיעהו בדין. ולא את הנשיא כאשר יענוש אותו לשלחו ביד פשעו. והוצרך להזכיר החרש. פן תאמר אין עונש בקללתו אחרי אשר איננו שומע ולא ישיגהו צער על קללתו. ובסוף פרשת משפטים נכתב אלהים לא תקלל. לאמר שלא תקלל השופט את המשפטים האלה. אבל השופט אשר לא כדת אותו תקלל. ואמרו רבותינו המקלל את חברו או את עצמו בשם לוקה וענשו בידי שמים רב מאד. שנאמר (דברים כח, נח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת [וגו'] ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך. והפלא ה' את מכותך וגו'. ופירשו רז"ל ענין הפסוק הזה על מי שמקלל את חברו או את עצמו בשם.

מז **ואסור** לאדם שיאמר כן יושיעהו השם כאשר הדבר הזה דבר אמת והנה הוא כזב. כי הנה קלל את עצמו בשם שמכלל הן אתה שומע לאו.

מח **יין** ושכר אל תשת וגו' ולהורות את בני ישראל ולהבדיל בין הקדש ובין החול (ויקרא י, ט). ארז"ל השותה רביעית יין שאינו מזוג במים אל יורה. ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שמזוגו אל יורה.

מט **ולא** תונו איש את עמיתו (שם כה, יז). באונאת דברים הכתוב מדבר כאשר הקדמנו למעלה. ואמרו רבותינו היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. היה בן גרים לא

אור חדש.

אות מו) **בשם ולא באחד** כו'. שבועות ל"ה ע"א: שם **ומי שהוזכר בתורה** כו' **ונשיא וחרש.** עי' רמב"ן קדושים י"ט י"ד: שם **ואמרו רבותינו** כו' **את עצמו.** שבועות ל"ו ע"א אר"י ודברי הכל עצמו: שם **בשם לוקה.** לדעת הראב"ד פכ"ו מה' סנהדרין ה"ג דוקא בשם המיוחד, והוא מדברי הירושלמי שבועות פ"ד ה"י בכלן עובר בלאו מהו ללקות כו'. אבל דעת הר"מ דבכלן לוקה, וזה דעת רבנו, וכן מבואר בס' היראה של רבנו ז"ל באגרת התשובה: שם **ופי' ז"ל ענין** כו'. תמורה ג' ע"ב: אות מז) **ואסור לאדם** כו'. עי' טוח"מ סי' ג"ז, ובב"י שם ס"ו ובס' בה"ב שם ד"ה כן משמע: אות מח) **אז"ל השותה** כו'. עירובין ס"ד ע"א אר"י א"ש כו': שם **ואם שתה** כו'. כריתות י"ג ע"ב הא ברביעית כו', לא סגי בלא הוראה: אות מט) **כאשר הקדמנו** כו'. לעיל אות כ"ד: שם **ואמרו רבותינו** כו'. ב"מ נ"ח ע"ב:

יאמר לו זכור מעשי אבותיך. וזהו שנאמר (שמות כב, כ) וגר לא תונה ולא תלחצנו. לא תונה בדברים. ולא תלחצנו בממון. ובכמה מקומות הזהירה התורה על אונאת הגר מפני אשר שכח עמו ובית אביו ובא להסות תחת כנפי השכינה. כענין שנאמר (רות ב, יא) ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת. ונאמר (שם ב, יב) ותהי משכרתך שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. משל לצבי שבא לעדר ושם ירבץ עם הצאן ירעה. וחמל עליו בעל העדר. כי עזב כר נרחב ויעמוד במקום צר.

נ. **לא** תהיה אחרי רבים לרעות (שמות כג, ב). הוזהרנו בזה שלא לחזק ידי עוברי עבירה בדברים. ושלא להתחבר אל המסכימים אל העול. וכענין שנאמר (ישעיה ח, יב) לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר.

נא **יאסור** להתחבר אל הרשע בעסקי העולם. שנאמר (דה״ב כ, לז) בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה׳ את מעשיך. ואפילו לדבר מצוה אסור להתחבר לרשע. שנאמר (משלי ג, לא) אל תקנא באיש חמס ואל תבחר בכל דרכיו. וארז״ל באבות של רבי נתן אל תהי חבר לרשע אפילו לדבר מצוה. ורבו דרכי מות הנמצאים בחברת הרשעים. וכבר גלינו על העון הזה וכובד ענשו.

נב׳ **ולפני** עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד). הוזהרנו בזה שלא להורות את בני ישראל אשר לא כדת ושלא כהלכה. וארז״ל הוו מתונים בדין. ונמהרי לב להבין ולהורות לא יצילו את נפשם מתת מכשול לפני עור והטאתם כבדה מאד. כמו שנאמר (תהלים פב, ה) לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ. ועוד אמרו הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. ואמרו [רז״ל] (משלי ז, כו) כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה.

אור חדש.

שם **לא תונו בדברים ולא** כו׳. מכילתא משפטים פי״ח: שם **ובכמה מקומות** כו׳ **משל לצבי** כו׳. מד״ת מזמיר קמ״ו, מד״ר נשא פ״ט אות ב׳ הרבה הקב״ה אוהב את הגרים למה״ד כו׳, ועי׳ ב״מ נ״ט ע״ב תניא ר״א הגדול אומר כו׳, מפני שסורו רע וכ״ה במכילתא שם ועיין במסכ׳ גרים: אות נ) **הוזהרנו** כו׳. עוברי עבירה הרבים כנדצ״ל, ומקור דברי רבנו סנהדרין כ״ו ע״א דלמא כו׳ בתר רובא כו׳ בא נביא כו׳: אות נא) **ואסור להתחבר** כו׳ **שנאמר** כו׳. אדר״נ פ״ט ועיין מד״ר חקת פי״ט אות ט׳ על שנתחברו לרשע הזה כו׳: שם **ואז״ל** באדר״נ אל תתחבר לרשע ואפי׳ לתורה, ועיין מכילתא יתרו פ״א מכאן אמרו חכמים לא יתחבר אדם לרשע אפי׳ לקרבו לתורה. ועיין ילקוט יהושע א׳ רמ״ז ב׳: אות נב) **הוזהרנו בזה שלא להורות** כו׳. עיין בס׳ החינוך מצוה רל״ב בלאו דל״ת עיל במשפט: שם **וארז״ל הוו** כו׳. אבות פ״ד מי״ג: שם **וארז״ל כי רבים** כו׳. סוטה כ״ב ע״א:

נג **עוד** הוזהרנו מן המקרא הזה. להשיא עצה הוגנת לאשר יועץ מבני עמנו. ולא להכשילו בעצה נבערה. ולא ייעץ את חברו לפי דרכו.

נד **וחייב** אדם לחשוב מחשבות להעלות עצות הגונות ומתוקנות לחברו. וזה אחד מעיקרי דרכי גמילות חסדים. שנאמר (משלי כז, ט) שמן וקטרת ישמח לב ומתק רעהו מעצת נפש.

נה **לא** תלך רכיל בעמיך (ויקרא יט, טז). אמרו רז"ל כי בכלל האזהרה הזאת שלא להוציא שם רע על איש מבני עמנו. וענשו חמור בידי שמים. כאשר יתבאר במדרגת חייבי מיתה. עוד ארז"ל לא תלך רכיל בעמיך אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה.

נו **ושם** אלהים אחרים לא תזכירו (שמות כג, יג). לא יאמר אדם לחבירו שמור לי אצל עבודת כוכבים פלונית.

נז **ולא** תחנם (דברים ז, ב). פירשו רבותינו ז"ל לא תתן להם חן לז' עממין.

נח **ולא** יהיה כקרח וכעדתו (במדבר יז, ה). אמרו רז"ל כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו. שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו. ומותר לספר לשון הרע על בעל המחלוקת. שנא' (מ"א א, כו) ולי אני עבדך ולצדוק הכהן וגו' לא קרא.

נט **מי** שאינו מחזיק במחלוקת על המתיצבים על דרך לא טוב ומושכי העון. הרי הוא נענש מפשעיהם לכל חטאתם. ועובר בלאו. שנאמר (ויקרא יט, יז) ולא תשא עליו חטא. ונאמר (הושע י, ט) מימי הגבעה חטאת ישראל שם עמדו לא תשיגם (מלחמה בגבעה) [בגבעה מלחמה] על בני (עולה) [עלוה]: פי' אם שם עמדו הדור הזה לא השיגה אותם בגבעה מלחמה לבער הרע כאשר השיגה מלחמה לבני הדור ההוא. שם עמדו כמו אם שם עמדו. וכן ועזב את אביו ואם עזב. ר"ל כמין חטא גבעה היתה חטאתם. אכן הם היו טובים מאלה כי נקהלו ועמוד על נפשם לבער הרע. ונאמר (שופטים ה, כג) אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה כי לא באו לעזרת

אור חדש.

אות נג) **עוד הוזהרנו** כו'. ת"כ קדושים י"ט אות ל"ה לפני סומא בדבר כו' והוא נוטל ממך עצה אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו. ועיין סנהדרין ע"ו ע"ב הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו: אות נה) **אמרו רז"ל** כו'. כתובות מ"ו ע"א: שם **עוד אז"ל** כו'. שם, ובת"כ קדושים י"ט אות מ'. אות נו) **לא יאמר אדם** כו'. סנהדרין ס"ג ע"ב: אות נז) **פי' רז"ל** כו'. ע"ז כ' ע"א, ועי' ירו' ע"ז פ"א ה"ט: שם **לז' עממין**. עי' תו' שם ד"ה דאמר קרא. אבל מתנת חנם, ונתינת חן, וחני', אין שום טעם לחלק בין **שאר** עכו"ם **לז' עממין** וכן פסק הר"מ פי' מהל' עכו"מ, והטוש"ע יו"ד סי' קנ"א. [ועיי"ש בש"ך ס"ק י"ח] וצ"ע: אות נח) **ארז"ל כל** כו'. סנהדרין ק"י ע"א: שם **ומותר לספר** כו'. ירושלמי פאה פ"א, מס' ד"א פ' השלום:

ה' [לעזרת ה'] בגבורים. ונאמר (דברים א, יז) לא תגורו מפני איש. וכל מי שהוא לשם יתברך ימסור נפשו על קדושת השם. שנאמר (שמות לב, כו) מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. ונאמר (במדבר כה, ז) וירא פינחס וגו' ויקח רמח בידו. וחובה על כל ירא. אף כי אוהב טהר לב להעיר קנאה כי יראה והנה יד שרים וסגנים במעל. שנא' (עזרא ט, ב) ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה.

ס **ובאחיכם** בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך (ויקרא כה, מו). לא ישתעבד אדם בחבריו. ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו. לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה. אלא לרצונם ותועלתם. ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם. אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר לצוותו לכל אשר יחפוץ.

סא **ולא** תחללו את שם קדשי (ויקרא כב, לב). זה מחייבי כריתות כאשר יתבאר. ודע כי ההפסד והאבדון המצוי בנפשות המון העם. הלא הוא על שפת לשון. כי הם מזכירים שם שמים לבטלה. וגם מזכירים מבלי מורא. ועל ענין זה פירשו רז"ל מה שכתוב (ישעיה א, ג) ישראל לא ידע. גם אינם מדקדקים בנקיות המקום ונקיון כפים. וחכמי ישראל היו מנדין ומשמתין המוציא שם שמים לבטלה. והיו חושדים אותו על השבועה. ואמרו השומע מחברו שמזכיר שם שמים לבטלה צריך לנדותו. ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי.

סב **ועל** דברת בני האדם שאינם נזהרים בלשונם בכבוד ת"ח בין בפניהם בין שלא בפניהם. נעשים אפיקורסים שאין להם חלק לעוה"ב. וכן אבדון ארבע כתות הלא הוא בחטאת פימו דבר שפתימו. הכל כמו שיתבאר בשער הזה. על כן כתוב (משלי יח, כא) מות וחיים ביד לשון.

סג **והתבונן** וראה עון הלשון וכובד פשעו. כי המקלל אביו ואמו ענשו חמור מן המכה, כי משפט המקלל בסקילה שהיא החמורה במיתות בית דין. והמכה משפטו בחנק.

אור חדש:

אות סא) **שם שמים לבטלה** עי' מש"כ אות מ"ה בשם הת"כ: שם **ועל ענין זה פי'** ז"ל כו'. מד"ר אמור פכ"ז אות ה', ילקוט ירמי' ד' רפ"ב: שם **והיו חושבים אותו** כו'. כתובות פ"ה ע"א ההיא איתתא כו' דהשבעה אשבעה ובגי' בה"ג ה' כבוצה, וז"ל ומפרשי רבנן דקחזיא לה דהות מפקה ש"ש לבטלה עיי"ש. ועי' ברכות ל"ב ע"א עובר משום ל"ת, ובחו"מ סי' פ"ז סל"ט: שם **ואמרו השומע** כו'. נדרים ז' ע"ב: אות סב) **נעשים אפיקורסים** כו'. סנהדרין צ"ט ע"ב: אות סג) **המקלל בסקילה** כו'. סנהדרין ס"ו ע"א: שם **והמכה** כו' **בחנק**. שם, פ"ד ע"ב:

סד **ונם** רבים נוקשים ונלכדים. בחללם החושים הנכבדים. חוש הראות. וחוש השמע. ונאמר על חוש הראות (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. הוזהרנו בזה שלא יסתכל אדם באשת איש ובשאר עריות פן יוקש בם.

סה **ומן** העבירות התלויות בחוש הראות. רום עינים. כי הוא מעילל מן הגאוה. שנאמר (תהלים קא, ה) גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל.

סו **ומדברי** רבותינו על חוש השמע. אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים שהם נכוים תחלה לאיברים. ועל המאזין לכל פה דובר נבלה נאמר (משלי כב, יד) שוחה עמוקה פי זרות. ישיתו לב לכל אלה יראי אלהים בעלי תשובה. להציל את נפשם מיד להבה. וכבר הקדמנו לך דברים נכבדים בענין הזה. בשערי גדרי הזהירות.

מן האזהרות התלויות בקפיצת יד והמונע מן המעשה.

סז **ולא** תקפוץ את ידך מאחיך האביון וגו׳ השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו (דברים טו, ז). למדנו מזה כי הנמנע מהלוות לעני עובר בשני לאוין שהם השמר פן. ואם לעת אשר קרבה שנת השבע הוזהרנו שלא נחדול מלהלוות מיראת דבר השמטה. אף כי בזמן שלא יפסיד חובו. כי יגדל חטא הקופץ ידו בלהלוות. ועל גודל העון קרא הכתוב מחשבת צר העין מלהלוות דבר בליעל. וארז״ל כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד כוכבים. כתיב כאן פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. ושם כתיב (שם יג, יד) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך. וארז״ל כי נקרא צר העין בליעל. וכן כתוב (ש״א כה, כה) אל איש הבליעל הזה על נבל, על שהיה צר עין שאמר לעבדי דוד (שם ב, יא) ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי וגו׳. וארז״ל גדול המלוה לעני יותר מן העושה צדקה.

סח **לא** תעשוק את רעך (ויקרא יט, יג) ואמר דוד ע״ה (תהלים לז, כא) לוה רשע ולא ישלם. (ויקרא יט, יג) לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר. (דברים כד, טו) ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש. וארז״ל שכיר יום גובה כל היום וכל הלילה. שכיר לילה גובה כל הלילה וכל היום. אחד שכר הבהמה ואחד שכר האדם ואחד שכר הכלים עובר עליהן על בל תלין. קבלנות עובר עליו על בל תלין.

אור חדש.

אות סו) אל ישמיע אדם כו׳. כתובות ה׳ ע״ב: אות סז) ואמרו רז״ל כל כו׳. כתובות ס״ח ע״א: שם וארז״ל כי כו׳. ילקוט שמואל כ״ה קל״ד: שם וארז״ל גדול כו׳. שבת ס״ג ע״א: אות סח) וארז״ל שכיר יום כו׳. ב״מ קי״ע ע״ב: שם אחד שכר הבהמה כו׳. שם קי״א, ועיין בת״כ קדושים פ״ט: שם קבלנות עובר כו׳. שם קי״ב ע״א בעי׳ דנפשטה:

סט **לא** תלין נבלתו על העץ (דברים כא, כג) המלין את מתו עובר בלאו. זולתי אם הלינו לכבודו.

ע **לא** תוכל להתעלם (שם כב, ג). הוזהרנו בזה שלא להתרשל מהצלת ממון חברינו בין מטלטלין בין קרקעות כמו שארז"ל (שם) וכן תעשה לכל אבדת אחיך לרבות אבדת קרקעות. כגון אם היו מים שוטפים ובאים שם חייב לגדור בפניהם. אף כי הוזהרנו להשתדל בהצלת חברנו ולשית עצות לעזרתם בעת צרתם. וכן כתוב (ויקרא יט, טז) לא תעמוד על דם רעך. ואמר שלמה (משלי כד, י) התרפית ביום צרה צר כחכה. פי' אם יש לך כח להציל בעצה או בהשתדלות ואתה מראה את נפשך שאין בך יכולת. יקצר כחך. מדה כנגד מדה. ונאמר אחריו (שם פ' יב) כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו. הנה המניעה מן ההצלה ושית עצות על העזר הקב"ה יהשוב לו כפעלו.

עא **וטוב** ונכון מאד להיות בכל עיר ועיר מתנדבים בעם. מן המשכילים. להיות נכונים ומזומנים לכל דבר הצלה. בהיות איש או אשה מישראל שרוים בצער. והנה נתחייבנו לטרוח בשור אחינו או שיו הנדחים. להיות עמנו עד דרוש אחינו אותו. עתה מה לעשות יקר וגדולה לבעליהם. וכן כתוב (ישעיה נח, ז) ועניים מרודים תביא בית.

עב **הוכח** תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקרא יט, יז). הוזהרנו בזה שלא נשא חטא בחטא חברינו בהמנענו מהוכיח אותם. ואם איש אחד יחטא. בהגלות נגלות חטאו כל עדה יענשו עליו אם לא יוכיחוהו בשבט מוסרם. וכן כתוב (יהושע כב, כ) הלוא עכן בן זרח מעל [מעל] בחרם ועל כל [עדת] ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו. ונאמר (דברים כט, כח) והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. ואפילו אומות העולם אמרו (יונה א, ז) ונדעה בשלמי הרעה הזאת. אף כי ישראל שהם ערבים זה בזה.

עג **ולהנצל** מן העונש הזה. נכון הדבר לבחור אנשי אמת ולחזות מכל העם אנשי חיל. לתתם ראשי השגחה על כל שוק ומגרש משכנותם. להשגיח על שכניהם ולהוכיחם על כל דבר פשע ולבער הרע.

עד **כי** תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו (דברים כג, כב). הנה יש עונש באיחור הנדרים והצדקות אע"פ שמשלם

אור חדש.

אות סט) **המלין את כו' זולתו כו'**. סנהדרין מ"ו: אות ע) **כמו שארז"ל וכן כו'**. ב"מ ל"א ע"א: אות עא) **והנה נתחייבנו לטרוח כו'**. [פי' תצא כ"ב, ב] ועיין ב"מ כ"ה ע"ב: אות עב) **הוזהרנו בזה כו'**. עיין מ"ש לעיל שער א, אות ג': שם **ערבין זב"ז**, שבועות ל"ט ע"א:

אותם אחרי כן. ואם נדר אדם לתת צדקה לעניים חייב לשלם אותו מיד. ואם מדרך השכחה יארע לו איחור הנדרים. אף גם זאת ענוש יענש. כי אחרי שהוא יודע שהשכחה מצויה באדם היה לו לזכור נדריו ולהעלותם על לבו תמיד לבלתי ישכחם. כענין שנאמר (משלי כ, כה) מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר. על כן ענשו חמור על פשיעתו. שנא׳ (קהלת ה, ה) אל תתן את פיך להחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך. פי׳ אל תתן את פיך לחטיא וגו׳ למה תדור אם אינך זהיר בנדריך ותביא עליך אשם. וכבר הקדמנו לבאר המקרא הזה בשערי גדרי הזהירות. וארז״ל בעון נדרים בנים מתים שנאמר וחבל את מעשה ידיך. עוד יתפרש המקרא על ענין לשון הרע כי יענש על הפשיעה בו אע״פ שלא נתכוין לבזות חבירו. והנה נצטוינו שלא לנדור נדרים שנאמר (דברים כג, כג) וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. ורבותינו דרשו מזה שאם תדור יהיה בך חטא. כי הנדר מכשול לפני הנודר פן יחל דברו או יאחר לשלם. אבל צדיק חונן ונותן מבלתי שידור. זולתי כאשר יקרא מן המצר כי אז ידור נדר. כענין שכתוב (בראשית כח, כ) וידר יעקב נדר לאמר וגו׳. וכן בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל ידרו נדרים לחזק ידים רפות.

המדרגה החמישית.

עה לאו שיש בו מעשה, אמרו רבותינו ז״ל לאו שיש בו מעשה לוקין עליו, והמלקות ארבעים חסר אחת, ואמרו רז״ל מלקות תחת מיתה עומדת, ואמרו מי שלקה ושנה כונסין אותו לכיפה, וחובה על המוכיחים להפש דרכי העם, ולהקור ולדעת במה יכשלו, ולהזהירם, כי יש אזהרות רבות אע״פ שהם שומרים מקצת האזהרה מבטלים הם מקצתם. כגון איסור מלאכה בשבת שהם שומרים שבת מחללו ברוב. ויש מלאכות שאין מקצת העם נזהרים בהן. לפי שאינן ידועות אצלם. ותלין אתם משוגתם תחת אשר לא ילינו בקרב חכמים ותורה לא יבקשו מפיהם. על כן תורות עברו ונענשו. כמו שנאמר (ישעיה כו, י) יוחן רשע בל למד צדק. ויש פושעים יכשלו בם כי לא הורגלו בנעוריהם בית אביהם להזהר בהם ונחלו אבות ולא ישמעו לקול מורים, ואלה עושים בזדון.

אור חדש.

אות עד) וארז״ל בעון נדרים כו׳. שבת ל״ב ע״ב: שם עוד יתפרש כו׳. מד״ר תצא פ״ו, אות ה׳ רבנן אמרי המקרא הזה מדבר בבעלי לשה״ר כו׳ ע״ש ובמד״ת מזמור נ״ב: שם ורבותינו דרשו מזה כו׳. נדרים ע״ז ע״ב: אות עה) והמלקות. ארבעים כו׳. מכות כ״ב ע״א: שם אמרו רבותינו ז״ל לאו כו׳. מכות י״ג ע״ב: שם וארז״ל מלקות תחת כו׳. סנהדרין י׳ ע״א, ועי׳ רש״י שם ד״ה מלית: שם ואמרו מי שלקה כו׳. סנהדרין פ״א ע״ב:

עו **יבן** כל העם נזהרים מדם הנפש ומדם התמצית. ומקצתם אינם נזהרים בהכשר המליחה להוציא הבשר מידי דמו כמשפט, וכהנה הנה רבות מאד מבלי הדעת ואין תוכחת. [וכמו שנאמר] (משלי כט, יח) **באין חזון יפרע עם.**

עז **ויש** אזהרות שאין מקצת ההמון שומרים עיקר האזהרות כמו החבלה וההכאה. שהמכה את חברו עובר בשני לאוין. שנא׳ (דברים כה, ג) **ארבעים יכנו לא יוסיף פן יוסיף**, ורבים עוברים על הלאוין האלה בהכאת נשותיהם. ואמרו רז״ל כל המרים יד על חברו אע״פ שלא הכהו נקרא רשע. שנא׳ (שמות ב, יג) **ויאמר לרשע למה תכה רעך**, למה הכית לא נאמר אלא תכה. ואיוב אמר (איוב לא, כא) אם הניפותי על יתום ידי ואמרו רז״ל רב הונא קצץ יד המכה אמר (שם לח, טו) **וזרוע רמה תשבר.**

עח **יבן** בהשחתת הזקן, שנאמר (ויקרא יט, כז) **ולא תשחית את פאת זקנך**, והחטאים מניחים הוט השער. ועיקרי פרקי הפאות לא נדע מקומם איה. והנם בנים משחיתים בעיקר הפאה. והקפת פאת הראש גם במספרים כעין תער.

עט **ויש** אנשים לא נשמרו בבגד כלאים שעטנז. כי יתפרו בגד צמר בחוט הפשתים. או יעשו מבגד פשתים שפה לפי בגד הצמר.

פ **איש** איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו (ויקרא יח ו). כל קירוב בשר אסור כגון הנגיעה בידי אשת איש. ופי׳ לגלות ערוה. כי הקריבה מביאה לידי ערוה. וכי תאמר בלבבך איפה נמצא בכתוב כי גדרה התורה גדר כי תאמר אשר אסרה מגע יד ליד להיות גדר לעבירה. נשיבך דבר. הנה במצות הנזיר אשר עיקר גזירותו פן ישתה וישכח מחוקק או יתעהו רוח זנונים, אוסרתו התורה מכל אשר יעשה מגפן היין. וכל זה לגדר הרחקה ממשתה היין, וכן אמרו רז״ל במדרש.

פא **ולפני** עור לא תתן מכשול (שם יט, יד). אמרו רבותינו כי הוזהרנו בזה לבלתי הכות אדם בנו הגדול, פן תהיה לבן לפוקה ולמכשול לחטוא בלשונו ולהקלות אביו, וכן הוזהרנו בזה שלא לזמן כל מכשול עון לישראל וגם אל הא״י, שלא יתן כוס יין לנזיר ואבר

אור חדש.

אות עז) **שהמכה את חברו כו׳.** כתובות ל״ג ע״א בטלת לא יוסיף פן יוסיף ועי׳ בספרי תצא אב היסיף עובר בל״ת כו׳ מנין כי׳ ת״ל לא יוסיף פן יוסיף כ״ה גירסת החינוך מצוה תקצ״ה, ועי׳ סנהדרין פ״ד ע״ב שבגת לאו כו׳: שם **וארז״ל כל המרים כו׳.** סנהדרין נ״ח ע״ב: שם **וארז״ל ר״ה כו׳.** גו״ש: אות עח) **גם במספרים כעין תער.** זה כדעת הי״א בש״ע יו״ד סי׳ קפ״א ס״ג ע״ש: אות פ) **כגון הנגיעה.** עי׳ לק׳ אות קל״ח: שם **וכן ארז״ל במדרש.** במ״ר פ״י אות ב׳. נשא פ״י אות כ״א, כ״ב: אות פא) **ואמרו רבותינו כי הוזהרנו כו׳.** מ״ק י״ז ע״א, ועי׳ ר״מ פ״ו מה׳ ממרים ה״ט: שם **שלא ליתן כוס יין**

מן החי לבני נח. גם לא יושיט אליו את אשר אסור לו. ולא יכשילהו באחד מן הדברים שהוזהרו בני נח עליהם.

פב **לא** תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן (דברים כ, יט) הוזהרנו בזה שלא לכרות כל עץ מאכל גם לבנות לו מצור כל זמן שימצא מאילני סרק די ספוקו, וכן הוזהרנו בזה שלא לפזר ממון לריק אפילו שוה פרוטה, ואמרו רבותינו המקרע על מתו יותר מדאי לוקה וכל שכן המשבר כלים בחמתו. כי שתים רעות עשה. השחית ממון. והשליט את כעסו להעבירו על דברי תורה, כי מעתה יש עמו מלחמה מיצר הכעס להעבירו על דתו. כענין שכתוב (משלי כט, כב) ובעל חמה רב פשע, וכבר הקדמנו לך מה שאמרו רז"ל אם ראית אדם שהוא משבר כלי בחמתו יהי בעיניך כאילו עובד כוכבים שכך דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עבוד אלהים אחרים; וארז"ל לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין לו, אף כי הוזהרנו שלא להשחית הגוף במסירתו לסכנות, או בסיגוף הגוף לבלעו חנם בתענית מתוך צערו וכעסו, או להתאבל על מתו [יותר מדאי], אבל המתאונן והמתאבל על עונותיו עליו נאמר (ישעיה נז, יח) דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחומים לו ולאבליו, ונאמר (בראשית ט, ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וארז"ל מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם.

פג **שלש** שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל (ויקרא יט, כג). הערלה נוהגת בחוצה לארץ ואסורה בהנאה, וכל אשר יאסר בהנאה אסור לתתו במתנה לעובד כוכבים, וכרם רבעי אסור בהנאה בלא פדיון, ואין פודין אותו עד שיבואו פירותיו לעונת המעשרות.

אור חדש.

כו'. פסחים כ"ב ע"ב: אות פב) **הוזהרנו בזה שלא** כו'. ב"ק צ"א ע"ב. ספרי פ' כי תצא: שם **וכן הוזהרנו** כו'. מדרש אגדה שופטים כ, כל המשחית דבר שיש עליו הנאה עובר בלא תשחית, ובחולין ז' ע"ב, איכא בל תשחית, ועי' ס' החינוך מצוה תקכ"ט, ובתוי' ב"ק שם ד"ה אלא: שם **ואמרו רבותינו המקרע** כו'. ב"ק צ"א ע"ב: שם **וכבר הקדמנו**, לעיל שער א' אות ל"ח: שם **וארז"ל לא ישפוך** כו'. יבמות מ"ד ע"א: שם **אף כי הוזהרנו** כו'. תענית י"א ע"א ועי' ב"ק שם: שם **וארז"ל מיד** כו'. ב"ק צ"א ע"ב: **והנה** מל' רבנו ז"ל בראה דבל תשחית בכלים, הוא דאוריתא ולוקה מה"ת. אבל הר"מ פ"ו מה' מלכים ה"י כ' דחוץ מאילן מאכל אינו אלא מדבריהם ולוקה מכת מרדות [ועי' ב"ק שם בגליון שהגיהו עובר. אבל נראה עיקר הגירס' לוקה כמו שהוא בל' הר"מ ובל' רבנו]: אות פג) **בחוץ לארץ.** משנה קדושין ל"ז ע"א וגמ' שם ל"ט ע"א ערלה בחו"ל הלמ"מ: שם **ואסורה בהנאה.** שם נ"ו ע"ב הנאה מנין כו': שם **אסור לתתו במתנה** כו'. פסחים כ"ב ע"א והרי גיד הנשה כו' ע"ש: שם **וכרם רבעי אסור בהנאה** כו'. פי' הנאת כילוי, שהרי מותר למוכרו ולתתו במתנה ולקדש בו את האשה למ"ד ממון הדיוט:

ואימתי עונת המעשרות, משנגמרו פירותיהן, כענין ששנו רבותינו ז"ל מאימתי הפירות חייבין במעשר.

פד **על** כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (בראשית לב, לג). גיד הנשה אסור בהנאה. ואסור לתתו לעבדו ולשפחתו הכנענים. ואסור לשלוח ירך לכנעני וגיד הנשה בתוכה. ואסור לתת גיד הנשה ושמנו לכלבו ולחתול שמזונותם עליו.

פה **לא** תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו (ויקרא יט, יא). אמרו רבותינו לא תגנובו על מנת למיקט. שלא יאמר אגנוב כלי פלוני כדי שיצטער ונקוט בפניו ויזהר בשמירת כליו, ואחר כך אחזירנו לו. וכן אסור ליטול כלי מבית חברו דרך גנבה להשתמש בו ולהחזירו. ולא יגנוב את שלו מאחרי הגנב שלא יראה כגנב.

פו **לא** תנחשו ולא תעוננו (ויקרא יט, כו). לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות. פתו נפלה מפיו. צבי הפסיקו בדרך. ואומר אות הוא כי לא יצליח דרכו. וסר מן הדרך בעבור זה. והדומה לענינים האלה. שלא ילך לקראת נחשים הן לעשות מעשה הן להמנע מן המעשה. לא תעוננו. לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה. שעה פלונית קשה לצאת. ואין לשמוע אל דברי הוברי שמים. אבל יבטח לבך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ. על כן כתוב על הענין הזה (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך. למדנו מזה כי המעוננים והקוסמים נעדרים הבטחון. והעלילות הנשחתות ההן מעשה ארץ כנען, שנא' (שם פ' יד) כי הגוים (ההם) [האלה] אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך.

פז **לא** תעשו עול במשפט (ויקרא יט, טו). הרי הוא אומר אחרי כן לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפוט עמיתך. ומהו משפט האמור בתחלת המקרא. אמרו רז"ל הוא המדה והמשקל והמשורה.

אור חדש.

אות פד) **גיד הנשה אסור בהנאה.** זה כדעת התו' והסמ"ק אבל בשו"ע יו"ד סי' ס"ה פ' כדעת הר"מ דמותר בהנאה וכ' אחרונים ז"ל דנכון להחמיר: שם **ואסור לשלוח** כו'. עי' תו' חולין צ"ט ע"ב ד"ה להלכתא: שם **ושמנו.** הפר"ח ס' ס"ה כ' דשמנו מותר בהנאה וכ"כ פמ"ג שם. ולא ראו דעת רבנו ז"ל: אות פה) **אמרו רבותינו לא** כו'. ב"מ ס"א ע"ב: שם **ואח"כ אחזירנו.** זה דלא כמש"כ בשטמ"ק שם עיי"ש, ועי' בקצה"ח סי' שמ"ח סק"א: שם **ויזהר** כו'. נראה דר"ל כדי שיזהר הבעלים להבא בשמירת כליו ולכן אין איסור על צער רק איסור גנבה: שם **וכן אסור** כו'. עי' לח"מ פ"א מה' גנבה וכמ"ע סי' שמ"ח סק"ב: שם **ולא יגנוב** כו'. ת"כ קדושים י"ט פ"ב אות כ"ג ועי' ב"ק כ"ז ע"ב: אות פו) **כגון אלו** כו'. סנהדרין ס"ו ע"א: שם **פתו נפלה** כו'. שם ס"ה ע"ב: **יום פלוני** כו'. גז"ש: אות פז) **ומהו משפט** כו'. ת"כ

מלמד שהמודד נקרא דיין. שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול ומשוקץ וחרם ותועבה. וגורם לחמשה דברים כמעוות הדין. מטמא את הארץ. ומחלל את השם. ומסלק השכינה. ומפיל העם בחרב. ומגלה אותם מארצם. (נ"ל שחסר כאן וכן נאמר למטה (שם פ' לה) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה. מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו'). **במדה.** זו מדת הארץ, במשקל כמשמעו. ובמשורה היא מדת הלח והיבש. אבני צדק הם המשקולות ששוקלים כנגדם. איפה היא מדת היבש. הין זו מדת הלח, אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' אני הבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור ואני נאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח כדי להטעות הבריות שאין מכירין בהן.

פח **לא** תהיה לו כנושה (שמות כב, כד). הוזהרנו בזה שלא לצער את הלוה, ולא יעבור המלוה לפניו ויודע שאין לו מה לפרוע כי הוא מציק לו ומרפה את רוחו בזה. וארז"ל הרי הוא כאילו דן אותו בשני דינין. שנאמר (תהלים סו, יב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים, וראוי לעטות קנאה להוכיח המסתוללים בעמנו במקצת מקומות לאסור הלוה בזיקים גם כי לא יזדמן לו לפרוע.

פט **לא** תשימון עליו נשך (שמות כב, כד). אזהרה לעדים. שהמלוה והלוה והעדים עוברין בלא תעשה. על כן אמר לא תשימון לשון רבים, אחר שאמר לא תהיה לו כנושה. לפי שהוא אזהרה לעדים.

צ **כל** מום לא יהיה בו (ויקרא כב, כא). הוזהרנו בזה שלא להטיל מום בבכור אפילו בזמן הזה.

צא **לא** תחרוש בשור ובחמור יחדו (דברים כב, י) הוזהרנו בזה שלא להרוש ושלא לדוש בשני מינים כשהם מצומדים בעול אל

אור הדש.

קדושין י"ט אות פ"ד. א"כ למה נאמר כו' מלמד שהמודד כו' וכן פרש"י שם פסוק ל"ה: שם **במדה זו מדת** כו'. ת"כ שם, ב"ב פ"ט ע"ב: שם **מדת הלח והיבש.** עי' רש"י: שם **ובמשורה** כו'. ובש"ח שם, ובת"כ אמרו במשורה זו זיד וקוסית והם מדות הלח: שם **ואני נאמן** כו'. ב"מ ס"א ע"ב: אות פח) **ולא יעבור המלוה** כו'. מכילתא משפטים פ' י"ט שלא תראה לו כו', ב"מ ע"ה ע"ב: שם **וארז"ל הרי הוא** כו'. ב"מ שם: אות פט) **אזהרה לעדים** כו'. מכילתא משפטים פי"ט אזהרה לעדים מנין כו', ועיין ב"מ ע"ה ע"ב: אות צ) **הוזהרנו בזה** כו'. בכורות ל"ד ע"א, ת"כ אמור כ"ב פ"ז אות קי"א: שם **אפי' בזמן הזה.** זה דלא כדעת רש"י ע"ז י"ג ע"ב, ועיין בביאור הגר"א יו"ד סימן ש"נ סק"ד. אבל דעת הרמב"ם בפ"א מהל' איסורי המזבח הל"ז כדעת רבנו דגם בזה"ז עובר בל"ת וע"ש בלח"מ: אות צא) **ושלא לדוש.** ספרי תצא אין לי כו' מנין לרבות את הדש כו': שם **בשני מינים.** ב"ק נ"ד ע"ב ואחד כל בהמה כו', וזהו דעת הרא"ש אבל הרמב"ם פ"ט מהל' כלאים ה"ז, ס"ל דאינו ליקה אלא דוקא טהורה עם טמאה:

בתבל. והוא הדין שלא להנהיגם כשהם מצומדים. וזה שהזכיר חרישה דבר הכתוב בהווה. ואפילו להנהיגם בקול אסור. ושתי פרידות זו בת סוסיא וזו בת חמורה שני מינים הן ואסור להנהיגן יחד. ואסור להנהיג הפרד עם הסוס או עם החמור.

צב **ואבן** משכית לא תתנו בארצכם (ויקרא כו׳ א׳). הוזהרנו בזה שלא להשתחוות על רצפת אבנים בבית הכנסת ובכל מקום חוץ מבית המקדש.

צג **אל** תשקצו את נפשותיכם (שם יא, מג). הוזהרנו בזה שלא לאכול הדברים הנמאסים על הנפש. שלא יאכל דג או חגב עד שימות, וכן לא ישתה בקרן מקיזי הדם. והמשהה את נקביו עובר משום אל תשקצו את נפשותיכם.

צד **אל** החלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה (שם יט, כט). פירשו רבותינו כי בא הכתוב הזה להזהיר שלא ימסור אדם בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין ולא תזנה הארץ שאם אתה עושה כן הארץ מזנה ועושה פירותיה במקום אחר ולא בארצכם. וכן הוא אומר (ירמיה ג, ג) וימנעו רביבים ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה היה לך. ולא הותרו פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא למלך שאימתו מוטלת על הבריות ולא יזנו אחרים.

אור הדש.

שם **כשהם מצומדים בעול** כו׳. זה דלא כדעת רבנו אפרים דאפי׳ אינם קשורים יחד חייב עיין הרדב״ז שם הל״ז שכ׳ שכן דעת הר״מ ג״כ, אבל דעת הרא״ש והטור בסימן רצ״ז כדעת רבנו דקשורים בעינן: שם **והה״ה שלא להנהיגם**. כלאים פ״ח מ״ב אסורין כו׳ ולהנהיג: שם **כשהם מצומדים**. כנ״ל, ועול חשיב מושך משוי כמבואר בירושלמי כלאים פ״ח ה״ג וכדעת התו׳ שבת נ״ד והרא״ש שם פ״ה ס׳ ה׳, אבל להר״מ ור״א הנ״ל לא צריך מלאכה, ואף באינן קשורים אסור: שם **להנהיגם בקול** כו׳. ב״מ צ׳ ע״ב, ירושלמי שם הל״ב: שם **ושתי פרדות** כו׳. מתבאר בסוגיא חולין ע״ט ע״א, וכ״ה בשו״ע סי׳ רצ״ז ס״ט: אות צב) **על רצפת אבנים** כו׳. מגילה כ״ב ע״ב. ת״כ בהר כ״ו אות ק״ה: אות צג) **הוזהרנו בזה** כו׳. אדר״ן פכ״ו האוכל איכלין כו׳ עיבר כו׳ שביזה א״ע כו׳: שם **שלא יאכל דג** כו׳. שבת צ׳ ע״ב: שם **וכן לא ישתה בקרן** כו׳. מכות ט״ז ע״ב: שם **והמשהה** כו׳ **עובר** כו׳. גו״ש: אות צד) פי׳ **רבותינו כי בא** כו׳. ת״כ קדושים י״ט, אות ע״ז, סנהדרין ע״ו: שם **ולא תזנה הארץ** כו׳. ת״כ שם, ועיין רש״י שם, פסוק כ״ט, והרמב״ן שם: שם **בלא כתובה ובלא קידושין**. סנהדרין כ״א ע״א, ועיין רש״י חיי שרה (כה, ו) דפלגש בקדושין הוי, וכ״ה בירושלמי כתובות פ״ה ה״ב, אבל הרמב״ן שם, חלק על רש״י, וכן דעת הרמב״ם פ״ד מהל׳ מלכים כדעת רבנו: שם **אלא למלך** כו׳. אבל ההדיוט אסור בפילגש, עיין רמב״ם שם הל״ד ובנ״כ, אבל הרמב״ן כ׳ דגם ההדיוט מותר בפילגש, עיין כ״מ פ״א מהל׳ אישות הל״ד: שם

עמה. על כן ייחוד המלך על הפילגש כעין אישות. ואחר היתר הפילגשים למלך גזרו רבותינו על כלה בלא ברכה שתהא אסורה לבעלה כנדה.

צה והנה ראית גודל עונש המייחד לו פנויה לזנות. כי נאמר על זה (ויקרא יט, כט) ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה. והבא על הפנויה פעם אחת דרך מקרה לוקה מכת מרדות מדברי סופרים. מלבד המכשלה הגדולה והרעה אשר תמצא את הבאים אל הפנויה. כי היא בושה לטבול מטומאת נדתה במי נהר או מקוה מים פן יגלה לרבים קול זנותה. על כן תהיה בנדתה, טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה. עוד אמרו רבותינו אל תחלל את בתך להזנותה הרי זו אזהרה שלא ישיא אדם את בתו לזקן.

צו לא תאכלו כל נבלה (דברים יד, כא). ארז״ל כל שנפסלה בשחיטתה נבלה. ולמוכיחים יונעם, העד בעם, ויזהרו בתורת השחיטה ודקדוקיה, להשלים חוקיה. ויבחרו להם בכל חוקיה, שוחט ירא חטא, כי עם רב מישראל תלוים עליו במצות השחיטה והבדיקה, וגם אמנה ארז״ל רוב מצויים אצל שחיטה מומחין הן, יש מקומות מבלי משים ואין תוכחת. מצויים שם רבים מן העם הנמצאים אצל שחיטה בלתי מומחים בתושיה. ועוד ראינו במקצתם שערוריה. כי רבים מן המומחים רחקו לבם מיראת חטא, ואשר איננו ירא, לבו לא יבין לדקדק בבדיקת הסכין, כי צריך לכוון את לבו במאד בבדיקתו, הלא תראה כי יבדוק אדם פעמים שלש ולא ירגיש בפגימה דקה, ואחר כן ימצאנה, כי הכין לבו באחרונה. ובחינת חוש המישוש כפי כונת הלב, מלבד כי יפשע גבר מבלי יראה, בבדיקת הסימנים ויתר דרכים וצדדין, כהגלות נגלות לפני כל יודעי דת ודין.

צז ושחד לא תקח (שמות כג, ח). ואפילו על מנת לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, ואע״פ שהסכימו שני אנשים אשר להם הריב לתת לו שכר בשותפות, כך ארז״ל הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים, אבל רשאים ליתן לו שכר ההפסד אשר יפסיד באשר יפריעוהו ממעשיו, אם ההפסד ניכר וקצוב וידוע לבני אדם. ובלבד שלא יתן אחד מהם בשכר ההפסד יותר מחבירו.

אור חדש.

גזרו רבותינו על כלה כו׳. עיין רש״י כתובות ז׳ ע״ב ד״ה שמתייחד וד״ה ואסר לנו: אות צה) **המייחד לו פנוי׳** כו׳. ת״כ שם, יכול על מעשה יחיד ת״ל ומלאה כו׳ ע״ש: שם **פעם אחת דרך מקרה** כו׳. דעת רבנו כדעת הרמב״ם פ״א מהל׳ אישות הל״ד, וכפי מה שפי׳ הכ״מ פ״ב מהל׳ נערה הי״ז בסוף דבריו ע״ש: שם **עוד אמרו רבותינו אל** כו׳. סנהדרין ע״ו ע״א: אות צו) **ארז״ל כל** כו׳. חולין ל״ב ע״א: שם **ארז״ל רוב** כו׳. שם ג׳ ע״ב: אות צז) **ואפילו ע״מ לזכות** כו׳. כתובות ק״ה ע״א: שם **כך ארז״ל הנוטל**. שם, בכורות כ״ט ע״א: שם **אבל רשאים ליתן** כו׳. כתובות שם:

צה **ארז״ל** ושחד לא תקח אפילו שחד דברים. שאם אמר לו אחד מהם דברי חונף יחשוך נפשו מן הדין ההוא. ואם הביא אליו תשורה בבואו לדון לפניו לא יקחנה מידו. ואם הקדים והעביר המנחה על פניו ולקח את מנחתו כבר נפסל השופט הזה לשפטו.

צו **כל** מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש וגו׳ (שמות יב טז) אמרו רבותינו מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש ביום טוב הותרה שלא לצורך אוכל נפש. ובלבד שהוא לצורך היום. כענין שאמרו מוציאין את הס״ת לרשות הרבים ביו״ט לקרוא בו ביום ההוא, אבל אסור להוציא לצורך חול. זולתי לצורך יו״ט. ורבים מן העם חוטאים להוציא מפתח תיבתם לרשות הרבים בי״ט גם כי אין בתוכה מכל מאכל אשר יאכל ביו״ט.

ק **ולא** ילבש גבר שמלת אשה (דברים כב, ה). אזהרה למעביר שער בית השחי ובית הערוה.

קא **ולא** תשים דמים בביתך (שם פ׳ ח). אזהרה למעמיד כלב רע בתוך ביתו וסולם רעוע בתוך ביתו.

קב **לא** תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך (שם טו, יט). הבכור נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ. ובכור שנתערב במאה או באלף אוסר את כולן בהנאה.

קג **לא** תעשון כן לה׳ אלהיכם (דברים יב, ד). אזהרה למוחק את השם.

קד **ובחקותיהם** לא תלכו (ויקרא יח, ג). הוזהרנו בזה להתרחק מכל דרכי האמורי. ומהם הלחשים והקמיעים שאינן מן המומחה לרפואה.

אור חדש.

אות צה) **ארז״ל ושחד** כו׳. כתובות ק״ה ע״ב: שם **ואם הביא** כו׳. גו״ש: שם **ואם הקדים** כו׳. גו״ש: אות צו) **אמרו רבותינו מתוך** כו׳. ביצה י״ב: שם **לצורך חול**. עיין פסחים מ״ו ע״ב: שם **זולתי לצורך יו״ט**. נראה דעת רבנו דדוקא לצורך מותר, אבל שלא לצורך כגון כדור שמשחקין בו אסור ודלא כדעת ר״ת שהתיר אף בכה״ג עיין בב״י סס: שם **מפתח תיבתם** כו׳. ירושלמי ביצה פ״א ה״ז: שם **אשר יאכל ביו״ט** זה דלא כהסמ״ק שהתיר אף מפתח תיבה של מצות. מובא בב״י סימן תק״ח: אות ק) **אזהרה למעביר** כו׳. נזיר נ״ט ע״א: אות קא) **אזהרה למעמיד** כו׳. כתובות מ״א ע״ב, ב״ק ט״ו, מ״ו: אות קב) **הבכור נוהג** כו׳. תמורה כ״א, בכורות ל״ו ע״ב, ועיין כס׳ שקלים פ״ח מ״ח. [ועיין השגת הראב״ד פ״א מהלכ׳ בכורות הל״ה]: שם **ובכור שנתערב** כו׳. זבחים ע׳ ע״ב כל הזבחים שנתערבו כו׳ ושם ע״א ע״ב נתערבו בחולין כו׳ ובגמ׳ שם ע״ב ע״א יבטלו ברוב כו׳: אות קג) **אזהרה למוחק** כו׳. מכות כ״ב ע״א, ספרי פ׳ ראה: אות קד) **הוזהרנו בזה** כו׳. רמ״א אלו דרכי האמורי סמני חכמים. רש״י אחרי י״ח, ג. וכ״ה במדרש אגדה ובלק״ט בפרשה זו: שם **ומהם הלחשים** כו׳. שבת ס״ז ע״א אין בו משום רפואה, יש בו משום דרכי האמורי:

קה **ולחם** וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה (ויקרא כג, יד) החדש אסור מן התורה גם בחוצה לארץ.

קו **כתבנו** מקצת הדברים אשר שוגגים בהם רבים מבלי הדעת. כי לא גלו עליהם את אזנם. ומקצת הדברים אשר ידעו כי אסורים ולא ידעו חומר האיסור. וזכרנו מהם למען לא ילין העם המשגה בהם. ישמע חכם ויוסף לקח להזהיר את העם על הדברים אשר תקראנה אותם כאלה עליהם. והמשכילים יזהירו, וכזהר הרקיע יזהירו.

המדרגה הששית.

קז **מיתה** בידי שמים. ההפרש אשר בין מיתה וכרת. כי חיוב המיתה, עליו לא על זרעו. ובעונש הכרת. הוא וזרעו נכרת. אולם אמרו רז״ל כי על ענין אחר ועל צד ינשא חומר המיתה בידי שמים מן הכרת. כי מי שהוא חייב [מיתה] בידי שמים עולה מות בחלוניו. ובעלי חיים מקנה קנינו מתים. פרתו רועה באפר והיא מתה. תרנגולתו רועה ב[illegible]ה והיא מתה. וידבק המות [בו] עד כלותו אותו.

[אולי חסר סי׳ קח או מעות נפלה בציוני הסימנים].

קט **וחייבי** מיתה בידי שמים נסדרו במשנה מקצתם. כמו האוכל את הטבל, והוא הדגן שלא נתקן בהפרשת תרומה ומעשרות ממנו. והמצוה הזאת נוהגת בארץ ישראל. וכגון כהן טמא שאכל תרומה טהורה. וזר שאכל את התרומה.

אור חדש.

אות קה) **החדש אסור** כו׳. ערלה פ״ג מ״ט, קדושין ל״ז, מנחות ס״ח ע״ב חדש בחו״ל דאורייתא: קו) **ובעונש הכרת הוא וזרעו** כו׳. כן הוא דעת רש״י ור״ת, אבל והריב״א חולק בזה וס״ל דאין נכ״ת הוא וזרעו אלא בעריות דכתיב בהו ערירי כמבואר בתו׳ שבת כ״ה ע״א ובתו׳ יבמות ב׳ ע״א, ועיין לקמן אות קכ״ד: שם **אולם אמרו רז״ל כי על ענין** כו׳. עיין פסחים ל״ב ע״ב האי תנא כו׳ אלימא ליה מיתה כו׳. ועיין רמב״ם פ״ד מהל׳ ביאת מקדש הל״ד ובהשגת הראב״ד שם, ועיין בכ״מ שם שהביא מאמר זה כלשון רבנו. אבל כל המציינים שם לא מצאו מקורו. אמנם בילקוט הושע י״ד תקל״ג איתא כעין זה וז״ל אמר ר׳ יצחק בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא מתחייב עליה מיתת שמים, מת שורו, אבדה תרנגולו, נשברה צלוחיתו, נכשל באצבעו מקצת נפש בכל הנפש עכ״ל: קט) **נסדרו במשנה** כו׳. חלה פ״א מ״ט, בכורים פ״ב מ״א: שם **האוכל את הטבל**. סנהדרין פ״ג ע״א: שם **ומעשרות** כו׳. סוטה מ״ח ע״א כך תרומת מעשר וטבל יש בהן עון מיתה ע״ש. והתו׳ יבמות פ״ו ע״א בד״ה אי מהתם, נסתפקו אם בכל טבל אף של מעשר עני חיוב מיתה בידי שמים או לא, וקצת משמע כן מלשון רבנו שכתב ומעשרות לענין חיוב מיתה, וזה דלא כדעת הרמב״ם פ״י ממאכלות אסורות הל״כ: שם **והמצוה הזאת** כו׳. חולין קל״ו ע״א מה תרומה בארץ אין בחו״ל לא, וזה נלמד ממשנה קדושין ל״ו ע״ב: שם **כהן טמא** כו׳ **וזר** כו׳. סנהדרין פ״ג ע״א:

קי וְיֵשׁ בהם אשר בארו אותם רבותינו ז"ל בגמרא ובמדרשים. ורובם יש ללמוד אותם מן הפסוק. כגון המענה אלמנה ויתום. שנאמר (שמות כב, כא) אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו וגו' והרה אפי. וארז"ל אחד הצועק ואחד שאינו צועק. ר"ל כי נענש מענה אלמנה ויתום. אחת דתו אם צעוק יצעק המתענה תחת ידו ואם החריש יחריש. אבל ממהרין ליפרע ממנו כאשר יצעק היתום אל השי"ת.

קיא וְהַגּוֹזֵל את העני. שנאמר (משלי כב, כב) אל תגזל דל כי דל הוא וגו' כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. וכבר בארנו זה במדרגה השלישית. וארז"ל כי הגוזל את העני כאילו נוטל היבנו נשמתו. שנאמר (שם א, יט) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. פעמים שמקפח את פרנסתו אפילו בגזלה פחות משוה פרוטה. על כן דם יחשב לאיש ההוא דם שפך אם גזל ממנו שוה פרוטה.

קיב וְהַמּוֹצִיא שם רע. שנאמר (במדבר יד, לז) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'. ארז"ל אם המוציא שם רע על הארץ ענשו במיתה. המוציא שם רע על איש ישראל שנתחייב בתורה ובמצות על אחת כמה וכמה. ונאמר (דברים כב, יט) וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע וגו'. הנה לא הזכיר הכתוב חטאו על אשר היה מבקש נפש האשה ומסבב להמיתה בבית דין בעדי שקר אשר הביא על זנותה. והזכיר עון הוצאת שם רע, כי הוא העון הגדול יותר מן המבקש נפש לספותה. כי צער הכלימה מר ממות. וכן ארז"ל על הוצאת שם רע חייבו הכתוב מלקות וממון, לא על דבר אשר בקש להמיתה. וארז"ל כי המוציא שם רע בדברי פגם משפחה אין לו כפרה עולמית. כי

אור חדש.

קי) וְיֵשׁ בהם כו'. עיין ברכות ד' ע"ב ועירובין כ"א ע"ב ותו' סוטה ד' ע"ב ד"ה נעקר ע"ש: שם כגון המענה אלמנה כו'. הרמב"ן פ' משפטים [כב, כא] כתב טעם למה לא מנו איתו בכל חייבי מיתה בידי שמים בברייתא הספרי' בסנהדרין פ"ב ע"א ע"ש: שם וארז"ל אחד הצועק כו' עד כאשר יצעק היתום. כ"ה איתא במכילתא משפטים פי"ח: קיא) וכבר בארנו. לעיל אות כ"ה: שם וארז"ל כי הגוזל כו'. ב"ק קי"ט ע"א: שם פעמים כו' פחות משוה פרוטה ע"כ כו' אם גזל ממנו ש"פ. ל' רבנו אינו מובן אם בפחות מש"פ נמי כאילו נוטל נפשו לבה סיים ש"פ דוקא. ועוד בב"ק שם אמר ר' יוחנן היקא בש"פ כאילו נוטל נשמתו. ולכן נראה דיש כאן ט"ס וצ"ל אפילו בגזילה פחותה ש"פ, ור"ל גזילה קלה שאינה אלא ש"פ ובלי הגמ': קיב) וארז"ל אם כו'. ערכין ט"ו ע"א: שם הנה לא הזכיר כו' מבקש נפש האשה כו'. שם א"ר א"ק כו' על שם רע שהוציא ע"ש: שם וכן ארז"ל על כו'. גמ' הנ"ל: שם וארז"ל כי המוציא כו'. [עיין לקמן אות ר"ח] ירושלמי ב"ק

לא דיו במחילת ההיים אשר המה חיים עדנה, כי סבב להחפיר ולהבאיש מולדתם אשר הולידו. ועוד אנחנו מוסיפים ביאור בזה בביאור חומר עון ד׳ מיתות.

קיג **והמשחק** עם התינוקות ומנאף בין ביד בין ברגל חייב מיתה, וארז״ל כי ענשו כעונש דור המבול שהיו משחיתים דרכם. וכן העושה כמעשה ער ואונן דש מבפנים וזורה מבחוץ לאבד הזרע חייב מיתה, שנאמר (בראשית לח, י) וירע בעיני ה׳ אשר עשה וימת גם אותו. ונאמר על המוציאים את הזרע לבטלה (ישעיה נז, ה) הנחמים באלים תחת כל עץ רענן שוחטי הילדים וגו׳.

קיד **ותלמיד** חכם שאינו נוהג בצניעות חייב מיתה לפי שמרחיק אהבת הבריות מן התורה. וארז״ל כי על זה נאמר (משלי ח, לו) כל משנאי אהבו מות. פי׳ משנאי משניאי שהם גורמים לבריות לשנוא את התורה. וארז״ל בזמן שאדם קורא ושונה ודבורו בנחת עם הבריות ומקחו ומתנו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה. מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו ואמו שלמדו לו תורה, אוי להם לבני אדם שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה ראיתם כמה יפים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר (ישעיה מט, ג) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ובזמן שאדם קורא ושונה ואין דבורו בנחת עם הבריות ואין מקחו ומתנו בשוק נאה ואינו נושא ונותן באמונה. מה הבריות אומרות עליו. אוי לו לפלוני שלמד תורה. אוי לו לרבו ולאביו שלמדו לו תורה. אשרי בני אדם שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה ראיתם כמה מכוערים מעשיו כמה מקולקלים דרכיו. עליו הכתוב אומר (יחזקאל לו, כ) ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה׳ אלה ומארצו יצאו.

קטו **אמרו** רז״ל כל שיש בית המדרש בעירו ואינו הולך שם חייב.

אור חדש.

פרק החובל הל״: אר״י הדא דתימר שלא הוציא לו ש״ר אבל הוציא לו ש״ר אין לו מחילה עולמית. ועיין במ״ע סימן תכ״ב סקי״: קיג) **והמשחק** כו׳. נדה י״ג ע״ב ת״ר כו׳ והמשחקין בתנוקות כו׳ ובמס׳ כלה פ״ב כל המקשה עצמו חייב מיתה: שם **ומנאף בין ביד** כו׳. שם, ובנדה שם תנא דבר״י לא תנאף כו׳, ושם ע״א אמר ר״י כל המוציא ש״ז כו׳: שם **וארז״ל כי** כו׳. שם כל האוחז כו׳: שם **וכן העושה** כו׳ **ח״מ**, עיין יבמות ל״ד ע״ב ובנדה שם: שם **ונאמר על** כו׳. כן הוא בגמ׳ שם: קיד) **ות״ח** כו׳ **בצניעות** כו׳. מד״ר תשא פמ״א אות ו׳ ומס׳ דא״ז פ״ז ת״ח צריך שיהא צנוע כו׳ במעשיו ומפורסם בדרכיו ע״ש: שם **חייב מיתה**, עיין שבת קי״ד ע״א ומגילה כ״ח ע״א אר״י כל ת״ח כו׳ ח״מ: שם **וארז״ל כי ע״ז** כו׳. שם: שם **וארז״ל בזמן** כו׳. יומא פ״ו ע״א: קטו) **ארז״ל כל שיש** כו׳. מס׳ ד״א פי״א, ר״מ אומר כל מי שיש כו׳ חייב מיתה שנאמר כו׳:

קטז **והחולק** על ישיבתו של רבו חייב

קיז **והמורה** הלכה בפני רבו חייב. ואמרו רז"ל לא מתו נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה על חטא ההקרבה, כי כונתם היתה לשם מצוה. כי אמרו הנה כתיב בתורה (ויקרא א, ז) ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אע"פ שיורדת האש מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. אבל נענשו היה מפני שהורו הלכה בפני משה רבינו.

קיח **ואז"ל** דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לב"ד ועל פירות שביעית. ואמרו עוד בארבעה פרקים הדבר מתרבה. ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה. ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית. בשביעית מפני מעשר עני שבששית. ובמוצאי שביעית מפני פירות שביעית. ובמוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים, וראינו מזה כי יש מיתה בידי שמים על גזל מתנות עניים. ותדע ובהבנת מזה הנודר לצדקה ואינו משלם. גם הקופץ ידו מאחיו האביון ומבשרו התעלם דומה לאלה. כי אחרי אשר נתחייב לתת. הנה הוא כגוזל מתנותיו.

המדרגה השביעית.

קיט **הכובד** הכרת. העונש שחייב על זדונו כרת. [שחייב] השוגג בהם להביא חטאת. וכן ארז"ל כי אין אדם חייב להביא חטאת זולתי בדבר שענוש על זדונו כרת. והכרת שנכרת הוא וזרעו. כענין שנאמר (ויקרא כ, כ) חטאם ישאו ערירים ימותו. וחיוב הכרת על שני החלקים.

קכ **החלק** האחד שנכרתים מן העולם הזה. כגון הבא על אחותו. ועל אחות אביו. ועל אחות אמו. ועל אחות אשתו. ועל אשת אחיו אחר שלוחיה או אחרי מות בעלה. וכן הבא על אשת אחי אביו. ועל אשת אחי אמו. והאוכל חלב. ודם. והאוכל חמץ בפסח. והעושה מלאכה ביום הכפורים. ומי שלא עשה פסח. והבא על הנדה.

קכא **והחלק** השני שנכרתים מן העולם הזה והעולם הבא. כגון העובד ע"ז. והעושה עבירות בפרהסיא. והבוזה את התורה. כגון

אור חדש.

קטז) **והחולק על ישיבתו** כו'. [עיין ברכות כ"ז ע"ב] סוף מס' כלה בן עזאי אומר כל כו' וחולק על ישיבתו חייב מיתה: קיז) **והמורה הלכה** כו'. עירובין ס"ג ע"א: שם **וארז"ל לא** כו'. שם, ויומא נ"ג ע"א: קיח) **וארז"ל דבר בא** כו'. אבות פ"ה מ"ח: שם **ואמרו עוד בארבעה פרקים** כו', שם מ"ט: שם **וראינו מזה כי יש מיתה** כו'. עיין אדר"ן פל"ח מעשה באשה אחת כו': קיט) **וכן ארז"ל כי אין אדם** כו'. כריתות דף ב' ע"א ועיין רש"י שם ד"ה על שגגתו חטאת: שם **והכרת שנכרת הוא וזרעו** כו'. עיין מ"ש לעיל אות קי"ז: קכ) **ועל אשת אחי אמו**, זה ט"ס, עיין יבמות כ"א דהיא מן השניות. ועיין בשו"ע אה"ע סימן ט"ו ס"ט. קכא) **והחלק השני** כו'. סנהדרין ס"ד ע"ב הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא כו': שם **העובד**

המבזה את לומדיה ואוהבי השי"ת. והמפר ברית בשר. ואנו מבארים היטב ענין הכתות ההן במדרגה האחת עשרה.

קכב ובני שנתחייב כרת. פעמים שתאריך לו הזכות בעולם הזה שנים ושלשה דורות. ואיחור המות לרשעים לשלם שכרם בעולם הזה ולאבדם מן העולם הבא. שנא' (דברים ז, י) ומשלם לשנאיו וגו' לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו. ומפורש הדבר בדברי דוד ע"ה (תהלים צב, ז) איש בער וגו' בפרח רשעים וגו' וכן אמר אסף ע"ה. (שם עג ג) כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה. כי אין חרצבות למותם וגו' עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם. פי' כי הנקמה ברשעים באחריתם. כמו שנאמר (משלי כד, כ) כי לא תהיה אחרית לרע נר רשעים ידעך.

קכג ואמרו רז"ל אמר ר' יאשיהו מפני שלשה דברים הקב"ה מאריך פנים עם הרשעים בעולם הזה. שמא יעשו תשובה. או עשו מצות שישלם להם הקב"ה שכרם בעולם הזה. או שמא יצאו מהם בנים צדיקים. שכך מצינו [שכאשר] האריך פנים לאחז יצא ממנו חזקיה וגם אמון יצא ממנו יאשיהו וגם שמעי יצא ממנו מרדכי.

קכד וענין הכרת קיצור השנים. כענין שנאמר (משלי י, כז) ושנות רשעים תקצורנה. ויש בענין קיצור השנים הפרש בין מיתה לכרת. כי הכרת מות האדם קודם חמשים שנים. והמיתה קודם ששים כמתי מדבר. ר"ל כי מי שנגזר עליו לחיות שבעים או שמונים שנה ונתחייב מיתה ימות פחות מבן ששים. אבל יש צדיקים שמספר ימיהם פחות מששים. כמו שאמרו בן חמשים ושתים זו היא מתתו של

אור חדש.

ע"ן כו' עד והמפר ברית בשר. סנהדרין צ"פ ע"א ת"ר כי דבר ד' בזה כו' עד ר"מ אומר זה העובד עכו"ם ועיין שם ע"ב רב ור"ח אמרי תרווייהו כו': קכב) שתאריך לו הזכות כו'. שבועות ל"ט ע"א יש לו זכות תולין כו': שם ואיחור המות לרשעים כו'. מדרש אגדה סוף פ' ואתחנן ומשלם לשנאיו מיעוט זכות כו' פורע להם בחייהם כדי לאבדם לעולם הבא וכן פי' התרגום יונתן וירושלמי, ועיין קדושין מ' ע"ב: שם כי הנקמה ברשעים כו'. עיין מד"ת מזמור צ"ב עד שרא שהן עתידין להשמד כו': שם כמו שנאמר כי לא כו'. עיין מד"ת מזמור ל"ז: קכג) ואמרו רז"ל אמר ר"י כו'. עיין תו' ב"ק נ' ע"ב ד"ה ארך אפים: שם וגם אמון יצא כו'. עיין תדא"ז פרק ט' צא ולמד מן מנשה כו' יתם עליו כו' ולא הרגו כו' ומפני הצדיקים שעתידין לצאת ממנו: שם שמעי יצא ממנו מרדכי, עיין ילקוט שמואל ב' י"ט רמז קנ"א ראה דוד כו' אדם עומד ממנו כו' בזכותו ניצל כו': קכד) ויש בענין קיצור השנים הפרש כו'. זהו אפי' לדעת הריב"א הנ"ל אות קי"ז, אבל שם כתב רבנו עוד הפרש שבין מיתה לכרת שהוא רק לדעת רש"י: שם כי הכרת כו' קודם חמשים שנים כו'. בגמ' מ"ק כ"ח ע"א משמע דמב' ועד ס' הוי מיתת כרת, ומיהו בירושלמי פ"ב דבכורים הל"א אמרו דכרת הוא עד נ' ומיתה עד ס': כמו שאמרו כו'. מ"ק שם: שם ודרשו רז"ל מזה כו'. ירושלמי שם:

שמואל הרמתי. ונאמר (במדבר ד, יח) אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלוים ודרשו רז"ל מזה הכרת קודם חמשים שנה. פי' המקרא אל תהיה נסבה מאתכם להכרית שבט הקהתי מתוך עבודת הלוים. כי אם לא תשמרו אותם שלא יבואו לראות כבלע את הקודש יכרתו מתוך עבודת הלוים וימותו קודם חמשים. שנאמר (שם ח, כה) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וגו'.

קכה **ויש** בחייבי כריתות אשר גורם לזרעו מוקש רע ושחיתות. לבד מאשר אחרית הזרע להכרית. והוא הבא על הנדה. וההוא יקרא זרע מרעים. כי יהיה תיו העזות על מצחו בעוד בחיים היותו. כמו שארז"ל עז פנים הלא הוא בן אשה נדה. ותהי עונות הבן על עצמות האב. כי הוא עולל לנפשו להיות פושע מבטן. ואוי לרשע רע כי שחת לו. והכרת תכרת נפשו ונפש אשתו. וזרעו בליעל כלו נכרת. והאשה הנה היא בנדת טומאתה גם אם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים כמשפט. כל זמן שלא טבלה במקורי מים או מי נהר ומעיין אשר בו ארבעים סאה. גמטריא לדבר ההולכים לא"ט.

המדרגה השמינית.

קכו **ארבע** מיתות בית דין. והם סקילה שריפה הרג וחנק. והסקילה המורה מן השריפה. והשריפה מן ההרג שהוא בסייף. וההרג מן החנק. ומן העבירות שהם בסקילה. הבא על אשת אביו. ועל הכלה. ועל הזכר. ובעל אוב וידעוני. והמחלל את השבת. והמקלל אביו ואמו. והבא על נערה המאורסה. והמסית. והמכשף. ובן סורר ומורה. והמורים מכלם המגדף והעובד עבודת גלולים.

קכז **בשריפה** הבא על אשה ובתה. ועל בת אשתו. ועל בת בנה. ועל בת בתה. ועל חמותו ועל אם חמותו. ועל אם חמיו.

קכח **בסייף** שנים. הרוצח. ואנשי עיר הנדחת.

קכט **בחנק** מכה אביו ואמו. וגונב נפש מבני ישראל. וזקן ממרה על פי ב"ד. ונביא השקר. והמתנבא בשם ע"ג. והבא על אשת איש.

אור חדש.

שם פי' **המקרא** כו'. עיין תו' שבת כ"ה ע"א ד"ה כרת כו' פי' אמרה תורה כו': קכה) **כמו שארז"ל עז פנים** כו'. מס' כלה רבתי רפ"ב, עז פנים כו' ריי"א בן הנדה: קכו) **ארבע מיתות בי"ד** כו'. סנהדרין מ"ט ע"ב: שם **והסקילה חמורה** כו'. שם נ' ע"א: שם **והשריפה** כו' **שהוא בסייף.** שם נ"ב ע"ב: שם **הבא על אשת אביו** כו'. שם נ"ג ע"א: שם **והמורים מכולם המגדף** כו'. משנה שם ע"ט ע"ב: קכז) **בשריפה** כו'. סנהדרין ע"ה ע"א: קכח) **בסייף** כו'. סנהדרין ע"ו ע"ב: קכט) **בחנק מכה אביו** כו'. סנהדרין פ"ד ע"ב:

קל **ארז"ל** מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטלו ד' מיתות ב"ד. דין ד' מיתות לא בטלו. מי שחייב סקילה. או נופל מן הגג או חיה דורסתו. ומי שחייב שריפה. או נופל בדליקה או נחש מכישו. ומי שחייב הריגה. ליסטים באים עליו. ומי שחייב חנק. או טובע בנהר או מת בסרונכי.

קלא **ודבא** על השפחה דומה לחייבי מיתות ב"ד בשני דרכים. כי ארז"ל הבועל ארמית קנאין פוגעין בו. כענין שכתוב (במדבר כה, ח). והדבר הזה חמור מכל חייבי מיתות ב"ד. כי לא ימותו זולתי בעדים והתראה ועל פי סנהדרין. משא"כ זה.

קלב **ומלבד** אלה כי חלל הרשע הנזכר את קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר. וכל בן נכר אשר יוליד יהיה לו לפח ולמוקש ולמזכיר העון, ישא האב בעון הבן. ובה' בגד כי בנים זרים ילד.

קלג **עוד** שנית. יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו. כי חטאו על מפלתו ישקוד. ואחריתו יהיה נתלה על העץ בקדקוד והנה ידמה בזה לחייבי מיתות ב"ד לאחר חורבן הבית כי מן השמים ישפטון שימותון במרדם שלא כמות כל האדם. כאשר בארנו. וכן ארז"ל כל הבועל את הארמית נתלה בקדקוד. שנ' (תהלים סח, כב) אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמיו. פי' ימחץ קדקד בשער כי יתלה בשערו. ונאמר (מלאכי ב, יב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב. ופי' רבותינו ער בחכמים ועונה בתלמידים.

קלד **וארז"ל** חרב באה לעולם על ענוי הדין ועל עות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה. חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם.

אור חדש.

קל) **ארז"ל מיום** כו'. שם ל"ז ע"ב סוטה ח' ע"ב כתובות ל', ושם אמרו ומי שחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטים כו': קלא) **כי ארז"ל הבועל** כו'. סנהדרין פ"א ע"ב: שם **כענין שכתוב**, במעשה פנחס בזמרי ועיין שם פ"ב ע"א וירא פנחס כו' לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני הבועל כו'. ובע"ז ל"ו ע"ב: שם **משא"כ זה**, שם הבא לימלך כו' ולא עיד כו' ע"ש. אבל דעת הראב"ד בהשגות פי"ב מהלכ' איסורי ביאה הל"ד דבעי התראה לקנאין, וכן פסק הרמ"א בשו"ע ח"מ סימן תכ"ה סעיף ד', ודעת רבנו כדעת הרמב"ם שם: קלב) **ומלבד אלה** כו'. עיין סנהדרין פ"ב ע"א: שם **ישא האב** כו'. עיין יבמות ע"ו ע"א דילמא מוליד בן ואזיל פלח כו' ועיין מ"ש הט"ז אה"ע סוף סימן ט"ז: שם **כי בנים זרים** כו'. עיין יבמות ק' ע"ב התם מאי קמוהר כו': קלג) **וכן ארז"ל כל** כו'. מד"ר נשא פ"י אות ד', צ' פ"ט אות ה', קדושים פכ"ה אות ח': שם **ופי' רבותינו** כו'. סנהדרין פ"ב ע"א: קלד) **וארז"ל הרב באה** כו'. אבות פ"ה מ"ח: שם **חיה רעה** כו'. אבות שם

קלה **ומן** הדברים אשר ינעם למוכיחים להזהיר ולהעד בעם עליהם. ולשמור ארחות פריץ. במצות השבת. על אודות אבות מלאכות ותולדות. כי רבות מהנה נעלמו מעיני רבים. אף אין מגיד אף אין משמיע.

המדרגה התשיעית.

קלו **הזכר** העבירות שיהרג ואל יעבור עליהן. ארז"ל בכל עבירות שבתורה אם יאמר לו אדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג. שנא' (ויקרא יח, ה) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וחי בהם ולא שימות בהם חוץ מע"ג וגלוי עריות ושפיכות דמים שאם יאמר לו אדם על אחת משלש אלה עבור ואל תהרג יהרג ועל יעבור. ואע"פ שיאמרו לו לעשות העבירה בצנעה. ואם יאמרו לו לעבור על אחת מכל מצות שבתורה בפרהסיא יהרג ואל יעבור. שנאמר (ויקרא כב, לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל.

קלז **והשלש** עבירות הנזכרות הצד הקל שבהן ענשו חמור מכמה עבירות המורות. וקראו רז"ל הצד הקל שבעבירה אבק עבירה. ואמרו בכל מתרפאין מחולי שיש בו סכנת נפשות חוץ מעצי אשירה שאם יאמרו לו הבא עלין של אשירה והתרפא בהן ימות ואל יתרפא בהן. ואע"פ שאין הנהנה מעצי אשירה עובד ע"ג. מפני שהוא אבק ע"ג ימות ואל יתרפא בהם. לפי שהוא כמחזק ידי עובדי האשירה פן יאמרו לו האשירה הצילתהו.

קלח **וכן** לענין גלוי עריות. כגון שחשק באשת איש ואמרו לו אין לו רפואת תעלה עד שתעמוד לפניו ערומה או שתספר עמו. ימות ואל יפרוץ גדר איסור אשת איש. והכב מזה חומר המגע ביד אשת איש.

אור חדש.

מ"ט: קלו) **ארז"ל בכל** כו'. סנהדרין ע"ד ע"א: שם **ואע"פ שיאמרו לו** כו'. שם, ועיין תו' ע"ז כ"ז ע"ב ד"ה יכול: שם **ואם יאמרו לו לעבור** כו', שם אבל בפרהסיא כו': קלז) **ואמרו בכל** כו' **מחולי שיש בו סכ"נ** כו'. פסחים כ"ה ע"ט: שם **חוץ מעצי** כו', פסחים שם ע"א: שם **שאם יאמרו לו הבא** כו'. ירושלמי שבת פי"ד הל"ד, ע"ז פ"ב הל"ב: שם **של אשירה**. זהו כדעת התו' ע"ז כ"ז ע"ב ד"ה שאני, אבל דעת הר"ן בפסחים שם אביי בהבא עלים סתם, דימות ואל יתרפא מעצי אשרה שהביא, וכן דעת הרבה פוסקים, וגם הרמ"א ביו"ד סימן קנ"ז ס"א פסק כן ע"ש: שם **ואע"פ שאין הנהנה** כו'. עיין בס' החינוך מצוה רצ"ו: קל"ח) **וכן לענין גלוי עריות** [ימות ואל יתרפא מן האבק של גלוי עריות כגון כו' כן נראה דצ"ל]. סנהדרין ע"ה ע"א, וירושלמי ע"ז שם: שם **כגון שחשק בא"א** כו'. גראה דרבנו פסק כמ"ד א"א היתה, אבל הרמב"ם פ"ה מהלכ' יסודי התורה ה"ט פסק דאפי' בפנויה ימות ואל יפרוץ גדר בעריות, והב"י ביו"ד סימן קנ"ז כתב טעם לפסק הרמב"ם עיין שם. [ואף דלכאורה דבריו צ"ע מהא דיומא פ"ב ע"א לענין חולה ביוה"כ דאמרינן שם ספק נפשית להקל ומאכילין אותו מספק אף דהוי בשב ואל תעשה, וכן הוא לענין פיקוח הגל כמבואר שם במשנה, אע"פ

קלט **והנה** אבק הרציחה: הלבנת פנים. כי פניו יהורו ונס מראה האודם. ודומה אל הרציחה. וכן ארז״ל. והשנית. כי צער ההלבנה מר ממות. על כן ארז״ל לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות. אכן דמו אבק הרציחה אל הרציחה. וכמו שאמרו כי יהרג ולא ירצח ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברבים. ולמדו זה מענין תמר. שנאמר (בראשית לח, כה) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו׳. הנה כי אע״פ שהוציאוה לישרף. לא גלתה כי היתה הרה מיהודה. שלא להלבין פניו.

קמ **ועוד** אמרו כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה שיורדין ואינן עולין. המלבין פני חבירו ברבים, והמכנה שם לחבירו, והבא על אשת איש. הנה כי דמו המלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם לחבירו בשגם הוא מלבין פניו אל הבא על אשת איש שהוא מן העבירות שיהרג עליהן ואל יעבור.

קמא **ועוד** אמרו המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה״ב. והנה לא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעוה״ב כי המלבין פני חבירו איננו מכיר גודל חטאו ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח. על כן הוא רחוק מן התשובה.

קמב **ועוד** מצות שבת ארז״ל שקולה שבת כנגד כל המצות. וארז״ל כי העובד עבודת כוכבים או המחלל שבת בפרהסיא הוא כופר לכל התורה כולה ושחיטתו נבלה ואוסר את היין במגעו.

אור חדש.

דהיי נמי בשוא״ת. אמנם נראה דשאני הכא כיון דהספק הוא אם עבירה זו הו׳ מאלו שיעבור ואל יהרג, או שיהרג ואל יעבור, וכיון שהותר נפשות לענין עבירה כזו תו ל״ש כאן ספק נפשות להקל, וא״כ נשאר ספק השקול, וע״ז כתב הב״י דדעת הרמב״ם דבענין כזה שוא״ת עדיף ואם ימית ימות] ורבנו ל״ס כן וגם יש ליישב ע״פ דברי הת״ה המובא בש״ך סימן קנ״ז סק״א לענין פלוגתא דרבוותא באיסור סכנת נפשות ע״ש. ולענין דינא בפנויה, לפי הנראה מדברי האחרונים, שדעת הרמב״ם היא מוסכם לכו״ע בלי חולקים. אבל לפי האמור, נראה שיש בזה פלוגתא דרבוותא, וא״כ לדינא תלוי זה בדברי הת״ה המובא בש״ך הנ״ל וצ״ע: קלט) **וכן ארז״ל.** ב״מ נ״ה ע״ב א״ל שפיר קאמרת כו׳ שם ע״כ **ארז״ל לעולם** כו׳. שם נ״ט ע״א: שם **ולמדו זה מענין** כו׳ גו״ש מנ״ל מתמר כו׳: קמ) **ועוד אמרו כל** כו׳. ב״מ נ״ח ע״ב: קמא) **ועוד אמרו המלבין** כו׳. ב״מ נ״ט ע״א: קמב) **ארז״ל שקולה שבת** כו׳. ירושלמי נדרים פ״ג הי״ד, מד״ר בשלח פכ״ה אות ט״ז: שם **וארז״ל כי** כו׳. חולין ה׳ ע״א, [עיין תו׳ שב י״ד ע״א ד״ה השוחט בשבת, יבמ״מ פרק ל׳ מהל׳ שבת הכ״ה.] מהרש אגדה שלח ט״ו ולמה נסמכה כ׳ חילול שבת אצל ע״ז כו׳ קך כ׳ ככופר בכל התורה כו׳: שם **ואוסר את היין במגעו.** ע״ז:

המדרגה העשירית.

(ומסר העבירות אשר אין לעושיהן חלק לעולם הבא.

קמג **היצורים** כולם נבראו לכבוד השי"ת. שנאמר (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. אכן נודע מן השכל כי המחלל את השם ובוזה דברו אבדה תקותו. כי לא רב לו אשר לא יקים מה שנדרש ממנו מעיקר יצירתו לכבד את השם ולקדשו. אבל שלח ידיו לעשות התמורה וההפך ולחלל את שם קדשו. וכן כתוב (במדבר טו, ל) והנפש אשר תעשה ביד רמה [וגו'] את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה. כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. כי לא יכפר המות עליו ואין לו חלק לעוה"ב. על כן הזכיר בענין הזה עונה בה. כי לא זכר כן בשאר כריתות. ופירוש והנפש אשר תעשה ביד רמה. כגון העושה עבירות ידועות לבני אדם בפרהסיא. וכן הפורק עול מלכות שמים ואפילו בסתר כי גם הוא עושה ביד רמה. וענין הפורק עול כגון הכופר לאכול נבילות או לאכול חלב ודם או לחלל יו"ט. ואע"פ שאינו עובר על שאר המצות. אחרי אשר הסיר מעליו עול אזהרה אחת כבר מרד בשם יתעלה. אמנם כי גם פעמים הצדיקים נכשלים בחטא אחד אבל אין זה בלתי על דרך מקרה. בהתגבר עליו היצר. ונפשו מרה לו על הדבר. ונזהר ממנו אחרי כן. אבל האומר בלבבו לפרוק מעליו עול אזהרה אחת כל עת אשר יתאוה לעבור הוא הנקרא כופר לדבר אחד. וכבר הקדמנו לבאר זה בשער הראשון משערי התשובה. ואמרו ז"ל כי הרועים לא מעלין אותם מן הבור ולא מורידין אותם לבור. וענין

אור חדש.

דעיקר גזירת סתם יינם משום בנותיהן כדאמר שבת י"ז ע"ב, ובישראל מומר, ומחלל שבת בפרהסיא, ל"ש האי גזירה, דהא בתו מותרת, מ"מ מצינו בגמ' חולין י"ג דמין ישראל יינו יי"נ, מיהו לפי' התו' ע"ז ב"ו ד"ה איזהו, מיירי התם במין האדוק לע"ז, אבל ראיתי כתוב מאאמ"ו הגאון האמיתי רש"י יצ"ל, מקור נאמן לדי"ז, מחולין ד' ע"ב סתם יינו היא יצדיין לא גזרי כו' הרי דישראל מומר לע"ז יינו אסור, ונראה דלזה כיון הגר"א בביאור ביו"ד סימן קכ"ד ס"ק ס"ו דלא בהמציין שם לדף ה' דמשם אין ראי' כלל. מיהו מחלל שבת בפרהסיא ודאי אינו אוסר יין בהנאה כמו עובד ע"ז שאוחז מעשה אבותיו בידו, ובזה שכתב רבנו דאיסור יין במגעו היינו בשתי' כעכו"ם קטן. אבל צ"ע כיון דבתו מותר, למה יאסר יין במגע, ובאמת לא מצינו לזה מקור בש"ס: המג) **כי לא יכפר המות** כו', בירושלמי פאה פ"א ה"א, מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה, ועיין ספרי שלח, עונה בה כו'. וברמב"ן שם [טו, לא]: שם **כגון העושה** כו'. עיין רמב"ם פ"ג מהל' תשובה ה"ו, ובירושלמי פאה פ"א ה"א תנא ר' חנינא כו' עובר כו' בפרהסיא כו': שם **ענין** כו' **לחלל יו"ט** כו': עיין אה"ע סימן קכ"ג שם **וארז"ל כי הרועים** כו'. ע"ז כ"ו ע"א: שם **וענין** כו' **בהמתם**. עיין

והרועים אנשים ירעו בהמתם בשדות אחרים פורקים מעליהם עול אזהרת הגזל, ועניגם כענין הכופר לאכול נבילות או לאחד משאר עבירות לתאבון. אבל האפיקורסין מורידין אותם לבור. והכופר לאכול נבילות להכעיס גם הוא בכלל האפיקורסין. וענין להכעיס שאיננו חוטא לתאות מאכל תאוה. כי [גם] בהיות לפניו בשר שחוט יקח מן הנבלה. כי הוא מורד ואיננו מקבל על נפשו להשמר מאיסור נבלה. קמד הגה ביארנו ענין והנפש אשר תעשה ביד רמה, עתה נבאר

כי דבר ה׳ בזה, ארז״ל כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר, זה האומר אין תורה מן השמים, והמגלה פנים בתורה, והמבזה ת״ח, והמבזה את המועדות, כי אע״פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה״ב.

קמה ופירוש המגלה פנים בתורה, האיש אשר העיז פניו לדבר על התורה דברים אשר לא כן. ואומר חנם נכתבו בתורה אלה הפסוקים וספירות הענינים האלה. ומגאותו וגאונו אומר בלבו. כי אחר שאין ידו משגת לבוא עד תכונת טעם הדברים. כי אין סתר למו. ונאמר (דברים לב, מז) כי לא דבר רק הוא מכם. וארז״ל אם רק הוא מכם. שאינכם יודעים לפרש טעם הדבר. וכן כל העוזב דבר אחד מדברי התורה ולא יודה עליו הנה זה מגלה פנים בתורה. כגון האומר מה הועילו אצלנו לומדי תורה. אם חכמו חכמו לנפשם ולא נחלה לנו בשכרם. והנה כחשו במ״ש בתו׳ (בר׳ יח, כו) ונשאתי לכ״ה בעב׳.

אור חדש.

תו׳ שם ד״ה והרועים פי׳ כשלהן כו׳: שם פורקים מעליהם עול כו׳. עיין ח״מ סימן תכ״ה ס״ה, ויו״ד סימן קנ״ח: שם ועניגם כענין הכופר כו׳ לתאבון. דעת רבני לחלק בין עושה לתאבון ואחר עבירה אינו בשליכות לבו ומכיר כי עשה עול, וכעין רשעים מלאים חרטות, ובזה דינו כמומר לתאבון. אבל העושה לתאבן ואומר שלו׳ יהי׳ בי בשרירות לבי אלך אף כי הוא מחמת תאוה כיון שהסכים לעשות כן תמיד בלב שלם. הוא בכלל פורק עול, ודעת רבני בזה כדעת הרמב״ם פ״ד מה׳ רוצח הי״ב. וכ״ה בש״ע יו״ד סי׳ קנ״ח. [ועיין לקמן אות ר״ט וביו״ד סי׳ ב׳ ס״ה בהגה׳ מי שאינו חושש כו׳]. ובזה נתורץ קושית התו׳ ע״ז כ״ו ע״א ד״ה והרועים. ודברי הש״ך שם סק״ג צ״ע: שם אבל האפיקורסין כו׳. ע״ז שם ע״ב: שם והכופר לאכול כו׳. ע״ז שם, ופסק כמ״ד מין הוא, וכן פסק הרמב״ם וש״ע שם, ועיין תו׳ שם ד״ה וח״א: שם וענין להכעיס כו׳. גיטין מ״ז ע״א והא זימנין דאיכא התירא כו׳: קמד) וארז״ל כי כו׳. סנהדרין צ״ט ע״א: שם והמבזה ת״ח. שם ע״ב: שם והמבזה את כו׳ כי אע״פ כו׳. שם ע״א: קמה) ופי׳ המגלה פנים כו׳. סנהדרין צ״ט ע״ב: שם וארז״ל אם כו׳. ירושלמי כתובות ספ״ח, במד״ר בראשית פ״א אות י״ט, ואם רק הוא כו׳ שאין אתם יודעים לדרוש כו׳. ובספרי עקב דבר שאתם כו׳ לא ריקה היא אלא מכם ע״ש: שם וכן כל כו׳ כגון האומר

קמו **וְעִנְיַן** המבזה את המועדות. שעושה מלאכה בחולו של מועד. ויבוא אל העונש מפני שאין איסור מלאכת חולו של מועד מפורש בתורה. וזהו על דרך כופר לדבר אחד להבעים אשר ביארנו כבר כי אין לו חלק לעוה״ב. וארז״ל הרי שבא להתגייר ואמר הרי אני מקבל עלי כל התורה חוץ מדבר אחד מדברי סופרים אין מקבלין אותו. ארז״ל המבזה את המועדות כאילו עובד עכו״ם. שנא׳ (שמות לד, יח) את חג המצות תשמור. וסמוך לו (יז) אלהי מסכה לא תעשה לך. ופירשו ז״ל את חג המצות תשמור שלא תעשה מלאכה בכל חג המצות. והוזהרנו בזה על מלאכת חולו של מועד. ומה שכתוב ביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון. כי יש מלאכות רבות שהן מותרות בחולו של מועד. כמו שהן מפורשות בדבריהם ז״ל.

קמז **וְהִנֵּה** שאמרו ז״ל כי המבזה ת״ח הוא בוזה דבר ה׳ ואין לו חלק לעוה״ב. יש לדבר שרש בשכל ועיקר במחקר. והנה אנחנו מצועים לענין טוב טעם ודעת. אמר שלמה ע״ה (משלי ג, לה) כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון. ענין קלון איש קלון. פי׳ האיש הנקלה והנבל מרים כסילים ומכבד ומשבח אותם. כי יש בכבוד החכמים והישרים תועלות גדולות. ובכבוד הכסילים והרשעים מכשולים רבים ועצומים כי (בהתהדר) [בהתרומם] החכמים ובתתם עליונים. דבריהם נשמעים. וילוו עליהם העם כלו וידמו למו עצתם. והשנית. בראות בני אדם את כל כבודם ילמדו לקח לנהול כבוד ותרבה הדעת. וארז״ל לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה כי מתוך שלא לשמה בא לשמה. והשלישית. רבים מישני לבבות יעוררו משנתם בראותם הדר כבוד התורה. ויכירו מעלתה. ויבא השקט בלבבם. ויהיה עסקם בה לשם יתעלה ולעבדו בלבב שלם.

קמח **הִנֵּה** אלה טעמים נכבדים חזקים כראי מוצק. ויש עוד טעם נכבד עולה על כולם ואליו רמזנו בפתח דברינו בענין הכתות הרעות הנזכרות. כי הדבר ידוע אשר מדרכי קידוש הש״ית. להודיע בכל מבטא שפתים. וכל אשר ירמזון עינים, ובכל הנהגה ופועל ידים. כי יסוד לנפש האדם וצבי עדיו והטוב והעיקר

אור חדש.

כו׳. סנהדרין שם הני דאמרי מאי אהנו כו׳: קמו) **וארז״ל הרי** כו׳. בכורות ל׳ ע״ב: שם **ארז״ל המבזה** כו׳. מכות כ״ג ע״א: שם **ופי׳ ז״ל את חג** כו׳. חגיגה י״ח ע״א: שם **ומ״ש ביום הראשון** כו׳. עיין לעיל אות י״א, ונראה דדעת רבנו דמלאכה דמועד דאורייתא. וזה דלא כדעת הרמב״ם והטור סימן תק״ל וכן דעת התו׳ בחגיגה שם ד״ה חולו של מועד. אבל דעת רש״י כדעת רבנו, ועיין מ״מ פ״ז מיו״ט [כג, ח] שפי׳ את דברי התי״ט שהביאו שם על מלאכת האבד שמותר, ולפ״ז מיושב קושית התו׳ בחגיגה שם איך מקילין חכמים ב״כ. ע״ש: קמז) **וארז״ל לעולם** כו׳. פסחים נ׳ ע״ב:

והתועלת והיקר אשר בו. עבודת השי"ת ויראתו ותורתו, (כל שכן) כי זה כל האדם. ודבר זה כבוד השי"ת. והמבזים לת"ח ויראתו מבטלים הידיעה הזאת ומראים ההפך בהנהגתם. וכאילו אומרים אמור כי אין העבודה עיקר, וכי שרש דבר נמצא מבלתי עבודת השי"ת. והם מחללים את התורה, על כן יאבדו מתוך הקהל, ויכלו בפיהם כי הם עובדים את ה' מבלי עסק התורה, הלא הדבר ידוע כי אין העבודה מתקיימת בלתי על ידי לומדי התורה אשר יהגו בה יומם ולילה, כי הם יורו דעה ויודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, והם יעמידוה בישראל לבלתי תשכח מפי זרעם, ובמקום שאין עוסקי תורה ירבו המכשולים וישר באדם אין, על כן יכבדו עבדי השי"ת את חכמי התורה לכבוד השי"ת, ולהודיע כי עבודתו לבדה עיקר הנמצא. ואחרי אשר התברר שהכל ברא השי"ת לכבודו, חייב האדם לשום לבו בכל עת לכבד את ה' ולקדשו בכל דבריו ולרוממו להודות לו ולברכו תמיד כמו שנא' (תהלים לד, ב) אברכה את ה' בכל עת תמיד תהלתו בפי, וכאשר יתיצב בתוך העם וידבר עם חביריו, יתבונן בינה וידקדק וישגיח בכל מוצא שפתיו, לקדש את ה' בדבריו, ולדבר בשבח עבודתו ותהלת יראתו, ולשבח (עבודותיו) [עבדיו] ויראיו ויזכה בזה בהגיון לבו ומבטא שפתיו בלא יגיעה ופועל כפים, זכות גדולה עד שמים, כי זה מעיקרי יצירת האדם, ונאמר (משלי כז, כא) מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו, פירושו מעלות האדם לפי מה שיהלל. אם הוא משבח המעשים הטובים והחכמים והצדיקים תדע ובחנת כי איש טוב הוא ושרש הצדק נמצא בו. כי לא ימצא את לבו [רק] לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו. ולגנות העבירות ולהבזות בעליהן. מבלי מאוס ברע ובחור בטוב. ואם יתכן כי יש בידו עונות נסתרים אבל מאוהבי הצדק הוא ולו שרש בבחירה והוא מעדת מכבדי ה'. והמשבח מעשים מגונים או מהלל רשעים היא הרשע הגמור והמחלל את עבודת השי"ת.

קמט עוד אמר שלמה ע"ה (משלי כה, כו) מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע. אכול דבש הרבות לא טוב וחקר כבודם כבוד, כי כאשר ירפש האדם את המעיין ברגליו ידלה מימיו לפי שעה. אחרי כן ישקיטו המים ויהיו צלולים כבראשונה, כן הצדיק כאשר הוא מט לפני רשע לא תשפל מעלתו ולא תמעט בעבור זאת.

אור חדש.

קמח) והמשבח מעשים כו'. עיין סוטה מ"ב ע"ב מכאן שאסור לספר בשבחן כו': קמט) כן הצדיק כו' ולא תמעט כו'. מד"ר וישלח פ' ע"ה ילקוט סם רמז קי"ל משלי כ"ה תתקס"א, ריב"ס אמר כשם שא"א למעיין שי' כך א"א לצדיק למוט לפני רשע כו':

ואם הוא עכור לפי שעה שבע יפול צדיק וקם וישוב לאיתנו וכבודו. אבל דבש הרבות לא טוב אבל הרבות החקר בכבוד צדיקים כבוד החוקר. כי נזכר הצדיק בפסוק שלמעלה. ומלת הרבות נמשכת לחקר כבודם כמשפט במקומות הרבים. והמכשולות הנמצאים בכבוד הרשעים רבים וידועים. כי יש בכבודם חלול התורה והעבודה. והוא העון המכלה מנפש ועד בשר.

קנ **והשנית** כי רבים נמשכים אחריהם ואוחזים מעשיהם.

קנא **והשלישית** כי המתחברים להם אע״פ שאינם עושים כמעשיהם מקבלים פורעניות כיוצא בהם. כאשר זכרנו כבר.

קנב **והרביעית** כי הם מכניעים כבוד אנשי אמת. ומבטלים העבודה. ואין הצלחה לכבוד הצדיקים זולתי אחרי השפלת כבודם. כמו שכתוב (משלי יד, יא) בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח. ונאמר (שם יא, יא) בברכת ישרים תרום קרת ובפי רשעים תהרס.

קנג **עוד** ארז״ל כי יש בכלל מה שכתוב כי דבר ה׳ בזה המדבר בדברי תורה במבואות המטונפות. וכל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. והקורא בספרי מינין. ומה שכתוב ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר.

קנד **עוד** שנינו כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב. שנאמר (ישעיה ס, כא) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ. ואלו שאין להם חלק לעוה״ב האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים והאפיקורס. והזהירונו רז״ל במאמר הזה להאמין כי נכתבה אמונת תחיית המתים בתורה. וכי היא אחת מעיקריה. ואחד מן המקומות שנתפרשה בהן תחית המתים בתורה שנאמר (דברים לב, לט) אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא וארז״ל יכול מיתה באחד ותחיה באחד ת״ל מחצתי ואני ארפא כשם שהמחץ והרפואה באחד כך מיתה ותחיה באחד.

קנה **ועניין** האפיקורס פירשו בו ז״ל כי הוא האיש אשר איננו נוהג בדרך מורא והדר בתלמידי חכמים אע״פ שאינו מבזה אותם. כגון שהוא מבזה חבירו בפני תלמיד חכם. ולא שם כבוד

אור חדש.

קנא) **והשלישית** כו׳ כיו״ב. אדר״ן פ״ל ר״ע אומר כל המדבק בו׳: קנב) **והרביעית** כי כו׳. עיין מד״ר שופטים פ״ה אות ח׳ אם ראית חנף ורשע מנהג את הדור כו׳ ע״ש: שם **ואין הצלחה** כו׳. עיין רש״י משלי [יא, ח] צדיק מצרה נחלץ. יילקוט תהלים א׳ תר״כ ע״ש: קנג) **עוד ארז״ל כי יש** כו׳. ברכות כ״ד ע״ב: שם **וכל שאפשר לו** כו׳. סנהדרין צ״ט ע״א: שם **והקורא בספרי** כו׳: שם ק׳ ע״ב. שם **המפר ברית** כו׳. שם צ״ט ע״א: קנד) **עוד שנינו כל** כו׳. סנהדרין צ׳ ע״א: שם **וארז״ל יכול** כו׳. שם צ״א ע״ב: קנה) **פי׳ בו ז״ל** כו׳ **כגון שהוא מבזה** כו׳. סנהדרין צ״ט ע״ב:

לתורת החכם. כי אחרי שאין התורה הדורה בעיניו לנהוג בה דרך כבוד אין לו חלק לעוה״ב. כי גם זה במחללי התורה יחשב. ע״כ כן ארז״ל את ה׳ אלהיך תירא (דברים ו, יג) לרבות ת״ח.

קנו והשנית כי היראה מהם סבה ליראת שמים. כי בהיות דבריהם נשמעים מדרך יראתם. הלא הם יורו וידריכו את העם ליראה את השם הנכבד והנורא. ונאמר (ש״א יב, יח) וייֵרא כל העם מאד את ה׳ ואת שמואל. וכן בכלל האפיקורס האומר מה הועילו לנו הלומדים בלמודם. היש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא. מעולם לא התירו לנו את כל עורב ולא אסרו לנו בני יונה. ואלה האנשים גם לא שמעו גם לא ידעו גם לא פתחה אזנם על התועלת הנמצאות בעסק התורה. ובעבור זאת עסק התורה שפל בעיניהם. והמה היו במורדי אור מעלתה ואין להם חלק לעוה״ב. על כן נתחייבנו ללמד לבני יהודה התועלות הנמצאות בעסק התורה. וכתבנו מקצתם בשער התורה בע״ה. למען יכספו הלבבות לתורה. ואשר אין כח בהם ללמוד ידעו הדר כבוד עסק התורה ויזכו בידיעתו ולא תאבד נפשם מן העוה״ב.

קנז וכן בכלל האפיקורס הקורא לרבו בשמו. ואמרו כי סיבת מה שנענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו. שנאמר (מ״ב ח, ה) זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע.

קנח והנה עיקר כל הענושים הנזכרים במדרגה הזאת. מפני חלול התורה. וארז״ל כי עון חלול. גדול מכל העבירות. ולא יתכן להתכפר בתשובה ויסורין. כאשר יתבאר בשער חלוקי הכפרה. וארז״ל אין מאריכין בפורענות לעונש חלול השם אחד שוגג ואחד מזיד. ועתה עמוד והתבונן גודל חיובנו לקדש את השם. כי עיקר מה שקדשנו השי״ת בתורתו ובמצותיו והבדילנו להיות לו [לעם] כדי לקדשו ולירואה ממנו. ראוי שיהיו מקדישיו קדושים. בענין הכלים שעובדים בהם לפני השי״ת צריכים להיות קדש. כמו שנאמר (ויקרא כב, לב) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה׳ מקדשכם. שים לבך להבין כי הענין שאמרנו מפורש במקרא הזה. ונאמר (תהלים קיא, ט) צוה לעולם בריתו קדוש ונורא שמו. פי׳ בעבור כי קדוש ונורא שמו צוה לעולם בריתו וקדשנו במצותיו (לקדשו וליראה) [כדי לירוא] ממנו. על כן כתוב אחריו (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה׳ שכל טוב וגו׳. וע״י קדושת המצות נחשב

אור חדש.

שם ע״כ ארז״ל את כו׳. פסחים כ״ב ע״ב: קנו) וכן בכלל האפיקורס כו׳ לא התירו לנו כו׳. סנהדרין ק׳ ע״א: קנז) וכן בכלל כו׳ בע״ה, סנהדרין ק׳ ע״א: שם ואמרו כי סבת כו׳. ג״ש: קנח) וארז״ל כי עון חלול כו׳. ירושלמי נדרים פ״ג הי״ד אר״י בשם חילול השם קשה מכולן כו׳: שם ולא יתכן כו׳. יומא פ״ו ע״א: שם וארז״ל אין מאריכין כו׳. קידושין מ׳ ע״א

בהקדישנו את השי״ת עם הקדושים העליונים שמקדישים ומעריצים אותו. כמו שנאמר (שם פט, ח) אל נערץ בסוד קדושים רבה וגו׳.

קנט **עוד** יש כתות שאין להם חלק לעוה״ב. והם כת אויבי השי״ת. וכת המחבלים כרם השם. וכת הנותנים חתיתם בארץ חיים. והנה אנחנו מציעים ענינם. והראיות על ענשם מפורש בתורה. כי כת אויבי השם יאבדו מן העוה״ב. שנאמר (דברים ז, י.) ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו) פי׳ משלם לשונאיו שכר המצות שהם עושים בעולם הזה להאבידם מן העוה״ב. ותרגומו ומשלם לשנאוהי טבן דאינון עבדין קדמיי בחייהון לאובדיהון. ואמר דוד (תהלים לז, כ) כי רשעים יאבדו ואויבי ה׳ כיקר כרים כלו בעשן כלו. הזכיר על הרשעים לשון אבידה. כי יאמר על הצער והגלות. כענין שנאמר (ישעיה כז, יג) האובדים בארץ אשור והנדחים וגו׳. (ירמיה נ, ו) צאן אובדות היו עמי. (תהלים קיט, קעו) תעיתי כשה אובד. ויאמר על המות. כענין שנא׳ (שם פ׳ צב) אז אבדתי בעניי. (אסתר ח׳ ו) באבדן מולדתי. (ויקרא כג, ל) והאבדתי את הנפש ההיא ענינו הכרת מן העולם הזה. כי הרשעים יענשו בצרית ויסורין או במות. וכן יענשו במשפט על מעשיהם בעוה״ב. לקץ וזמן. אבל אויבי ה׳ המשילם לחלבי הכשבים ושמנם שהוא נתך באש וכלו בעשן. ולא המשילם לבשר הכרים. כי יעשה נחלת וישאר האפר. על כן אמר כלו בעשן כלו. כאשר חלבי הכרים כלים בעשן. כך יכלו אויבי השם. כי תכלה נפשם ותאבד מן העולם הבא. ונאמר (שמות כ, ה) פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים [לשנאי].

קס **וענין** שונאי השם נמצא לפעמים גם באנשים שהם עושים המצות ונזהרים מכל עבירה במעשה ובלשון. אם נפשם רעה ובקרב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה. וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה׳ ויראים מלפניו. כאשר תאמר על האיש אשר לא יחפוץ שיכבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו. כי הוא שונא את המלך. כל שכן אם הוציאו מחשבתם אל הפועל. שהם מביאים את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצות. כי הם שונאי ה׳ וכן האנשים אשר עינם צרה בכבוד תלמידי חכמים הישרים והצדיקים ושונאים עטרת תפארתם. או ירע לבבם אם עדיהם תאתה ובאה ממשלת הדור׳ וכן כתוב (ש״א ח, ז) כי לא אותך מאסו כי (אם)

אור חדש.

אין מקיפין כו׳: קנט) פי׳ משלם לשונאיו שכר כו׳. עיין מ״ש לעיל אות קכ״ב: שם אבל כי׳ המשילם לחלבי כו׳. עיין ילקוט תהלים ל״ז תש״ל, ר״פ אמר כו׳ יבאו הרשעים לכבוד הכרים כו׳. ועיין מד״ר אסתר פ״ז, ובמדרש ס״א טב נוסח ב׳ אחר הדברים האלה כו׳ עליו נאמר כו׳ בגלילו לנצח יאבד בו׳ ע״ש:

אותי מאסו ממלוך עליהם׃ וכל שכן אם יבקשו כבודם לכלימה אשר ישפילו. וכן אם יאהבון כבוד הרשעים ומשלם על עפר. כי אלה באמת שונאי השם. ואין רצונם בקיום עבודתו. ולא יחפצו בהדרת קדש יראתו. ואשר ירבון מאד עבדיו ויראיו.

קסא **ומן** כת המחבלים כרם ה׳ כמו מחטיאי הרבים. הנה הם שונאי השם. כאשר תאמר כי האנשים המשחיתים ערי המלך או כרמיו ופרדסיו כי הם שונאי המלך. ונאמר (ישעיה ה׳ ז) כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו. ונאמר (תהלים פג, ד) על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך. ונאמר (שם פ, ו) כי נועצו לב יחדו עליך ברית יכרותו, ונאמר (שם ב, ב) ורוזנים נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו. על כן ארז״ל כי אותן שחטאו והחטיאו את הרבים יורדין לגיהנם ונידונין שם לדורי דורות.

קסב **ומן** הנותנים חתיתם בארץ חיים דבר עליהם יחזקאל ע״ה (לב, כד) אשר נתנו חתיתם בארץ חיים וגו׳ ותהי עונותם על עצמותם. למדנו מזה כי לא יכפר עליהם המות. אכן עד עולם עונותם על עצמותם. וארז״ל המינין. והאפיקורסין. ושכפרו בתחיית המתים. ושפירשו מדרכי צבור. ושנתנו חתיתם בארץ חיים כגון הפרנסים המטילים אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. ושחטאו ושהחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו. יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות. שנאמר (ישעיה סו, כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות וגו׳.

קסג **ועניני** הנותנים חתיתם בארץ חיים מחמשה פנים. השנים מצד עצמו. והשלשה מצד העם.

השנים שהם מצד עצמו.

האחד כי האנוש רמה ותולעה. וכן נקרא גם עוד בחיים חיתו. ולא דיו שלא ישח ולא ישפל. כי ישתרר גם השתרר שלא לשם שמים. וגם במחשבת הגאוה מבלי השתרר נפסד האדם. שנא׳ (משלי טז, ה) תועבת ה׳ כל גבה לב.

קסד **והשני** כי האדם חייב להכין מערכי לבו בכל עת. להשכין בלבו אימה ויראה מעל פני השי״ת. ועל הרשעים נאמר (ירמיה ה, כד) ולוא אמרו בלבבם נירא נא את ה׳ אלהינו. והאיש הנותן חתיתו בארץ חיים שלא לשם שמים. אין בלבו אימה מלפני השם ורוצה להטיל אימתו על בריותיו. והתת שיש לו לערוך מחשבות להשכין אימת השם בלבו. הוא עורך אותן להטיל אימת עצמו על עם השי״ת. ונאמר (ש״ב כג, ג) מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים. פירוש

אור חדש.

קסא) ע״ב ארז״ל כי אותן כו׳. ר״ה י״ז ע״א: קסב) וארז״ל המינין כו׳. ר״ה י״ז ע״א: שם כגון הפרנסים כו׳. ב״ז שם: קסג) האחד כי האנוש רמה כו׳. עיין תמורה ל״א ע״א, ואדר״ן פי״ט:

ראוי להיות מושל באדם צדיק שהוא מושל יראת אלהים. כי אחד שהוא ירא את השי"ת ראוי לעמו שייראו מלפניו.

והשלשה פנים שהם מצד העם.

קסה **האחד** כי הוא מצער את הצבור בהטלת אימתו. ונאמ' (ויקרא כה, יז) ולא תונו וגו'. והוא על ענין הצער בדב'. כאשר ב"כ.

קסו **והשני** כי כמה מכשולים באים בסבת הטלת אימה. כמו שארז"ל לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל.

קסז **והשלישי** כי עם הקדוש שהם עובדי השי"ת אין להם להכנע לבשר ודם אלא רק למלך ושריו ואינו מן הראוי להיות מורא ב"ו אחר עליהם אלא לש"ש. שנא' (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים. ולא עבדים לעבדים. ונא' (שמות יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. לשון כהנים אדונים ושרים. וכמוהו (ש"ב ח, יח) ובני דוד כהנים היו.

קסח **ועתה** נפרש ענין עונש הפורשים מדרכי צבור. וכי הוא נכלל בענשי הכתות שהקדמנו. בהתאסף ראשי עם וקהלות הקדש לעבוד את השי"ת. ומסכימים הסכמות להעמיד להם מצות. הנה הם מקדישים את השם יתגדל ויתקדש. שנאמר (דברים לג, ה) ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. ונאמר (תהלים מז, י) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגיני ארץ מאד נעלה. נקראו ישראל עמים מפני שהם שנים עשר שבטים. כענין שנאמר (דברים לג, יט) עמים הר יקראו. והם עם אחד לעבוד את השם. על כן אמר עם אלהי אברהם. והמלכים והשרים נקראו מגנים. מלשון (ישעיה כא, ה) משחו מגן. פי' נדיבי עמים נאספו לעבוד את השם יתעלה. כי מלכיהם ושריהם לאלהים. שהם עבדיו ואמוניו. כענין שנאמר (תהלים פט, יט) כי לה' מגננו ולקדוש ישראל מלכנו. מאד נעלה. שהקב"ה מתעלה ומתהלל בעולמו באסיפתם ועבודתם. והאיש הפורש מדרכי הצבור הנה הוא כמקטרג על הסכמת עבודת השם. וכיוצא מכלל המקדשים את השם. ומראה עצמו כי לא יחפוץ להיות בסודם ולהכתב בכתבם. הנה הוא מחלל את העבודה. והוא בכלל הכתות שזכרנו שהם בוזים דבר השם ואין להם חלק לעוה"ב. והשנית. כי הם מניאים לב חלושי הדעות בפרישתם מדרכי הצבור. והנם מן המחטיאים את הרבים.

קסט **עתה** נפרש ענין כת עוזבי ה'. ונאמר כי הם האנשים שאין עליהם עול יראת שמים. והם מקיימין את המצות מצות אנשים מלומדה. וכאשר יתגבר היצר על האיש ההוא ועליו חלף

אור חדש.

קסד) פי' ראוי להיות מושל כו'. עיין פי' רש"י [ש"ב כג, ג]: קסה) **כאשר בארנו.** לעיל אות כ"ד: קסו) כמו שארז"ל לעולם כו'. גיטין ו' ע"ב]

רוח ויעבור ואשם. לא יאנח ולא ידאג לחטאו. אכל ומחה פיו. והוא בעיניו כאילו לא פעל [און, עון]. כענין שנאמר (תהלים לו, ב) נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו.

קע **ויש** מן הכת הרעה ההיא. כי לא רב להם אשר לא לבשו חרדות. כי חלפו חק ועדות. אבל יהללו ויברכו נפשם במלאותם תאותם. והם המכעיסים והמנאצים לפני השם. שנאמר (שם י, ג) כי הלל רשע על תאות נפשו ובוצע ברך נאץ ה׳. ודבר ישעיה ע״ה על אבדן הכת ההיא. שנא׳ (בסי׳ א, כח) ושבר פושעים וחטאים יחדו, ועוזבי ה׳ יכלו. המשיל המורדים והחוטאים לכלי הנשבר שיש שארית. ואמר כי עוזבי השם יכלו שאין להם חלק לעוה״ב. כענין שנאמר (מלאכי ג, יט) אשר לא יעזוב להם שרש וענף.

קעא **ואבדן** הכתות הנזכרות. בזמן שלא עשו תשובה, אבל אם שבו מדרכיהם הרעים. נמלטה נפשם מן האבדון. כענין שנאמר (ירמיה ג, כב) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם.

קעב **ביאור** דברי עונות ארבע כתות. אמרו רז״ל ארבע כתות אין מקבלים פני השכינה. כת ליצנים. כת שקרים. כת חנפים. כת מספרי לשון הרע. כת ליצנים דכתיב (הושע ז, ה) משך ידו את לוצצים. כת שקרים דכתיב (תהלים קא, ז) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כת חנפים דכתיב (איוב יג, טז) כי לא לפניו חנף יבוא. כת מספרי לשון הרע דכתיב (תהלים ה, ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.

קעג **עתה** נאזין עד תכונת עניניהם. ותבונת אופניהם. להשכילך בינת מבחר עמקיהם. ונחלק אותם לחלקיהם. ונחשוף סוף הזמר אנשי עלילות נגעלות. ותשיג במערכי החלקים הרבה תועלות. כי אולי טרם עמדת על דברינו. לא בחנת טוב טעם כובד פשע כל חלק מחלקיהם. וחזות קשה ותומר העונש אשר בכל אחד מהם לא חזית. ואולי קצהו ראית וכלו לא ראית. וכל חלק אשר נסדר ראשון הוא המור מן השני. ומתוך דברינו גם בחלקים הקלים אשר נזכיר תכיר בלהות צלמות. ותדע כי אחריתם דרכי מות. ואולי מאז לא פתחה אזנך. והיו כמו דרך ישר לפניך. ועתה כי נכתוב עליהם מרורותם. תביא מגורתם. ברעיוניך. גם יבואו חדרי רוחך. המוסרים הנכונים. בראותך כי אעידה לי עדים נאמנים. השכל והמקראות. ודברי חכמים וחידותם הנפלאות. והיו לעד ולאות. ובזה האמת אליך יבחן. ויערה עליך ממרום חן. ובערת המדות הרעות מקרבך. ויתמך דברים נברים לבך.

וזה דבר כת לצים. נחלק הליצנות על ארבעה חלקים.

קעד **החלק** האחד איש לשון הנותן דופי בבני אדם. כענין שנאמר (תהלים נ, כ) תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן

אור חדש.

קע״ב ארז״ל ארבע כו׳. סוטה מ״ב ע״א:

דופי. ונקרא לץ שנאמר (משלי כא, כד) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון. פי' שתי המדות הרעות שהם הזדון והגאוה נקבצו ונתחברו באדם הלץ. כי מבלי היות לו תועלת בדבר הוא גורם נזק עצמו לחבריו אשר יבאיש את ריחם בעיני האדם. וזה תכלית הזדון יותר מן הגזל והחומס שעושה להרבית לו ממון. וגם הוא יהיר. כי השפל והנכנע. כאשר יכיר מגרעת עצמו ומומיו. לא יתלוצץ על בני אדם. ואז"ל לעתיד לבא [מתקבצות כל החיות] אצל הנחש ואומרות לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך. אמר להם ומה יתרון לבעל הלשון. שנא' (קהלת י, יא) אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון. וזה החלק גם הוא מחלקי כת מספרי לשון הרע.

קעה החלק השני מי שלועג לבני אדם. כי יבוז להם בלבו לקוצר השגתם במעלות או בהצלחות הזמן בכבוד ובשררה. או יבוז אותם לענים ורישם. והגאוה הביאתהו אל המדה הזאת או רב השלוה והתענוג. כענין שנאמר (תהלים קכג, ד) רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאיונים. ופעמים ילעיג הלץ על הקדושים והנביאים. כענין שנאמר (ירמיה כ, ז) כלה לועג לי. ואמר שלמה ע"ה (משלי יד, כא) בז לרעהו חוטא. עוד נאמר (שם יא, יב) בז לרעהו חסר לב. ונאמר (שם יז, ה) לועג לרש חרף עושהו שמח לאיד לא ינקה. פי' לועג לרש הראה את נפשו כי תדמה אשר ההצלחות ביד בני אדם. והשג ישיגון אותם בהכמתם. כענין שנא' (דברים ח, יז) ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. ונאמר (ישעיה י, יג) כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי. ובעבור זה לועג לרש כי יאמר בלבבו שלא השיג לעושר מחוסר דעתו ושפלות ידיו. והנה חרף עושה הרש והעשיר. כי הכל מאת השי"ת. כענין שנאמר (משלי כב, ב) עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה'. ועל השמח לאיד אמר לא ינקה. כי אע"פ שלא הזיק במעשה ולא בדבור לא ינקה. אך אין רעת השמח לאיד משגת לרעת הלועג לרש. ומפני כי הליצנות בסבת הגאוה שהיא הפך הענוה אמר שלמה ע"ה (שם ג, לד) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן. פי' אם ללצים באמת הלצים הלועגים לבני אדם. השי"ת ילעג להם. כענין שנאמר (תהלים ב, ד) יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו. ולשון אם לאמת הדבר. וכן (במדבר כו, כב) כי אם יהיה לבער קין. (משלי כג, יח) כי אם יש אחרית.

קעו החלק השלישי מי שלועג תמיד לדברים ולפעולות, ואין דעתו להבזות בעליהן. אך מרחיק הדברים שאין להרחיקם. ומרחיק תוחלת הפעולות שיש תקוה לתועלותם. ועל זה נאמר (שם יג, יג) בז לדבר יחבל לו. ואמרו אל תהי בז לכל אדם ואל תהי

אור חדש.

(קעד) ואז"ל לעתיד לבא כו'. תענית ח' ע"א: (קעו) ואמרו אל תהי בז לכ"א כו'. אבות פ"ד מ"ג:

מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום. והלץ הזה הביאהו למדתו הרעה. היותו חכם בעיניו. ופעמים שהביאה מדה הזאת את האדם לידי מינות. להלעיג על מצות. כענין שנאמר (תהלים קיט, נא) זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי. והחלק השלישי הזה. היא הכת שאינה מקבלת תוכחת. שנאמר (משלי ט, ח) אל תוכח לץ פן ישנאך. ונאמר (שם פ׳ ו) יוסר לץ לוקח לו קלון. ונאמר (שם יט, כה) לץ תכה ופתי יערים. והגורם אל הכת הזאת לבלתי שמוע מוסר. מפני שהמדה המביאה אל הלץ הזה היא מדת היות האדם חכם בעיניו. וכל כך משלה בו המדה הזאת עד שיתלוצץ לדעת זולתו. והיא המדה שאין לה תקוה. שנאמר (שם כו, יב) ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו׃

קעז **החלק** הרביעי הקובע עצמו תמיד לשיחה בטלה ודברים בטלים כדרך יושבי קרנות. ושתים רעות יש בדבר. האחת. כי כל המרבה דברים מביא חטא. והשנית. כי הוא בטל מדברי תורה. ויש בדבר הזה דרכי מות. כי איך לא זכר ולא שם על לבו. כי בעתים ההם אשר הוא משחיתם יוכל להשיג הנעימות לקנות חיי עולם אם יקבע העתים המזומנים לתורה. אשר הוא פנוי מהם ממלאכת שמים מעליו. על כן יענש לשאת עול היסורים. מדה כנגד מדה. שנאמר (ישעיה כח, כב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. ואמרו ז״ל כל המתלוצץ יסורים באים עליו שנאמר פן יחזקו מוסריכם. והחכמים היו מזהירים לתלמידיהם שלא להתלוצץ גם על דרך מקרה ועראי. ועל החלק הזה הוצרכו להזהיר כי רבים יכשלו בו על דרך מקרה.

וזה דבר כת שקרים. ענין הכת הזו נחלק לתשעה חלקים׃

קעח **החלק** האחד איש כזב. אשר תורה עזב. וירע וישחית במענה פיו. כמו המכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בשכר שכיר. שנאמר (ויקרא יט, יא) ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו. וכן העונה ברעהו עד שקר. ונאמר (שמות כ, יג) לא תענה ברעך עד שקר. ומן החלק הזה (ב) כלל התרמית וההונאות. במסחרים ובשותפות. ונאמר (ויקרא כה, יד) אל תונו איש את אחיו. ונאמר (תהלים נה, יב) ולא ימיש מרחובה תוך ומרמה. ונקרא איש און ונקרא בליעל. והיא כבד עון בכתות הרעים. כאשר הקדמנו בשערי יראת חטא. ומדות זה איש האון שהוא קורץ בעיניו. ומולל באצבעותיו. כמו שנא׳ (משלי ו, יב) אדם בליעל איש און וגו׳ קורץ בעיניו וגו׳.

קעט **החלק** השני המשקר ואין בעצם השקר נזק והפסד לחברו. אך יתכן בו לעשותו סבה אל הנזק ואל הרע. כמו

אור חדש.

קעז) ואחז״ל כל כו׳. ע״ז י״ח ע״ב: שם והחכמים הי׳ מזהירים

המתפתה את חברו שיאמין בו כי הוא אוהב וריע נאמן עמו. ומתכוין בזה כדי שיבטח בו ולא ישמר ממנו. ויוכל להדיח עליו רעה. כענין שנאמר (ירמיה ט, ז) בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו. ונאמר אחריו העל אלה לא אפקד בם נאם ה׳ אם בגוי אשר כזה לא התנקם נפשי. ואלה שני החלקים ענשם על שני דברים. על השקר. ועל הנזק הצרור בכנפיו. כי השקר מלבד צד הנזק הוא תועבת ה׳. שנאמר (משלי יב, כב) תועבת ה׳ שפתי שקר. ונאמר (משלי ו, טז) שש הנה שנא ה׳ [וגו׳] עינים רמות לשון שקר [וגו׳] לב חורש מחשבות און. [ונאמר] (שם ח, יג) ופי תהפוכות שנאתי. ונא׳ (איוב טו, טז) אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה. ואף בו״ד נתעב השקר להם.

קפ החלק השלישי הבא בערמה ודברי מרמה, למנוע טוב מבעליו. להעביר הטובה אליו. לא לגזול מחברו דבר שהוא שלו ולא להמסו. אבל יתן עינו בטובה העתידה לבא לידי חברו. וצודה אותה לקחתה אליו. בשקר מליו. או יסבב בשקריו לו. אשר יתן חברו לו מתת. ועיקר ענשו על השקר. אכן יגדל עונש השקר כאשר יסבב ממנו הפסד לזולתו. אע״פ שאין עיקר העונש על ההפסד. כי לא הפסיד ממנו דבר שיזכה בו. כענין שאמרו רז״ל כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע״ג. שנאמר (בראשית כז, יב) אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע. ונאמר על ע״ג (ירמיה י, טו) הבל המה מעשה תעתעים. ואמרו רז״ל כאילו עובד ע״ג. הביאו הדמיון על קצהו אחר כי הוא נסתר בשקר ונעזר בשוא.

קפא החלק הרביעי המשקר בספור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכוין. ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו. אבל כה משפטו מאהבתו שקר מדבר צדק סלה. ופעמים שהוא בודה מלבו ספור הדברים כלו. והאיש הזה יקל ענשו מצד אחד, על כי אין הפסד לאיש בשקריו ופחזותו. אבל גדול מאד ענשו בעז פניו ואהבת השקר. ויכבד עונו. כי יאהבהו לבלי תועלת. ואמר שלמה ע״ה (משלי ו׳ יט) יפיח כזבים עד שקר. פי׳ אם תראה אדם אשר יפיח כזבים בשיחתו וספור דבריו. תדע כי תביאהו המדה הזאת להעיד שקר באחיו. ולענות בו סרה. אחרי אהבתו השקר. וזה החלק התירוהו לקיים מצות ודרישת טובה ושלום. ואמרו כי מותר לשבח הכלה לפני החתן ולאמר שהיא נאה וחסודה אע״פ שאין כן. ואמרו מותר לשנות בדברי שלום. שנאמר (בראשית נ, טז) אביך צוה לפני מותו לאמר. כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו׳.

אור חדש.

כו׳ שם אמר להו רבא לרבנן כו׳: שם תועבת ד׳ כו׳. כצ״ל ודלא כד״י: קפ) שארז״ל כל כו׳. סנהדרין צ״ב ע״א: שם קצהו כו׳. כן צריך להיות ודלא כד״י: קפא) ואמרו כי מותר לשבח כו׳. כתובות י״ז ע״א: שם ואמרו מותר לשנות

ויש אנשים יחליפו מקצת הדברים אשר שמעו בבלי דעת. כי לא ישיתו לבם להקור בעת שמעם. גם זאת מדה רעה. ואמר שלמה ע"ה (משלי כא, כח) ואיש שומע לנצח ידבר. פי' איש נותן לב לשמוע ולהאזין עד תכונת הדברים אשר ידברו באזניו למען יספר אותם על נכון. ולא ימצא בפיו לשון תרמית. לנצח ידבר. כי יאהבו בני אדם לשמוע דבריו. ולא יאמרו לו לעולם למה תדבר עוד דבריך.

קפב **ההלק** החמישי האומר להברו כי ייטיב עמו ויתן לו מתת. ועודנו מדבר עם לבבו ישיה שלא לתת. ונא' (תהלים לד, יד) נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. ופי' רז"ל שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב. ועוד אמרו דברים יש [עיין באו"ה] בהן משום מחוסרי אמנה אם יהזור מדבריו ובלבד שיהא אומר בפה וגומר בדעת.

קפג **ההלק** הששי המבטיח את חברו להיטיב עמו וישקר דבריו וישים לאל מלתו. כי אחרי אשר אמר להיטיב עמו (על) [בלשון] הבטחה ובטח בו לב חברו. אין לו לחלל הבטחתו. כי זה דרך שקר. והוא כאדם עובר ברית. שנאמר (צפניה ג, יג) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. וכן האומר לתת לחברו מתנה מועטת אע"פ שלא הזכיר לשון הבטחה. ואמרו רבותינו כי יש בו משום מחוסרי אמנה. כי לב חברו סומך עליו ובוטה בו. אחרי שהמתנה מועטת. כי נתון יתן לו. ואם איש עני הוא אע"פ שהמתנה מרובה. אם יחזור בו רעתו רבה. כי נדר נדר. ונאמר (במדבר ל, ג) לא יחל דברו. וכן מי שיתפאר בפני רבים לתת מתנה לאדם. והנה הוא כמתהלל על נדיבתו בזה. הנה זאת כמו הבטחה. ולא נכון שישוב מדבריו. אחרי שהתכבד והתהלל בדבר. כענין שכתוב (משלי כה, יד) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. פי' כמו שיצטערו בני אדם אחרי בוא סימני הגשם ולא בא הגשם. כן ענין איש מתהלל במתת שקר. כי מה שהתהלל בדבר. סימן קיום הדבר. על כן יצטער האיש שהבטיחהו על המתנה. כי הכזיב תוחלתו.

אור חדש.

כו'. יבמות ס"ה ע"ב. קפב) **שלא לתת.** שנאמר (ויקרא י"ט) הין צדק ופי' רז"ל [ב"מ מ"ט ע"א] שלא כו' בלב ונאמר נצור כו' מרמה ועוד אמרו כו' כנדצ"ל: שם **ועוד אמרו דברים** כו'. מש"כ "יש" בהן, ט"ס וצ"ל "אין" בהן. והוא מן הירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב ר"י כו' בשם ר' יוחנן אמר ליתן מתנה לחבירו כו' הזהר כו' בשעה שאמר צ"ל בדעת גמורה כו'. ובסוף מס' שביעית בשעה שאמר הין של צדק היה ע"ש: קפג) **וא"ר כי יש בו** כו'. ב"מ מ"ט ע"א, ומה שאמרו בירושלמי הנ"ל דאין בהן משום מח"א היינו במתנה מרובה: שם **ואם איש עני** כו'. ירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב הדא דתימר בעשיר אבל בעני נעשה נדר. וא"כ אין חילוק בין מתנה מועטת למרובה. ולפי מ"ש דגם להירושלמי יש בו משום מח"א בקטי־

קפד **הדלק** השביעי מי שמתעה את חברו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה. אמרו רז"ל אסור לגנוב דעת הבריות. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל. יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה. ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש.

קפה **הדלק** השמיני מי שמשתבח במעלות שאינן נמצאות בו. אמר שלמה ע"ה (משלי יז, ז) לא נאוה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר. פי' אין לנבל להתגאות ולהתנשא במעלת אבותיו. כי אמרו במקרא שלמעלה מזה (שם פ' ו) ותפארת בנים אבותם. אף כי אין לנדיב להתכבד בשקר ולאמר כה עשיתי ופזרתי ונתתי. ולא כן עשה, וזה גנאי לכל אדם וכל שכן לנדיב. והנה נדבותיו אשר עשה, כי הלל נפשו על מה שלא עשה. כי זאת תהיה לעדה כי לבו בכל צדקותיו אשר עשה (אך) לשם ולתהלה. ואמרו רז"ל כי מי שמכבדים אותו במדרגות הכבוד הראויות לתת למי שהוא יודע שתי מסכתות והוא אינו יודע זולתי אחת. עליו שיאמר להם אחת לבדה אני יודע. כש"כ כי אסור לכזב ולהתפאר לאמר שמענו כאלה רבות.

קפו **הדלק** התשיעי בנים לא ישקרו בספור דברים אשר ישמעו והגדת מאורעות. אבל יחליפו דברים על אודות הפציהם מאין הפסד לאדם בדבר. אך ימצאו כמעט הנאה בשקרותם אע"פ שאינם מרויחים ממון בכך. ואמרו רבותינו כי גם זה אסור. הוא שנאמר (ירמיה ט, ד) למדו לשונם דבר שקר. אך אין ענשם כעונש המשקרים ללא דבר אשר זכרנו ענינם בחלק החמישי [צ"ל הרביעי].

אור חדש.

במתנה מועטת, ע"כ מיירי שם במתנה מרובה בדין עני. ובמתנה מיעטת גם ע"י שאלה, אינו יכול לחזור מדבריו, דהא יש בו גם משום מה"א, וגם א"י ליתנו לעני אחר. אבל במתנה מרובה יש לעיין אם יש בו משום מח"א דאפשר דע"י הנדר סמכה דעתיה דמקבל מתנה ובמ"ש הסמ"ע בסימן ר"ד סקי"ד הטעם דברבים א"י לחזור אף במתנה מרובה משום שסמכה דעתי, יכן כ' רבנו לענין מי שיתפאר בפני רבים דהוי זאת כמו הבטחה, יעיין במהרי"ק סי' קי"ת שכ' ג"כ דפעמים אף במתנה מרובה סמכה דעתיה ע"ש. גם לפי דברי הירושלמי שם, שאמרו בתן מתנה לעני, תתן לו מיד, ולא תשאל אותי עוד, א"כ י"ל דגם העני לעולם סמך דעתו ע"ז. ילפ"ז אף אם ש"ך בזה התרה בחיטה ובמ"ש הדרישה ר"ס רמ"ג צ"ע ובקצה"ח שם סק"א. מ"מ אסור לחזור בו, משום מח"א, ומיהו לא מצינו למכפי"ה לקיים דברו מטעם זה משא"כ מדין נדר, או כשנהגו ע"י אחר ואכמ"ל): שם וכן כ' **בפני רבים** כו'. היינו בעשיר דבעני אף במתנה מרובה הוי כנדר שנ"ב בבה"ג: קפד) **ארז"ל אסור** כו'. חולין צ"ד ע"א, ועיין שבועות ל"ט ע"א ומסכ' כלה פ"י גינב דעת כו' ע"ש: קפה) **וארז"ל כי מי** כו'. ירושלמי פ' מס' שביעית: קפו) **ואמרו רבותינו כי גם** כו'. יבמות ס"ג ע"א אבל אם

הנה אלה חלקי כת של שקרים. וכבר הקדמנו לך עיקרים. בדברי איש אמונים. וכי המה יסודות לנפש.

וזה דבר כת החנפים. ענין הכת הזאת נחלק לתשעה חלקים.

קפז החלק הראשון החנף אשר הכיר או ראה או ידע כי יש עול בכף חברו וכי החזיק בתרמית. או כי יחטא איש לאיש בלשון הרע או באונאת דברים. ויחליק לו לשון הרע ולאמר לא פעלת און. המעט ממנו עון הנמנע מן התוכחה. שנאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ויוסיף להטוא. על אמרו לא חטאת. כענין שנאמר (ירמיה כג, יד) וחזקו ידי מרעים. והנה זה ביד החנף האויל עון פלילי. כי לא יקנא לאמת. אבל יעזור אחרי השקר. ויאמר לרע טוב. וישים חשך לאור. גם נתן מכשול לפני החוטא משני פנים. האחד. כי איננו נחם על רעתו. והשני. כי ישנה באולתו ביום מחר. כי הלל רשע החנף אותו על תאות נפשו. מלבד כי ישא עונש על הנזק אשר הזיק לאשר אשם לו החוטא. על צדקו מי אשר חטא לו. מלבד כי יענש על דבר שקר. שנאמר (תהלים ה, ז) תאבד דוברי כזב. ונאמר (משלי יז, טו) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה׳ גם שניהם. כל שכן אם העול אשר בכף רשע חברו גלוי לרבים. כי באמור אליו החנף לפני בני אדם זך אתה בלי פשע. חלל ובזה דת ודין.

קפח וחייב האדם למסור עצמו לסכנה. ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת. ואמרו רבותינו על ענין אגריפס שהיה קורא בתורה וכשהגיע לפסוק זה (דברים יז, טו) לא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות ואמרו לו אחינו אתה באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה שחנפו לו לאגריפס. אף כי היושב על המשפט אין לו לפחד מאנוש ימות. שנאמר (שם א, יז) לא תגורו מפני איש. ויש בחלקי כת חנפים. אשר בם החנף בספה ואבד. בעון החנופה לבד. כאשר יתבאר.

קפט החלק השני החנף אשר יהלל רשע לפני בני אדם אם בפניו אם שלא בפניו. אע״פ שלא יצדיקנו על חמסו ולא יכזב על משפטו. אבל יאמר עליו כי איש טוב הוא. ועל זה נאמר (משלי כח, ד) עוזבי תורה יהללו רשע. כי לולא אשר עזב את התורה. לא הלל העובר על דבריה. ומפר מצותיה. וגם כי לא ישבח את את הרשע זולתי במה שנמצא בו מן הטוב. ויליץ עליו בפני בני אדם להגיד לאדם ישרו. גם זו רעה חולה. כי בהזכירו את הטוב ואת הרע לא יזכור. ועל כל פשעיו יכסה. צדיק יחשב אצל השומעים ויתנו לו יקר. וירים ידו וגבר. וכבר הקדמנו להודיעך המכשולות

אור חדש.

לא תעביד הכי כו׳. ועיין סוכה מ״ו ע״ב לא לימא כו׳: קפח) ואמרו רבותינו על ענין כו׳. סוטה מ״א: קפט) וכמו שא״ר כי מי כו׳. ר״ה ט״ז ע״ב:

והבהיתות הנמצאות בכבוד הרשעים. על כן לא נכון להזכיר צדקתם בלתי אם יזכיר רשעם וכסלם. כמו שנאמר (שם י, ז) ושם רשעים ירקב. ונאמר (ישעיה נז, יב) אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך. פירוש לא יועילוך מעשיך הטובים להצילך מרעתך בקומי למשפט. בערכי לעומתם רב פשעיך. ומעשה תעתועיך. כי דברי עונותיך גברו מהם. וכמו שאמרו רבותינו כי מי שעונותיו מרובין מזכיותיו נכתב ונחתם למיתה. והרשעים נכרים הם בשיחתם. והנהגתם. כאשר הקדמנו לך בשערי יראת חטא.

קצ **והנה** הצדיקים יתעבו הרשע, כמו שנאמר (משלי כט, כז) תועבת צדיקים איש עול. ואשר בסוד הצדיקים לא יהיה. אם תעב לא יתעבנו. וגם קב לא יקבנו. גם ברך לא יברכנו.

קצא **ויתבן** כי יקר מקרה המשבח את הרשע מדרך פתיות. כי הפתי אומר לשבח טוב (הוא) אם היו יהיה על דבר אמת. ואם תהיה תמורתו. ומבלי הדעת שבח הוא את המתים. כי אמרו רבותינו על הרשעים רפאים יחשבו בחיים. ומתים קרויים. שנא' (קהלת ט, ה) והמתים אינם יודעים מאומה. והשגגה הזאת עולה זדון. כי לא יאהב העבד האדון. אם יאהב משנאיו ויקרב רחוקיו. הלא להם לדעת מדרך הדעת כי כן. ואמר (משלי ג, לה) וכסילים מרים קלון. וכבר הקדמנו פירושו.

קצב **החלק** השלישי החנף המשבח את הרשע בפניו. אף חכמתו עמדה לו. כי לא ישבחנו בפני בני אדם פן יהיה למוקש. גם זה החנף גדול עונו. כי החליק אליו בעיניו. ולא ישוב מדרכו הרעה ולא ידאג לעוניו. כי צדיק הוא בעיניו. וכל אשר אינו מעדת הצדיקים. אם ישבחוהו. יאמר בלבו. אמנם ידעתי כי כן. כענין שנאמר (שם יא, ט) בפה הנף ישחית רעהו ובדעת צדיקים יחלצו. פי' החנף משחית רעהו בפיו. כי ישבחנו. ויאמין לדברים. ויקשה את רוחו. ויראה את נפשו ביקר ולא יבין (את) [כי] עפלה נפשו. והמכשלה הזאת תחת ידו. גם ירום לבבו ויפול במכמורת גאותו. והנה כי השחת השחיתו בחלק שפתיו. ובדעת צדיקים יחלצו. הצדיקים יחלצו בדעתם מנזקי החנף. כי אם ישבחנו לא ירום לבבו למען זאת, כמו שאמרו רבותינו אפילו כל העולם אומרים עליך צדיק אתה הוי בעיניך כרשע. ואמרו אם יש עליך ריעים מקצתם משבחים ומקצתם מוכיחים. אהב את המוכיחים. ושנא את המשבחים. כי אלה לחיי עולם יביאוך. ואלה ברעתך ישמחוך. כי ישבחוך. ויתכן גם כן לפרש ובדעת צדיקים יחלצו. רעיהם. כי לא יחניפו להם. אבל הוכח יוכיחו ויורו אותם בדרך. בתעותם בתהו לא

אור חדש.

קצא) כי א"ר על כו'. ברכות י"ח ע"ב: קצב) כמו שא"ר אפי' כו'. נדה ל' ע"ב: שם ואמרו אם יש עליך כו'. אדר"נ פכ"ט: שם וא"ר כל כו'. באדר"נ שם אמרו כל המכבד חבירו לקום ממנו סוף שנפטר ממנו בקלון

דרך, ונאמר (שם כו, כח) ופה חלק יעשה מדחה. המשיל פה חלק לו־ך חלקלקות. ואמר כי כאשר יפול האדם וידחה בלכתו בדרך חלקלקות, כענין שנ׳ (תהלים לה, ה) יהיו כמוץ וגו׳ ומלאך ד׳ דוחה, יהי דרכם חשך וחלקלקות, כן יפול האדם וידחה בפה חלק והוא פה חנף. ועל הענין אשר בארנו אמר דוד ע״ה (שם יב, ד) יכרת ה׳ כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. קלל פה חלק כי ישחית בו רעהו. והלשון הקשה שהוא הפך החלק. והיא לשון הרע. ויש מן החנפים שמתכוונים להחניף לאנשי זרוע כדי שיכבדו אותם וישאום. ואמרו רבותינו כל המחניף לחברו לשם כבוד. לסוף נפטר ממנו בקלון.

קצג ההלק הרביעי המתחבר לרשע. ולא דיו אשר לא יוכיחהו בשבט פיו והרחק ירחיקהו. אבל כמו חבר יקריבהו.

ונאמר (דה״ב כ, לז) בהתחברך וגו׳ פרץ ה׳ את מעשיך. והצדיקים מאוס ימאסוהו את הרשע. כמו שנאמר (תהלים טו, ד) נבזה בעיניו נמאס. וארז״ל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו. ואמרו כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו. ואמרו אסור להסתכל בדמות אדם רשע שנאמר (מ״ב ג, יד) לולי פני יהושפט מלך יהודא אני נושא אם אביט אליך ואם אראך ואמרו כל המסתכל בדמות אדם רשע עיניו כהות לעת זקנתו, שנאמר (בראשית כז, א) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות. מפני שהסתכל בדמות עשו. אע״פ שלא היה מכיר מעבדיו כי היה עשו מסתיר מעשיו. כענין שנאמר (ישעיה כט, טו) והיה במחשך מעשיהם. וכבר הקדמנו להודיעך באר היטב כי רבו דרכי מות הנמצאים אל המתחבר לרשע.

קצד ההלק החמישי איש כי יאמינו בני אדם בדבריו וסמכו כל השומעים על דבריו. ויתכוון לנשא אחד העם או גואלו הקרוב אליו באהבתו אותו. ויאמר עליו כי הוא איש חכם. והוא בן לא חכם. והיה לפוקה וצור מכשול כי יסמכו על הוראותיו. ועל פיו יהיה כל ריב. ויעוות משפט ואת העולם יחריב. וכן כי יאמר על איש כי הוא נאמן רוח ולא הכירו אם הוא איש אמונים. או בן לא אמון בו. ואולי ישמע השומע ויפקידהו על ביתו וכל יש לו יתן בידו וכחש בו [לאמר] לא ראיתיך. וא״ר כל המעמיד דיין ש״ה כ״נ אשרה. ובמקום ת״ח כ״נ אצל מזבח. והיה מי שהקים לראש בימים הראשונים מי שאינו ראוי להורות. וקראו עליו מקרא שכתוב (חבקוק ב, יט) הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף

אור חדש.

כו׳ ומנין כו׳ והנה מנאף ד׳ מכבידו: קצג) וארז״ל לא לחנם כו׳. ב״ק צ״ב ע״ב: שם ואמרו כל עוף כו׳. ד״ק שם: שם ואמרו אסור כו׳. מגילה כ״ח ע״א: שם ואמרו כל המסתכל ד׳. בז״ס רא״א עיניו כהית כו׳: קצד) וא״ר כל כ״ש סנהדרין ז׳ ע״ב: שם ובמקום ת״ה כו׳. סנהדרין שם: שם והיה מי

וכל רוח אין בקרבו. ועתיד הקב"ה להפרע ממעמידיו. שנאמר (שם) וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ.

קצה **ההלך** הששי מי שיש בידו למחות ואינו מוחה. ואין בפיו תוכחות. ועל מעשה החטאים לא ילטוש עין ולא ישגיח. ולא יהיה להם לאיש מוכיח. והנה נצטוינו לבער הרע מקרב עמנו. שנאמר (דברים יג, ו) ובערת הרע מקרבך. ואמרו רבותינו כל מי שיש בידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפש על אנשי ביתו. יש בידו למחות באנשי עירו ואינו מוחה נתפש על אנשי עירו יש בידו למחות בכל העולם ואינו מוחה נתפש על כל העולם. ונ' (ויקרא כו, לז) וכשלו איש באחיו ודרשו בו ז"ל איש בעון אחיו. ואמרו כל ישראל ערבים זה בזה.

קצו **ההלך** השביעי הרואה את אנשי מקומו עם קשה עורף. ויאמר בלבו אולי לא יקשיבו אם אדבר להם נכוחות. ומפי אבלא תוכחות. על כן יחשוך פיו, והנה עונו ישא. כי לא נסה. להוכיח ולהזהיר. (אולם) [אולי] אם רוחם העיר. יעורו משנת אולתם. ולא תלין אתם משוגתם. ואמרו רז"ל בענין מה שכתוב (יחזקאל ט, ד) והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים וגו'. אמרה מדת הדין אף על פי שהללו צדיקים גמורים וקיימו את התורה היה להם למחות ולא מיחו אמר הקדוש ברוך הוא גלוי וידוע לפני שאם היו מוחין לא היו מקבלים מהם. אמרה מדת הדין רבונו של עולם אם לפניך גלוי הם לא ידעו אם ישמעו העם לקולם ואם יחדלו. וצוה השם יתברך אחרי כן (שם פ' ו) וממקדשי תחלו. והם הצדיקים המקודשים. כי נענשו על דבר שלא מיחו. ונאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ואם הדבר גלוי לכל. וידוע ונבחן ונחקר. כי החוטא שונא מוסר ולא ישמע לקול מוריו. ומלמדיו לא יטה אזנו. על זה נאמר (משלי ט, ח) אל תוכח לץ פן ישנאך. ואמרו כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ואמרו מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

קצז **ההלך** השמיני איש אשר ישמע את דברי בני אדם מדברים לשון הרע. או כי ישמע כל פה דובר נבלה. או יושב בסוד משחקים בנוים תורה ומצות. ויודע כי הם סרבים וסלונים ואם יוכיחם לא יקשיבו אל דבריו. על כן ישים יד על פה. גם זה יענש כי לא יענה כסילים באולתם. פן יאמרו כי הוא כמו הם. וכי הודה על דבריהם. אף כי יתחייב לענות ולגעור בהם לתת גודל לתורה ולמצות אשר בזו לעגו להם. ויקנא לכבוד נקי וצדיק אשר ישיחו בו.

אור חדש.

כו'. גיטין: שם **ועתיד כו'**. ג"ש: קצה) **והנה נצטוונו כו'**. עי' תרגום (ראה יג, ו) וכיה בספרי שם: **וא"ר כ"מ כו'**. שבת נ"ד ע"ב: שם **ודרשו בו ז"ל איש כו'**. סנהדרין כ"ז ע"ב: שם **ואמרו כל כו'**. ג"ז שם: קצו) **וארז"ל בענין כו'**. עי' שבת נ"ה ע"א ויבתו"ש ד"ה ואע"ג: שם **ואמרו כשם כו'**. יבמות ס"ה ע"ב: שם **ואמרו מוטב כו'**.

קצה ו'ז' אחד מן הדברים אשר יתחייב האדם לעזוב בעבורם חברת
הרשע. כי יענש בשמעו דבריהם הרעים וילאה לענותם.
וזה הדבר מפורש בדברי שלמה שנא' (שם כד, א) אל תקנא באנשי רעה
ואל תתאו להיות אתם. כי שוד יהגה לבם ועמל שפתיהם תדברנה. ר"ל
כי תשא עון בחטאתם. כי תשמע דבריהם הרעים תמיד ותהיה כמחריש.
קצו ההלק התשיעי המכבד את הרשעים מדרך שלום. אמנם לא
ידבר טוב על הרשע. ולא יתנהג בכבודו על דרך
אשר יחשבו בני אדם כי יכבדני מאשר יקר בעינין נכבד. כי לא
יחלוק לו כבוד זולתי כדרך שמכבדים בני האדם את העשירים.
מדרך סלסול. ולתקות תועלת, בעבור כי צלחה דרכם ולא מפני
חין ערכם. ואף גם זאת יש חטא ואשמה בדבר הזה, כי אם הותר
לכבד העשירים. לא כן הרשעים. שנאמר (איוב מ, יא) וראה כל גאה
והשפילהו. ראה כל גאה הכניעהו והדוך רשעים תחתם. אך החלק
הזה הותר. מדאגה מדבר פן יזיק הרשע ויגרום הפסד בזמן שיד
הרשע תקיפה. ושעתו חצופה. ואין בידינו להכניעו (ובהליו) (ובהילנו)
להניעו. על כן הותר לכבדו כדרך שמכבדים בני האדם אנשי זרוע
רמה. מפחד ואימה. בקימה והדור ודומה להם. אך לא ישבחנו ולא
ידבר טוב עליו לבני אדם. וכן ארז"ל מותר להחניף את הרשעים בעוה"ז.
ר ו'ז'ה, דבר כת מספרי לשון הרע. אמרו רבותינו ז"ל כל המספר
לשון הרע כאילו כופר בעיקר. שנאמר (תהלים יב, ה) אשר
אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו כי אדון לנו. ועל כן השבוהו
כאילו כפר בעיקר. כי הוא מסבב וגורם נזק גדול ורעה רבה
לחביריו. כהבאישו את ריחם בעיני העם. או בשאר דרכי הפסד.
ולא יתכן אשר יכין אדם לחבירו כלי משחית ונזק מר ממות. מבלי
שיועיל לעצמו בזה תועלת ורויחת ממון. בלתי אם לכד יצרו את
נפשו ופרק עול שמים מעליו ונתק המוסרות. כמו שנאמר (שם נד)
במזמור בבוא הזיפים ויאמרו לשאול וגו' כי זרים קמו עלי וגו'
לא שמו אלהים לנגדם. ופירשו רז"ל ולא שמו אלהים לנגדם כי
נתכוונו שיברך אותם שאול. כמו שאמר להם (ש"א כג, כא) ברוכים
אתם לה' כי חמלתם עלי. ולא שמו אלהים לנגדם. שכתוב בתורתו
(דברים כז, כד) ארור מכה רעהו בסתר. ונאמר (קהלת י, יא) (ומה)
(ואין) יתרון לבעל הלשון. ונאמר על דואג (תהלים נב, ד) הוות
תחשוב לשונך וגו' אהבת רע מטוב שקר מדבר צדק סלה. ופירשו
במדרש תהלים מה יתרון לך ומה בצע כי ספרת לשון הרע. הלא

אור חדש.

ביצה ל' ע"א: קצה) וכן ארז"ל מותר כו'. סוטה מ"א ע"ב: ר) ארז"ל כל כו',
ערכין ט"ו ע"ב: שם כי זרים כו' לא שמו אלהים לנגדם כו'. כצ"ל ודלא
כד"י: שם ופי' רז"ל ולא כו'. מד"ת מזמור נ"ד, ילקוט שם תשע"א: שא
ופי' במד"ת. מזמור נ"ב ילקוט שם תשס"ח:

למְמון לא היית אתה צריך. אך עשרת. כמו שנאמר עליו (ש״א כא, ח) אביר הרועים אשר לשאול. אין זה כי אם אהבת את הרע מן הטוב. ושקר מדבר צדק. כי פרקת עלו. ונאמר (משלי ו, ל) לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו׳. ונא׳ אחריו (פ׳ לב׳) נואף אשה חסר לב וגו׳. ר״ל כי הוא רע מן הגנב שהוא צריך למלא נפשו כי ירעב. ואמרו רז״ל כי בעל לשון הרע. משניהם רע. כי יחטא חטאה גדולה מבלי הנאה. כמו שנ׳ (תהל׳ קכ, ג) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה.

רא **והשנית** על כן נחשב המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר. לפי שאומר בלבבו כי שפתיו ברשותו. ומפני שאין בה מעשה. וכי הוא השליט על לשונו. וגמר בדעתו כי אין לו לכלוא את רוח שפתיו מדבר העולה על רוחו. וכי האברים המה לבדם אינם ברשותו לחטוא בהם. כענין שנאמר (תהלים יב, ה) שפתינו אתנו מי אדון לנו. ולא יאמר איה אלוה עושי אשר כל תנועות יצירותיו נתונות הנה לו. אחת מהנה לא נעדרה. כלם לעשות רצונו משועבדות. רק אין דבר. וארשת שפה ברשותנו. לא כן הרשעים החוטאים בשאר עבירות. כי יודעים הם כי רע ומר עזבם את השם. אך נמשכים אחר תאותם ויצרם המתגבר. וצר להם על זה. ואמרו רבותינו שקול לשון הרע כנגד שלש עבירות. ואלו הן. ע״ג. וגלוי עריות ושפיכות דמים. בע״ג נאמר (שמות לב, לא) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה. בגלוי עריות נאמר (בר׳ לט, ט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. בשפיכות דמים נאמר (שם ד׳ יג) גדול עוני מנשוא. ואלו על לשון הרע נאמר (תהלים יב, ד) יכרת ה׳ כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות.

רב **והנה** אנו צריכין לפרש לך. היאך יתכן כי יהיה עון לשון הרע יתר על השלש האלה. הלוא על כל אחת מהן אמרו רבותינו ז״ל יהרג אדם ואל יעבור עליהן. ואמרו חמורה ע״ג שכל המודה בה ככופר בכל התורה. ואמרו כי המומר לע״ג מומר לכל התורה כולה. וכאשר תשים לבך למאמרם ז״ל תמצא לו כמה שרשים וכמה פנים.

רג **האחד**. כי בעל הלשון הוא שונה באולתו, עשר פעמים ביום יכלים ויבאיש ויחפיר. וידבר שפת יתר. ויכה בסתר. ומי יתן קץ לענשו. כי בעל הלשון לא ישים קנצי למילן. בשגם עבירה קלה כבדה מאד על השנות האולת פעמים רבות. כאשר הקדמנו. אף כי חטאה גדולה. ורעה חולה. וכאמרם רז״ל שקול לשון הרע כנגד שלש עבירות. ר״ל כנגד עובר אותן לעת שיתקפו יצרו. לא כנגד היוצא מן הכלל לעבור עליהן בכל עת.

אור חדש.

שם **וארז״ל כי בעל** כו׳. מד״ת מזמור ק״ב: רא) **וא״ר שקול** כו׳. ערכין ט״ו ע״ב: רב) **ארז״ל יהרג** כו׳. עיין לעיל אות קל״ו: שם **ואמרו** כו׳. עיין לעיל אות קמ״ב: רג) **כאשר הקדמנו**. לעיל שער א׳ אות ל״ח:

רד **והשני**. כי בעל הלשון תשובתו קשה. אחרי אשר למד לשונו דבר שקר. ופיו שלח ברעה. מרוב ההרגל איננו שליט ברוחו. וכאילו לשונו גורם במחשבה. כענין שנאמר (תהלים נב, ד) הוות תחשוב לשונך. ונאמר (קהלת י, יב) ושפתות כסיל תבלענו. ונאמר (משלי יח, ז) פי כסיל מחתה לו. מחתה לשון יראה ומגור. ר"ל כי הכסיל יירא ויגור מזעם לשונו פן יוקש בו. כאשר יירא מאויבו. כי אין שפתיו ברשותו.

רה **והשלישי**, בעל הלשון חטאו נקל בעיניו. כי יאמר אך דבר שפתים הוא. ולא פנה אל נזקיו הרבים. על כן לא ישוב מדרכו הרעה. ואם שוב ישוב אין תשובתו שלמה. כי לא יכיר גודל חטאו. כי התשובה השלימה להנקות מפשע רב. כי יקד יקוד היגון בנפשו. כיקוד אש.

רו **ואמר** שלמה ע"ה (שם כא, כד) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון. פי' הלץ אשר גבר זדונו. להכות בלשונו. בגאותו וגאונו. ועברתו וחרונו. אל תאמר כי בלשונו לבד יכה. ולא במעשה. כי ידוע תדע. כי הוא עושה בעברת זדון. ר"ל כי אם לא יוכל להכות את אויביו בלשונו. ויוכל הכות בו במעשה. יכה בעברה. ולא יחמול. כאשר אמרו רבותינו ז"ל בענין דואג. כי כאשר צוה שאול להכות בכהנים. וימאנו אנשיו להכותם. אמר לדואג אתה הכית בלשון אתה תכה בחרב. שנאמר (ש"א כב, יח) סוב אתה ופגע בכהנים.

רז **והרביעי**, אם ישוב בעל הלשון בתשובה. צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו. והוא לא יזכור מספר כלם. כי רבים מכאובים הכאיב. וכמה נפשות הדאיב. גם רבים מאשר זכר. כי אותם עכר. והם לא ידעו כי הדיח עליהם את הרעה. יתבייש להודיעם ולגלות אזנם על אשר גמלם רעה. כי הוא מכה ואין מכתו ידועה. כענין שנאמר (תהילים קכ, ג) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים. על כן נמשל לשון הרע לחץ. כי המושך בקשת פעמים רבות ישלך חציו באדם ולא נודע מי הכהו.

רח **ועוד** על ענין אחר נמשל לחץ. כי שולף החרב אם נכמרו רחמיו על האדם בהתחננו אליו. ישיב חרבו אל נדנה. לא כן זורק החץ. כי אין בידו להשיבה. כן בעל לשון הרע. אחרי אשר יצא הדבר מפיו לא יוכל לתקן. ופעמים שידבר על פגם משפחה

אור חדש.

רו) כאשר ארז"ל בענין כו'. ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב, ועי"ן מד"ת בזמור נ"ב: רח) נמשל לחץ כו'. מד"ת מזמור ק"כ נמשל הלשון לחץ כו' ע"ש ועיין מד"ר ויחי פ' צ"ח אות כ"ג: שם ע"כ ארז"ל כי כו'. ירושלמי ב"ק פ"ח ועיין לעיל אות קי"ב: שם וכבר ארז"ל כי כו'. סנהדרין צ' ע"א:

והזיק כל הדורות הבאים אחריו. ולא תגיע עליו מחילה מזה. על כן אמרו רבותינו ז"ל כי המדבר בפגם משפחה אין לו כפרה עולמית. והנה הכשלה לשונו. גם על הקדושים אשר בארץ המה ידבר. כי על מי לא עברה רעתו תמיד. וככר ארז"ל כי האפיקורס אין לו חלעו"ה.

רט **והחמישי**. כי לשון הרע יביא את בעליו לתת את פיו לדבר על השם תועה. כמו שנאמר (תהלים עג, ט) שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. ואין בכל העבירות אשר ישיג ענשם לעונש המטיה דברים. ואמרו רבותינו עשר נסיונות נסו אבותינו ובכלם לא נתחתם גזר דינם אלא על לשון הרע. שנאמר (במדבר יד, כח) אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם וגו׳. ונאמר (דברים א, לד) וישמע ה׳ את קול דבריכם ויקצוף וישבע לאמר. ונאמר (מלאכי ב, יז) הוגעתם ה׳ בדבריכם. ואמר דוד ע"ה (תהלים נ, טז) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך [וגו׳] אם ראית גנב ותרץ עמו וגו׳ פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה. תשב באחיך תדבר. הנה למדת מזה כי אין התורה מגינה על בעלי לשון הרע. ועל המלומד לגנוב ולנאוף. וכי אינם ראויים לעסוק בתורה. ואמרו רבותינו ז"ל דואג כיון שסיפר לשון הרע אף חכמתו לא עמדה לו ולא הגינה עליו תורתו. ומה שאמרו רבותינו ז"ל עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה. שנאמר (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור. על העובר עבירה דרך מקרה אמרו. ולא על הפורק עול אזהרת העבירה מעליו.

רי **והתבונן** כמה יגדל עון בני אדם המספרים לשון הרע. המעט מהם עונם הגדול כי יכלו שפתיהם והשכו לשונם מדבר בדברי תורה. עד כי השחת ישחיתון לדבר בלשון הרע. ואמר דוד ע"ה (תהלים קיט, כג) גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחקיך. פי׳ הם בטלים מלשיח בחקיך ומדברים לשון הרע ונדברים בי. בעוד אשר אשיח בחקיך. ואמרו רבותינו מרפא לשון הרע להנצל ממנו שיעסוק אדם בתורה. שנאמר (משלי טו, ד) מרפא לשון עץ חיים. וזהו שנא׳ (תהלים לט, ב) אשמרה לפי מחסום וגו׳. ופירשו רבותינו ז"ל כי המחסום הוא העסק בתורה. ואמרו רבותינו כנסת ישראל בקולה אהובה ובקולה שנואה. בקולה אהובה שנאמר (שה"ש

אור חדש.

רט) **וא"ר עשר** כו׳. ערכין ט"ו ע"א, ואדר"ן פ"ט: **שם וארז"ל דואג** כו׳. עיין סוטה כ"א אלא מעתה דואג כו׳ תורה אמאי לא הגינה, ומד"ת מזמור נ"ב ובשביל מדת להי"ר אע"פ שהי׳ בו תורה כו׳: **שם ומה שארז"ל עבירה** כו׳. סוטה שם: **שם ולא על הפורק** כו׳. עיין ירושלמי פאה פ"א הל"א זה דואג שהי׳ ליהנ אחר לי הרע ע"ש: רי) **וא"ר מרפא** כו׳. ערכין ט"ו ע"ב: **שם ופי׳ רז"ל כי** כו׳. מד"ת מזמור ל"ט: **שם וא"ר כנסת** כו׳.

ב, יז) השמיעיני את קולך כי קולך ערב. ובקילה שנאה שנאמר (ירמיה יב, ח) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. וזהו שנאמר (משלי יח, כא) מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה. פי׳ ואוהביה יאכל פריה אוהב הלשון והוא האיש החפץ לדבר תמיד. העצה הנכונה אליו שיאכל פריה שלא ידבר בדברי בטלה. אך בדברי תורה וחכמה ומוסר. והבאת שלום בין אדם לחבירו. להצדיק הרבים. ולשבח הטוב. ולגנות את הרע. ולקנא אל האמת. כי זכיות אין קץ יוכל לקנות לנפשו בלשונו. וכאשר הקדים כי היים בלשון.

והנה כת מספרי לשון הרע. נחלק לששה חלקים.

ריא החלק הראשון כאשר יתן מום באדם והמום לא יהיה בו. פעמים כי תחת יופי. יתן דופי. והנה זה לבו (יקפץ פיו מדת) [יקבץ אין ממדת] שתי הכתות הרעות. מהם כת שקרים ובת מספרי לשון הרע. והנה הוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע אולי הנה הוא שוא ודבר כזב. שנאמר (שמות כג, א) לא תשא שמע שוא. ואמר שלמה ע״ה (משלי יז, ד) מרע מקשיב על שפת און שקר מזין על לשון הוות. פי׳ שתי כתות מקבלות לשון הרע. האחת. איש מרע ובעל זדון. מלשון (ישעיה ט, טז) כי כלו חנף ומרע. כי הוא חושד בכשרים. ואוהב למצוא פגם ואשם על חברו וקלון על כבודו. והיה כשמעו כי יגיד עליו ריעו לשון הרע. זדון לבו השיאו להאמין כי הדברים כנים. והכת השנית. איש שקר. גם הוא מאזין ומאמין על לשון הוות. כי אחרי אשר לא ירחק מדבר שקר. לא יחוש אם תקבל נפשו כזב. ואם תשא שמע שוא. על כן ימהר לקבל לשון הרע. שקר מזין. כמו איש שקר. וכן (ירמיה ט, ה) שבתך בתוך מרמה. בתוך אנשי מרמה. [וכן] (תהלים קט, ד) ואני תפלה, איש תפלה.

ריב הדין כי כאשר יורה השומע על לשון הרע. אחת דתו ומנת מדיו [מליצת הכתוב (כירמיה יג, כה) גורלך מנת מדיך] עם המספר לשון הרע. כי יאמרו אמור. הנה קבלו השומעים את הדבר. וזאת הוא כי הנה אמת הנה נכון. גם אם הטה אזן השומע. והראה את נפשו כמקשיב קשב ומאמין לדברים [ההם] בפני בני אדם. גם זה עוזר לרעה. וגורם קלון לחבירו. ומחזק ידי המביא את דבתו רעה אל הבריות. ואמר שלמה ע״ה (משלי כה, כג) רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר. פי׳ כאשר רוח צפון תפזר העבים ותמנע הגשם. כן פנים נזעמים ימנעו לשון הרע. כי בראות המגיד את פני השומע והנם זועפים. יחדל קול המון גשם דבריו. אבל אם

אור חדש.

ילקוט תהלים ל״ד תשכ״א: ריא) והנה הוזהרנו מה״ת כו׳. עיין מכילתא משפטים פ״כ ל״ת שמע כו׳ ובמפרשים שם: ריב) פי׳ כאשר רוח כו׳. עיין ש׳ מנו״ת המאיר נר ב׳ כ״ל ד׳ פ״ג יגב מציני במדרש משלי רוח כו׳ כמו

יראה כי השומע ישמע לו. ישתה במים עולה. ולא יחשוך פיו משקריו. והיה כזה יום מחר. כי שנה באולתו לספר תמיד לשון שקר. ושב לשונו אחר גשם כזביו. תחולל מלשון הלילה. וכן (במדבר ל, ג) לא יחל דברו. לא יבטל. וכן (בראשית ד, כו) אז הוחל לקרא. אז נמנע.

ריג **עוד** אמר שלמה ע"ה (משלי כו, כח) לשון שקר ישנא דכיו. פי׳ האיש העניו ודכא ושפל רוח. ישנא את לשון שקר. לא יאבה לו ולא ישמע אליו. כי העניו חפץ ביקר הבריות וצר לו על בשתם וקלונם. וי"ו דכיו במקום ה"א השורש. כוי"ו עניו. ויש מפרשים בעל לשון שקר ישנא מדכיו ומוכיחיו. ולא יוסיף להביא אליהם דבת בני אדם רעה. והנה הוזהרנו במה שכתוב (שמות כג, א) לא תשא שמע שוא. שלא נאמין בלבנו ספור לשון הרע להחזיק במחשבתנו כי הדברים אמת. להבזות בעינינו את מי שנאמרו עליו.

ריד **והחלק** השני המספר לשון הרע. וירחק בו מדבר שקר. ואל זה כוונו באמרם כת מספרי לשון הרע. אע"פ שאינם מן הכת של שקרים. והנה אם יזכיר אדם לחבירו בינו לבין עצמו מעשה אבותיו הרעים. הנה הוא עובר על מה שכתוב בתורה (ויקרא כה, יז) ולא תונו איש את עמיתו. באונאת דברים דבר הכתוב כמו שהקדמנו. ונאמר (יחזקאל יח, כ) בן לא ישא בעון האב. ואם יכלימהו על מעשה אבותיו בפני אחרים. על זה אמרו רבותינו כי המלבין פני חברו ברבים [הוא] מן היורדין לגיהנם ואינם עולין. ואם יספר ויודיע את תועבות אבותיו בפני בני אדם שלא בפניו להבאיש את ריחו. ולהבזותו בעיני בני עמו. על זה אמרו אשר כת מספרת לשון הרע אין מקבלין פני השכינה. וכן אם היה בעל תשובה. והוא מספר עליו עונות ראשונים.

רטו **ודע** כי אם יראה איש כי עבר חברו על דבר תורה בסתר. והוא גלה על חטאותיו על שער בת רבים. אשום אשם על זה. כי אולי ההוטא ההוא שב מדרכו הרעה. ויגוניו ברעיוניו. ולב יודע מרת נפשו. ולא נכון לגלותם זולתי לחכם צנוע. אשר לא יספר ליתר ההמון. רק הרחק ירחיק מחברתו. עד אשר יודע אליו כי שב מדרכו הרעה. ואם החוטא תלמיד חכם ואיש ירא חטא ראוי לחשוב עליו כי באמת עשה תשובה. ואם יתקפו יצרו פעם אחת. נפשו מרה לו אחרי כן.

רטז **והמספר** לשון הרע. שתים הנה קוראותיו. הנזק והבושת אשר יגרום לחבירו. ובחירתו לחייב ולהרשיע את חביריו ושמחתו לאידם. ועל צד אחד יגדל עון המספר לשון הרע ע"ד

אור חדש.

שהרוח הצפוני כו׳ ע"ש: ריג) ויש מפרשים כו׳. עיין פרש"י משלי שם: ריד) ע"ז א"ר כי המלבין כו׳. ב"מ נ"ה ע"ב: שם ע"ז אמרו אשר כו׳.

אמת. מן המספר ע"ד שקר. כי יאמין העם בספרו על חברו דברים כנים. ויעלה באשו לפניהם. ויהיה לבוז בעיניהם. אחר אשר נחם על רעתו ונסלח לו מחטאותיו.

ריז **ואמר** שלמה ע"ה (משלי יד, ט) אוילים יליץ אשם ובין ישרים רצון. לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר.
פי' האויל יליץ חובה. כי יחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דופי. ולא ידבר לעולם בשבח ודבר טוב הנמצא בם. והמשל על זה כי הזבובים לעולם באו ונחו כולם על מקומות הלכלוך. ואמר אוילים יליץ לשון יחיד על כל אחד ואחד מן האוילים. כמו (בראשית מט, כב) בנות צעדה עלי שור. ואמרו רבותינו כל הפסול פוסל ואינו מדבר בשבחו של עולם. ודרכו לפסול בני אדם במומו. ובין ישרים רצון. כי דרך הישרים לכסות על כל פשעים ולשבח האדם כי נמצא בו דבר טוב. וזכרו במוסר. כי אדם אחד וחכם עברו על הנבלה. אמר האדם כמה מוסרחת נבלה זו. אמר החכם כמה לבנים שניה. ואמר אחרי זה לב יודע מרת נפשו. וכל חכם יודע כי לא הביא שלמה בתוך המוכרים הנבחרים דברים אין בם מועיל. אבל בא הענין על דבר הפסוק הראשון. להגיד רעת האויל המליץ אשם. כי יתכן שהחוטא שב מדרכו. ונפשו מרה לו. ואין יודע מרת נפש האדם ולא שמחתו. זולתו. והוא נשוא עון. כי עיקר התשובה לפי מרירות הלב. על כן יחטא ואשם האויל המזכיר עונו.

ריח **ועליך** לדעת כי עונש האויל המליץ אשם איננו זולתי כי יתן דופי באיש ירא חטא אשר יתקפו יצרו ויעבור ואשם. כי מנהגו ודרכו להתחרט על חטאיו. וכל שכן אם נודע הדבר כי חזר בתשובה. אבל האיש אשר תדע ובחנת את דרכו כי אין פחד אלהים לנגד עיניו. ותמיד יתיצב על דרך לא טוב. מצוה לספר בגנותו ולגלות על חטאותיו. ולהבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם. ולמען תגעל נפש השומעים את המעשים הרעים. ונאמר (משלי כט, כז) תועבת צדיקים איש עול. ונאמר (שם ח, יג) יראת ה' שנאת רע. ואמרו רשע בן צדיק מותר לקרותו רשע בן רשע. צדיק בן רשע מותר לקרותו צדיק בן צדיק. והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה. ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד טובה ולצד הזכות. אם האיש ההוא ירא אלהים. נתחייבת לדון אותו לכף זכות על דרך אמת. גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה. ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו. יש עליך להטות הספק

אור חדש.

סנהדרין קיב ע"א: ריז) וא"ר כל כו'. קידושין ע' ע"ב: ריח) ונאמר יראת ד' שנאת כו'. עיין פסחים קיג ע"ב רבבי אמר מצוה כו': שם ואמרו רשע

ולהכריעו לכף הזכות. כמו שארז"ל הדן את חברו לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות. והיא מצות עשה מן התורה. שנאמר (ויקרא יט, טו) בצדק תשפוט עמיתך. ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק. ואל תכריעהו לכף חובה. ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבבו. תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה. שנ' (משלי כא, יב) משכיל צדיק וגו' וכבר הק' לך פי'.

ריט **ואמר** שלמה ע"ה (שם כד, כח) אל תהי עד חנם ברעך והפתית בשפתיך. אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו אשיב לאיש כפעלו. פי' לא הוצרך להזהיר לאמר אל תהי עד שקר אבל אמר אל תהי עד חנם. כי אם נוקש רעך בחטא אל תעיד עליו ואל תגלה על חטאו חנם ללא תוכחת. כי האמנם אם גזל האדם או עשק את עמיתו חייב להעיד על זה כדי שישיב הגזלה אשר גזל. על פי שנים עדים. ואם אין שם זולתי עד אחד. שבועה תהיה בין שניהם. אבל אם ראה כי נכשל חבירו בדבר ערוה או באחת מן העבירות אין ראוי שיעיד על זה חנם. ר"ל ללא תוכחת. גם כי יש אתו עד שני להקים דבר. ואם החוטא ירא חטא ראוי לו לדבר על לבו. כי באמת עשה תשובה. גם (כי) ראוי שירא לנפשו ויאמר בלבו. אחרי כי האיש ירא שמים ואולי זכיותיו מרובין מעונותיו. ואמרו רבותינו כי האיש אשר זכיותיו מרובים מעונותיו הנה היא מעדת צדיקים. אמנם אם החוטא הוא מן האוילים אשר משפטם לשנות באולתם. טוב כי יגידו אל השופטים ליסרו להפרישו מן האיסור. אבל אם הוא ע"א. לא טוב היות האדם לבדו מעיד ע"ח. כי עדותו חנם. לפי שאין סומכין עליו. שנ' (דברים יט, טו) לא יקום וגו' לכן מוציא

אור חדש.

ב"צ כו'. סנהדרין נ"ב ע"א; שם שארז"ל הדן כו'. שבת קכ"ז ע"ב: שם והיא מצות עשה כו'. שבועות ל' ע"א ד"ה בצדק כו' הוי דן כו': ריט) חייב להעיד כו' עד אחד. ב"ק נ"ה ע"ב ד' דברים כו' חייב בדיני כו' והרג ערות כו' ושם נ"ו ע"א במאי עסקי' כו' דאורייתא הוא אם לא יגיד כו' אלא גחר, ובשבועות ל"ב ע"א דכ"ע ע"א בא לשבועה ק"א כו' דבר הגורם לממון כו'. וזהו שכתב רבנו ע"א חייב משום שבועה תהיה בין שניהם. שבועות מ' ע"א אבל קם הוא כו' כ"מ כו' ע"א מחייבו שבועה וילדעת הרבה מפרשים נלמד מזה דאפי' עיקר החיוב נתגלה רק ע"פ הפה, אפ"ה הוא מחייבו שבועה דאורייתא, א"כ גם בבה"ג חייב להעיד ועח"מ סכ"ח ובפ"ת שסק"ד: שם א"ר כי כו'. ער"ה ס"ד ד"ה והתחמיך: שם להפרישו כו'. לבטל ע"ע, אבל לאפרושי אחרים גם החיוב הוא יגיד ואפי' להשופטים, וי"ל אם מותר להגיד להשופטים כשהוא מודיע לאו"ע ועי' קדושין ס"ו ע"א ובהו"מ שם ב"א בהג"ה: שם ע"א כו'. פסחים קי"ג ע"ב הרואה כו': שם לא טוב דעת רבנו כדעת הרשב"ם שם ד"ה דכתיב וכן מבואר בס' המצות והחינוך ודלא בהסמ"ג ועיין ב"ש באות רכ"ח: שם לכן מוציא כו'. שם ש"ד בעלמא קא מפקח:

שם רע יחשב. ומלת והפתית בשקל הכבד. ר"ל כי בשפתיך אתה טוחן פניו (מלשון פתות אותה פתים) בגלותך מסתר עונו. ואמר אחרי כן אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו. כי אם גלה על חטאיך. לא תקום ולא תטור לעשות לו כאשר עשה לך. וזה מוסר נכבד ומעיקרי היראה. ואם החוטא איש אשר איננו ירא מלפני האלהים. כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים. ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודע כי היא עבירה. מותר להכלימו ולספר בגנותו. כן אמרו רבותינו (ויקרא כה, יז) ולא תונו איש את עמיתו. עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו בדברים. ואשר לא שת לבו אל דבר ה'. מותר להכלימו במעלליו. ולהודיע תועבותיו ולשפוך

אור חדש.

שם כן א"ר ולא תונו כו'. בב"מ נ"ט ע"א, מ"ד כו' אל תוניהו. ופי' רבנו בדברים דהא באונאת דברים הכתוב מדבר, והב"ח בשם המרדכי כתב דעות אינה יאי' דאפשר דלא ממעט הכא כי אם אונאת גוי אבל ישראל לא, מיהו מדקתני אם הי' בעל תשובה לא יאמר לו כו' משמע דאם אינו בעל תשובה אין בו משום אונאת דברים, עוד כ"ש דא"כ מצינו אונאת ממון חמור מאונאת דברים [דלענין אונאת ממון אע"ג שעובר על ד"ת אסור להוניתו] ואנן הא קאמרי' גדול אונאת דברים מאונאת ממון כו'. ובסוף דבריו מסיק הב"ח דכ"ש אונאת ממון דמותר ע"ש [ח"מ סימן רכ"ח]. ולכאורה י"ל דלפי הנראה מדברי רבנו דהאונאה דברים מותר, למומר לדבר אחד אפי' שלא להכעיס. רק לבעלי עבירות שאינן רועים יש להם שאין מעלין אותם ולא מורידין וכמבואר מנינם לקמן אות קמ"ג, א"כ שפיר י"ל דאונאת ממון אסור בהן מטעם דיכין רשע וצדיק ילבש, ועיין תוס' ע"ז כ"ו ד"ה אני, דמאן דא"ל ממון מסור אסור [והק"ל לדינא כמבואר בח"מ סימן שפ"ח סי"ב] א"ל נמי דמשיבין אבידתו מטעם הנ"ל אף שמן הדין לא איתרבאי מסיר אצל אבדה ע"ש, וכיון דמטעם זה אסור תו ל"ש לומר דאונאת ממון חמור מאונאת דברים. ועוד י"ל לפי מ"ש התו' ב"מ נ"ח ע"ב ד"ה והא דפעמים ממונו חמור ע"ש וכן מבואר לעיל באות קי"א דפעמים ע"י גזילה ב"א גם שפך, א"כ לענין להתיר אונאת ממון לבעל עבירה מצד אחד הוא חמור מהונאת דברים דפעמים הוי זה כאלו ניטל את נשמתו, וא"כ שפיר י"ל דאונאת ממון אסור לבל ישראל. ועיין מרדכי ב"מ פ"ה ורד"י פסק דמותר להלות למומר בריבית כו' ע"ש ובמהרש"א שם מ"ב ע"א ד"ה עם: ודע דמ"ש רבנו לענין לאו דלא תונו דמי שפורק עול מ"מ יצא מכלל הלאו הזה משום דלא הוי בכלל עמיתו, וכן לענין לאו דלא תשא עליו חטא יצא מכלל עמיתך ומי שמוכיח איהו ומבייש ברבים אינו עובר בלאו זה, לענין איסור לשה"ר אף דבאמת נ"כ יצא מכלל לאו דלא תלך רכיל בעמיך ומותר לספר לשה"ר עליו, מיהו צריך ליזהר בדבר שלא יהא ספורו דרך לשה"ר, דהנה מי שמספר גנות על חבירו יחשד המספר בג' דברים, א) דשקר סיפר ומלבו הוא בדאם, ב) אפי' אם אמת הדבר, אחרי שבסתר היא מנגהו הוא רוצה להגניפו ולגניב דעתו, ונראה כגרגנה בסיפור לשה"ר,

בזה עליו, ועוד אמרו מפרסמין את החנפים מפני חלול השם. אבל אם נכשל בחטא על דרך מקרה. ורוב הימים דרכו להשתמר מעונו, אין לגלות על חטאו. כאשר בארנו. ויתכן לפרש אל תהי עד חנם ברעך. להעיד עליו על עבירות אשר גם אתה חלית בהם כמוהו. על כן יקרא רעהו. ויורה על זה אומרו אחרי כן אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו. כי אע"פ שהיא מצוה לפרסם את החטאים בנפשותם ואת החנפים. אבל החוטא. אם לאיש כמוהו רשעו ולבן אדם חטאותיו. אין לפרסמו. כי אין כונתו בגלותו מסתריו לטובה. כי אם לשמוח לאיד, והשנית כי איך בוש לא יבוש להזכיר על זולתו דופי המעשים ההם והוא אוחז בהם. ונאמר (הושע א, ד) ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא. הנה כי אע"פ שעשה יהוא מצוה בהכריתו בית אחאב. נשא עונו. כי גם הוא היה רב פשע.

רכ ואמרו רבותינו כי המעיד יחידי על חברו בדבר עבירה מלקין אותו מכת מרדות. אך יוכל לגלות הדבר בהצנע. לרבו

אור חדש.

ג) אפי' אם אמת הדבר יגם לא יגור מפני איש החוטא והוא מתכוין שיגיעו הדברים לאזניו, מ"מ אחרי שהוא מספר לאחרים והוא אינו מוכיחו בסתר בינו לבין עצמו הוא נהנה לדבר באשמת חבירו ובהעיותו ישמח ובקלונו יתכבד, וכל אלו הג' דברים דומה לבעל לשה"ר ויחשב לאיש הזה אבק לשה"ר, ובג' אופנים אפשר למניע ההדרים האלו א) אם המספר מוחזק לאיש אמת כו' והמדה הזאת מוכחת על האדם שאינו מתכוין ליהנות בגנותו פגם בדברו אלא לתועלת הוא מתכוין. ב) אם הקדים להוכיח את האיש תחלה, זה מוכיח עליו שאינו נהנה לספר לשה"ר וגם אינו חונף אי שקרן. ג) כשמספר הדברים באפי תלתא, דמאחר שאמרה בפרהסיא יש לתלות שהוא נתכוון שיגיעו הדברים לאזניו ויתקן מעשיו והא שלא הוכיחו בסתר מפני שהוא משער בו שלא יקבל תוכחתו ולא יוסר בדבריו, וכשישמע שבני"א מרננים עליו יתבונן שישוב מדרכיו, כ"ז הוא מבואר בסמ"ק באב ל"ט ע"ב בשם עליות דרבנו ע"ש. ולפי האמור מ"ש רבנו דמותר שהודיע תועבותיו היינו אם יש בהמספר אחד מג' דברים הנ"ל ואם הוא מספר לפני ב' א"צ להוכיחו תחלה, דבענין כזה אין לשומעים לחשדו [דיודע הי' שלא יהי' תועלת בתוכחתו] שהרי אמרו כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא כו' וכפי' רבנו. ועי"כ שבבה"ג יש לתלות שהוא מתכוין לתועלת, [אבל משום שלא יצטרך לספר גנותו בפני אחרים א"צ להקדים בתוכחה בשביל זה דהא יצא מכלל עמיתך לענין לאו דלא תשא עליו חטא ועיין בס' ח"ח כלל ד' ובבמ"ח סק"ל שהניח בצ"ע ברה"ן], ואם הוא בענין שהכל משערין שהחוטא הזה יקבל תוכחת המספר, והוא לא הקדים להוכיחו תחלה, אף שהוא מספר לפני שלשה יש בו דרך לשה"ר בסיפורו ויחשב לאבק לשה"ר לאיש הזה: סם ועוד אמרו מפרסמין כו'. יומא פ"ו ע"ב: סם הנה כי אע"פ כו' כי גם הוא כו'. הרגום יהושע א, ד) דם פלחי כו' בכן אחשבינה דם זכאי על בית יהוא ע"ש ובפרש"י שם: רכ ואמרו רבותינו כי המעיד כו'. פסחים קי"ג ע"ב ה' בגדיה

ולאיש סודו, אם ידע כי יאמינו דבריו כדברי שני עדים. ואם יש עד שני עמו ישמעו השופטים דבריהם ליסר החוטא בהצנע. ולא ילבינו פניו ברבים, כמו שנא' (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח א"ע ול"ת ע"ח. רכא ודע כי בדברים שבין אדם להבירו. כמו גזל ועושק ונזק וצער ובושת ואונאת דברים, יכול לספר הדברים לבני אדם. גם היחיד אשר יראה יגיד. כדי לעזור לאשר אשם לו. ולקנא לאמת. והנה אמרה התורה שיעיד עד אחד בבית דין על תביעת ממון לחייב את הנתבע שבועה. אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחלה.

אור חדש.

לזיגוד עיין שם. [אבל אם הוא פורק עול מעליו מותר להעיד עליו יחידי, דאינו בכלל לאו דלא תלך רכיל בעמיך כמו שאינו בכלל עמיתו דלא תונו ועיין כתובות מ"ה ע"ב מ"ו ע"א]: שם לרבו ולאיש סודו כו'. שם מהו כו' בבי תרי לימא ליה כו': שם ואם יש ע"ש כו'. וככ"ר באריז"ט סוב כי יגידו כו' והד"מ בח"מ סכ"ח כ' בשם ס' מישרים דבענין כזה „חייב" להעיד, וטעמו משום ובערת הרע, ועי"ל אית קצ"ה וגו' דלאפרושא מאיסורא חייב להעיד בלא"ה דטעם הנ"ל ל"ש ע"ז, וא"כ סוף דברי הד"מ שם צ"ע: שם ולא ילבינו כו'. וכא"כ לעיל באות רי"ם וכדמשמע בגמ' שם, וכמו שנאמר כו' את עמיתך כו' אף שחטא (וצריך היכחה) עמיתך הוא, ול"ת עליו חטא להוכיחו ברבים בכגון זה לא בתחלה ולא בסוף: רכא) ודע כי בדברים שבאל"ח כו'. וכ"כ בסמ"ק ב"ב ל"א ע"ב בשם צליות דרבנו דבדברים שבאל"ח אם אינו מרצהו מצוה לגנותו בפני כל אדם ע"ש (ולכאורה דברי רבנו אלו נגד דעת הרמב"ם ושאר הראשונים וכמבואר בהלכ' דעות פ"ו ה"ח דבדברים שבאל"ח צריך ליסרו בהצנע ולא ילבין פניו ברבים ע"ש, ומשמע שם מלשון הרמב"ם דדין זה הוא בין במוכיחו את חברו בדברים שבינו לבינו [וכן אמרו בתד"א ובילקוט קדושים תרי"ג ראב"מ אמר אם יש דבר בינך לבינו אומרהו לו כו' לכך נאמר ול"ת עליו חטא ע"ש, וע"ן בבס' החינוך מצוה רל"ט, ועיין מהרש"א ערכין ט"ז ע"ב מ"ש בזה], ובין במוכיח את חברו בדברים שבינו למין חברו, וא"כ בדברים שבממון פשיטא דמותר לגלות לב"א, דאל"כ לא משכחת שיתבע אחד לחברו ממינו וכן ע"א מעיד בתביעת ממון בב"ד וכן בכל עניני ממון מותרין לספר לב"א משום דין תביעת ממון, ודין הרמב"ם מיירי באונאת דברים וכיו"ב. אבל גם זה קשה דאונאת דברים ג"כ יכול להביע בב"ד, או לפני ב"א בפרהסיא [ועיין מרדכי פ' הזהב ראובן טוען ע"ש אני בד' והביא עדים שאינה אותו כו'] ומותר לדבר עמו קשות אודות זה, וכן כ"א מותרין לעזור לו בכל אופן שאפשר. אמנם י"ל דלפי מ"ש הרמב"ם בה"ו שם משמע דכל ענין התוכחה מיירי בדברים שאינם תובעם אותם בדין רק שיש מזה משטמה בלבו, ולכן כ' שם לא ישטמנו וישתוק כו' רק יאמר לו למה עשית לי כך וכך כו', דבדברים שיכול לתובעם בדין ל"ש לומר לשון זה, וגם בדברים שרוצה לתובעם עפ"ד ל"ש בזה מצות תוכחה כדינה. אך המיירי בדברים שאין חברו תיבע איתם עפ"ד אלא רק ישטמנו וישתוק

רכב **והחלק** השלישי הולך רכיל. והוזהרנו על זה מן התורה. שנא' (ויקרא יט, טז) לא תלך רכיל בעמיך. וגם זה נקרא לשון הרע. והוא בכלל כת מספרי לשון הרע כמו שזכרו רז"ל על דואג האדומי שהיה בעל לשון הרע כי הגיד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך. ונזק הרכילות חדל לספור כי אין מספר. כי הוא מרבה שנאה בעולם ומכשיל את בני אדם לעבור על מה שכתוב בתורה (שם פ' יז) לא תשנא את אחיך בלבבך. והנה העולם קיים על השלום. ומפני השנאה נמוגים ארץ וכל יושביה. כאשר הקדמנו. ופעמים רבות יתן הרכיל חרב ביד חברו להרוג את רעהו. כמו שכתוב (יחזקאל כב, ט) אנשי רכיל היו בך למען שפך דם. ונאמר (ירמיה ו, כח) כלם סרי סוררים הולכי רכיל נחשת וברזל כלם משחיתים המה. וקראו רבותינו את הרכילות לשון שלישי מפני שהוא הורג שלשה. האומרו. והמקבלו. ומי שנאמר עליו. כמו שידעת מענין דואג שנטרד בסבת הרכילות. ונהרגו הכהנים. ונענש שאול אשר קבל את הרכילות.

אור חדש.

[אי בגון הא דאמרו ב"ק צ"ב אע"פ שנותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה, והתוכחה ע"ז צריך שיהי' בסתר], ועיין קאי נמי מ"ש הרמ"א בהל' ח' גו"מ בדברים שבאל"ח, ר"ל שסייך בהם ענין התוכחה דהיינו דברים שאינו הוגע אותם עפ"ד, אין מוכיחין ע"ז רק בסתר ולא בפרהסיא, אבל בד"ש כו'. וכן משמע נמי מדברי הר"ם בה"ש ע"ש. אבל בדברים שישתמני ולא ישתוק אלא יתבע אותו שימנע ממנו את הצער וההפסד שעשה לו, אפשר דדעת הרמב"ם ודעת רבנו שוה בזה, דיכול לספר לב"א שלא בפניו, כדי לעזור לאסור אותו לו, ובענין שיסממנו וישתוק גב לדעת רבנו צריך להוכיחו בסתר ואינו רשאי להלבין פניו כמו שאמרו יכול כו' ופניו משתנות כו', דזה אינו מיירי במי שמכית תחלה, אלא לעולם אינו רשאי להוכיח בענין כזה, וע"כ בדברים שבאל"ח אמרו זה, (דבד"ש מפרסמין וכמש"ל באות רי"ט ובאופן הנ"ל, וכ"ז צ"ע). ומ"ש רבנו במגם יש עליו להוכיח כו'. מבואר היטב באות רכ"ח דמטעם אבק לה"ר הוא כיון שהוא מספר שלא בפניו, וכמ"ש לעיל באות רי"ט, גם מבואר שם דאם יש באמספר אחד מהג' דברים שנ"ל באות רי"ט, אין בו דרך לשה"ר. עוד נראה פה דמי שמוחזק לרבים לאיש אמת א"צ להוכיח את האיש תחלה, ואף שע"י עבירה שעשה לא יצא מכלל עמיתו) היינו משום דביין שאמרו דמותר לספר הדברים לב"א בענין כזה גם אם הוא מספר קודם שהוכיח אותו בסתר אינו עובר בלאו דל"ת עליו חטא, דענין אחד הוא. דדיקא בדרך תוכחה שייך חילוק בין תחלה לסוף, ולפ"ז גם המספר בפני שלשה א"צ להוכיח תחלה דבענין כזה ליכא איסור של לשה"ר ולא איסור דל"ת עליו חטא, ועיין בס' ח"ח כלל י' ובבמ"ח שם וצ"ע: רכב) **וקראו רבותינו את** כו'. ירושלמי פאה פ"א ה"א גלמה הי' קורא איתו שליטי כו' דיאג כו'. ועיין תו' ערכין ט"ו ע"ב ד"ה לישנא;

רכג **ואחז"ל** על ענין הרכילות. אע"פ שאסור לקבלו. ולשנוא את חברו בגללו. אבל אל יהי בז לדבר. אך את נפשו ישמור ויחוש לדברים. ואמרו רז"ל דורו של שאול היו בהם דילטורין כמו דואג והזיפים. ועל ידי כן היו יורדין למלחמה ונופלים. דורו של אחאב לא היו בהם דילטורין כמו שידעת מענין הנביאים שהיו מתחבאים מפני איזבל. כמו שכתוב (מ"א יח, כב) אני נותרתי נביא לה' לבדי. ועובדיה החביא מהם מאה נביאים. ולא גלה אדם כי מי יש נביא בישראל זולתי אליהו. ועל ידי כן היו יורדין למלחמה ונוצחין. אע"פ שהיה אחאב עובד ע"ג.

רכד **והמסכסך** אחים ואוהבים. ומביא שנאה ביניהם. קשה מכל חלקי לשון הרע. שנאמר (משלי ו, יט) ומשלח מדנים בין אחים. ואמרו רבותינו כי השביעית קשה מכולן. כאשר הקדמנו לך בשערי יראת חטא.

רכה **וחייב** האדם להסתיר הסוד אשר יגלה אליו חברו דרך סתר. אע"פ שאין בגלוי הסוד ההוא ענין רכילות. כי יש בגלוי הסוד נזק לבעליו וסבה להפר מחשבתו. כמו שנאמר (שם טו, כב) הפר מחשבות באין סוד. והשנית כי מגלה הסוד אך יצא מדרך הצניעות והנה הוא מעביר על דעת בעל הסוד. ואמר שלמה ע"ה (שם כ, יט) (מגלה) [גולה] סוד הולך רכיל. ר"ל אם תראה איש שאיננו מושל ברוחו לשמור לשונו מגלוי הסוד. אע"ם שאין במחשוף הסוד ההוא ענין רכילות בין אדם לחברו. תביאהו המדה הזאת להיות הולך רכיל, שהוא מארבע כתות הרעות. אחרי אשר אין שפתיו ברשותו לשמרן. עוד אמר (שם יא, יג) הולך רכיל מגלה סוד. ר"ל אל תפקיד סודך למי שהולך רכיל. כי אחרי אשר איננו שומר שפתיו מן הרכילות. אל תבטח עליו בהסתר סודך. אע"פ שמסרת דבריך בידו דרך סוד וסתר. והוזהרנו מן התורה שלא לקבל לה"ר. שנ' (שמות כג, א) ל"ת שמע שוא. ונאי (משלי כט, יב) מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ופי' חז"ל כאשר המושל מקבל לה"ר ודברי רכילות יעשו משרתיו רשעים והולכי רכיל למצוא חן בעיני אדוניהם. והנה לאלה ג' החלקים אשר זכרנו. כיונו בזכרם ז"ל בת מספרי לה"ר.

רכו **ההלק** הרביעי אבק לה"ר. אמרו רבותינו רוב העולם נכשלים בגזל ומיעוטם בעריות וכלם באבק לשון הרע. ואמרו כי

אור חדש.

רכג) ואחז"ל על כו'. נדה ס"א ע"א ליבנא בישא אע"ג דלקבולי בו' מיחש ליה בו': שם ואחז"ל דורו כו'. ירושלמי פאה פ"א הל"א מד"ר שופטים פ"א צות ו"ו הכד) ואח"ר כי פי'. מד"ר מצורע פטי"ו אות א' זו שביעית שקשה כנגד כולם ואיזה זה משלח מדנים בין אחים ע"ש: רכה) וחייב האדם כו'. עיין סנהדרין ל"א ע"א דק בלי רואנ: שם פי' חז"ל כאשר כו'. מד"א

ענין אבק לשון הרע. כאשר יסבב האדם בדבריו. שיספרו בני אדם לשון הרע. ואמרו לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי גנותו. והנה אנחנו צריכים לבאר המאמר הזה. כי ידוע הדבר כי מן המדות הנאות לספר בשבח החכמים והצדיקים, כמו שנא׳ (שם כה, כז) וחקר כבודם כבוד. ואמרו על האויל שאיננו מדבר בשבחו של עולם. אבל זאת תכונת הענין הזה. כי אין לספר בטובת האדם זולתי בד בבד. ר״ל כאשר ידבר איש אל רעהו. ולא בקהל עם ובמושב רבים. עד אשר יוודע אליו כי אין במעמד ההוא שונא ומקנא לאיש אשר ידבר טוב עליו. ואם יתפוץ לשבח אדם אשר כבר הוחזק לבני עמו ונודע אשר הוא אדם כשר ולא תמצא בו רעה ואשמה. גם על פי שונא ומקנא יש לשבחו. כי לא יוכל לגנותו. ואם יגנהו ידעו הכל אשר פיו דבר שוא. ותהי לשונו מוקש לנפשו.

רכו **עוד** זכרו ז״ל על ענין לשון הרע. ואמרו הנה אם שאלה אשה משכנתה לחתות אש מיקוד. ותען ותאמר איה איפה גחלי אש כי אם בבית פלוני אשר תמיד יצלה בשר ויאכל. זה והדומה לו אבק לשון הרע. ונאמר (שם כז, יד) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו. ופי׳ רבותינו המקרא הזה על המשבח את חברו בשבח הבא לידי הפסד. כענין האורח אשר יצא אל רחוב העיר ויקרא בקול גדול ויספר את אשר גמלו בעל הבית טובה. כי טבח טבח והכין לאורח הבא אליו. ויהי בהשמע דבר האורח יתלקטו אנשים ריקים ויסורו אל בית בעל הבית. וחייב האדם לשמור פיו ולשונו שלא יחשד בדבריו. ולא יתנו אותו כמספר לשון הרע. ואם יביא עצמו לידי החשד בזה הנה השחית מוסריו. ויחשב לאיש הזה אבק לשון הרע.

רכח **ועתה** השתונן בכליותיך לעמוד על עיקר הדבר הזה. הנה הקדמנו כי מותר לספר בגנות החוטא על חמס אשר בכפיו. אם נודע הדבר כי לא עזב דרכו. כמו הגוזל. והחומס. או המזיק. והמציק. או המלבין פנים ומבאיש ומחפיר. והמספר לשון הרע. ולא השיב את הגזלה. ולא שלם נזקו ולא בקש פני חברו להעביר את עונו. ואמנם המטיבים דרכם. דבר ידברו בראשונה את החוטא. אולי יוכלו הועיל בדרך תוכחה להשיבו מדרכו הרעה. ואם מאן ימאן אז יודיעו לרבים את דרכיו ומעלליו. ועתה כאשר יחפש אדם על מעשה חברו. על דבר אשר הזיד על רעהו. ויספר מעשהו לבני אדם. ויגלה חובת החוטא. ויגנה מעשהו מטענות רבות. הנה

אור חדש.

מזמור נ״ד וילקוט שם תשפ״א: רכו) א״ר רוב כו׳. ב״ב קס״ה ע״א: שם ואמרו לעולם אל כו׳. ערכין ט״ז ע״א: רכז) ואמרו הנה אם כו׳. ערכין ט״ו ע״ב: שם ופ״ר המקרא כו׳. שם ט״ז ע״א: רכח) מותר לספר בגנות כו׳. עיין לעיל אות רכ״א ועיין בח״מ ח״מ רי״ס ב״ח יבביאור הגר״א שם סק״ס, ולדעת

יחשד המספר בזה. ויתן אותו כמספר לשון הרע. ויאמרו אמור. גם אם אמת היה הדבר היה ראוי לגלות אזן החוטא למוסר בתחלה. ועל דבר אשר לא קדם לו תוכחות יחשדנו שומעו לאמר. כי לא היה אומר כל אלה בפני חברו. וכי הוא מחניף לו. כענין שנאמר (הושע ד, ד) אך איש אל ירב ואל יוכח איש. ונהנה לדבר באשמת העם. אשר בהעוותם ישמח ובקלונם יתכבד שלא בפניהם. ודומה לבעל לשון הרע. ובו דבק. מן האבק. ועיד יאמרו בני אדם. אין הדברים כנים. ומלבו הוא בודאם. ואם לא איפוא. מדוע לא גלה על עונו בפניו ראשונה והעלים ממנו. על כן אמרו רבותינו כל דבר אשר יאמר בפני בעליו אין בו דרך לשון הרע. ר"ל כי אם הקדים לחברו תוכחת מגולה על מעשהו ולא הקשיב על דבריו. אחרי כן יוכל להודיע לבני אדם אשמת האיש ורוע מוסרו. ולא יחשד כי יחפוץ לתת דופי בחברו. וכן אם המספר מוחזק לרבים כי לא ישא פני איש ואל אדם לא יכנה. ואת כל אשר יאמר שלא בפני חברו. אותו ידבר בפניו. ולא יגור מפני איש. והוחזק גם כן בתוך עמו אשר לא ידבר רק אמת. אין להשדו בדברו על אשמת אדם לחברו שלא בפניו. וכן זכרו בדבריהם ז"ל על הענין הזה ואמרו. א"ר יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. ר"ל לא אמרתי דבר על אדם שלא בפניו וכבשתי אותו בהיותי בפניו. עוד אמרו כל דבר אשר יאמר בפני שלשה אין בו דרך לשון הרע. ר"ל אחרי כי ברבים היו עמו בעת אשר ספר הדברים. אכן נודע הדבר לחברו. והנה זה כאילו אמר הדברים בפניו.

רכט החלק החמישי נבלות הפה. ארז"ל כל המנבל את פיו אפי' נגזר עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה. ואמר ישעיה (ט, טז) על כן על בחוריו לא ישמח אדני ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה. ובעבור זאת המנבל את פיו כבד עון ונתעב ונאלח. כי עזב והניח הבושה והצניעות. שהן המדות הידועות לזרע הקדש. והלך על שבילי עזות פנים. שהיא מדת הנבלים הרעים. והשנית. כי חלל את קדש ישראל. שנאמר (דברים ד, ו) ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. וזה נהג על דרך הסכלים הנמאסים המרוחקים מדרך השכל. שכלו יפה אף נצים. ועלה באשם ותעל צחנתם. וכל חכם ונבון שקץ ישקצם

אור חדש.

רבנו ז"ל הא דאסור להעיד בדבר ממון היינו כשאין המספר מכוין לטוב רק הוא נהנה לספר גנות חברו דאלו הי' חייב להגיד בב"ד, גם בבה"נ לא הי' נפטר כמו עש"א לקביעה דחייב להגיד [שהע"ד עיין בדרכי תשובה]: שם ע"כ א"ר כל כו'. ערכין ט"ו ע"ב: שם א"ר יוסי מימי כו'. ג"ז שם: שם עוד אמרו כל כו'. שם ז"ן ע"א: רכט) ארז"ל כל כו'. שבת ל"ג ע"א:

תעב יתעבם. והנה הוא מחלל כלי השכל אשר הוא יקר מכל כלי חמדה. שנאמר (משלי כ, טו) וכלי יקר שפתי דעת. והשומע דבר נבלות הפה ענשו גדול כי לא יאטם אזנו ולא יבדל מתוך דוברי נבלה. ועליו נאמר (משלי כב, יד) שוחה עמוקה פי זרות [זעום ה׳ יפול שם].

רל **ואמרו** רבותינו לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו. שנאמר (בראשית ז, ח) ומן הבהמה אשר איננה טהורה. כי בעת ההיא היתה בהמה הטמאה מותרת באכילה. אך לא היתה טהורה לקרבן. על כן נחשב לשון מגונה אם יגנה אדם הדברים אשר הם למאכל אדם. והנה חייב האדם להזהר שלא יוציא מפיו דבר מגונה. גם כי יביאנו הנחתו לשון מגונה להאריך דבריו. ולהרחיב מאמריו. וזה כמו גדר להזהר מנבלות הפה שהוא מן העבירות החמורות. וגם גדר להזהר מספור לשון הרע ונתינת דופי בבריות. כמו שאמרו רז״ל על הרחקת הדבור בגנות. אפילו בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב. ואמרו רבותינו כי אחד מן הכהנים אמר לפני רבן יוחנן בן זכאי הגיע לחלקי מלחם הפנים כשיעור זנב הלטאה ובדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול. ועוד אמרו רבותינו כי חייב האדם לבחור בדבריו לשון כבוד ולהניח לשון שאינו של כבוד גם כי איננו מגונה. בין בדברי התורה. ובין בשיחת עסקי העולם. ובלבד שלא יאריך דבריו בעבור זה בדברו בדברי תורה. כי חייב האדם לשנות לתלמידיו בדרך קצרה. וענין לשון כבוד. הוא דרך הדבור והשיחה אשר דרכו בה נקיי הדעת ומדברי צחות. והם שוקלים ומכירים אי זה לשון כבוד ואי זה תמירתו. כמו שנאמר (איוב טו, ה) ותבחר לשון ערומים. ונאמר (שם לג, ג) ודעת שפתי ברור מללו. ונאמר (משלי י, כ) כסף נבחר לשון צדיק.

רלא **החלק** הששי נרגן. אמר שלמה ע״ה (שם יח, ח) דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן. פי׳ הנרגן הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם וימצא (תנועות) [תואנות] על חברו תמיד. על מעשיו ועל דבריו. ואע״פ שחברו בתומו מתהלך עמו ולא זר עליו בדבר. וידין כל דבר לחובה ולא לזכות. וכל שגגה ישים לזדון. והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום. וכאילו כבד חטאת חברו עליו. והוא המכה וההולם. כי דבריו יורדים חדרי בטן. כי מי שילין תלונות על חברו כאשר לא נגעו וכאשר עשה עמו רק טוב. זה סער מתחולל על הלב. והנה הוא כיורה זיקים יורדים חדרי בטן. מלת כמתלהמים [הפוכה] כמו מתהלמים [וכמו] שמלה

אור חדש.

יו) ואו״ר לעולם כו׳. פסחים ג׳ ע״א: שם כי בעת כו׳. פרש״י שם ד״ה אשר איש: שם גם כי יביאנו כו׳. שם ע״ב: שם שארז״ל על כו׳. ב״ב קס״ב ע״א: שם ואו״ר כי אחד כו׳. ג״כ שם: שם ועוד או״ר כי כו׳. גו״ש:

שלמה. מלשון (שם כג, לה) הלמוני כל ידעתי. וכאילו אמר דברי גרגן כמתהלם. ואמרו מתלהמים לשון רבים. כי גרגן כולל הגרגנים. כמו (ירמיה יא, טו) ובשר קדש יעברו מעליך. (ישעיה מה, ח) ויפרו ישע. עוד אמר שלמה המע״ה (משלי טז, כח) וגרגן מפריד אלוף. ר״ל כי יפריד מעליו אוהב וריע. כי לא יוכלון שאת הברתו. ואמרו רבותינו אל תרבה בתרעומת שלא תבא לידי הטא. ופעמים רבות הגרגן כפוי טובה. גם יחשבה לרעה. וישיב רעה תחת טובה. ונאמר (משלי יז, יג) משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו. ופעמים יחשוב על חסדי ה׳ כי הם לנקם ושלם. כענין שנאמר (דברים א, כז) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה׳ אותנו הוציאנו וגו׳. על כן התרחק מדרך הגרגנים. כי נתיבותיהם עקשו להם. כל דורך בה לא ידע שלום. ולדון לכף זכות למד לשונך. והיה צדק אזור מתניך.

השער הרביעי.

א בהלוך הכפרה. כדרך שיש לגוף חלי ומדוה. כן יש לנפש. ומדוה הנפש וחליה. מדותיה הרעות והטאיה. ובשוב רשע מדרכו הרעה. ירפא הש״י חלי הנפש החוטאת. כמו שנאמר (תהלים מא, ה) ה׳ חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך. ונאמר (ישעיה ו, י) ושב ורפא לו. ועל דרך שימצא פעמים בתחלואי הגוף שהקל החלי מעליו ועלתה ארוכת רוב המדוה. ועוד לא ינקה הגוף מכנו. זולתי במשתה המשקים המרים. ועוד שיסבול הצער בעינוי נפשו מכל מאכל תאוה. כן יש נפש חולה מעון רב. ואע״פ שנרפא רוב החולי. וסר מרבית חלקי העונש אחרי התשובה. ושב הש״י מחרון אפו. לא תנקה הנפש עדנה מן החלי. ולא נרצה עונה. עד אשר יוסף החטא ביסורים. והוכח במכאוב, והקראנה אותו רעות וצרות. כענין שנאמר (בראשית ד, יג) גדול עוני מנשוא. הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מוצאי יהרגני. ועל ידי התשובה נסלה רוב עונו. וסר עיקר העונש. ונמלט מן המות. כמו שנאמר (שם פ׳ טו) וישם ה׳ לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו. ונשאר עליו עונש הגלות. כמו שנאמר (שם פ׳ טז) וישב בארץ נוד.

ב והענין הזה התברר עוד, ממה שכתוב בתורה (ויקרא ד, כז) ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה׳ אשר לא תעשינה ואשם. או הודע אליו חטאתו אשר

אור חדש.

רלא) ואח״ר אל הרבה כו׳. מכ׳ דא״ז פ״ט ראהק״א התרחק מן המריבות ואם תתרעם על אחרים תרגיל להטא: אות א) ואחז״ל כי עונש כו׳. בסנהדרין לז ע״ב גלות מכפרת עון מחצה כו׳ ע״ש:

חטא וגו׳. ואמרו רז״ל כי החטאת תבא על השגגה בדבר שחייבין על זדונו כרת. ומפני עון הכרת כי רב הוא. לא תשלם כפרת החוטא בו גם השגגה עד שיביא חטאת. ואע״פ שהתודה על חטאו. כי בבלתי הוידוי והתשובה לא יתכפר עונו בקרבן החטאת. שנאמר (משלי כא, כז) זבח רשעים תועבה. ואחרי הוידוי והקרבן יכופר עונו. כמו שנאמר (ויקרא ד, לא) וכפר עליו הכהן ונסלח לו. והתבונן מזה אם השוגג בלתי טהור הוא אחרי התשובה עד שיביא קרבן. מה עז עונש המזיד. אכן יתכפר עונו ביסורין. כמו שנאמר (איוב לג, יט) והוכח במכאוב על משכבו וגו׳ יעתר אל אלוה וירצהו. ונא׳ (משלי ג, יב) כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכאב את בן ירצה. ויש עצה ותקנה לחוטא. במעשים טובים. להגן עליו מן המכאובים. כאשר יתבאר.

ג עוד התברר הענין הזה בתורה. שנאמר (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו׳. הנה כי הוצרכה כפרת יום הכפורים אחרי התשובה. כי עיקר כפרת יום הכפורים עם התשובה.

ד ויש עון אשר לא תנקה הנפש ממנו ובלתי טהורה היא ואיננה רצויה. עד אשר המות יפריד בינה ובין הגוף אשר חטאת בו. כמו שיש חולי שלא ינקה הגוף ממנו כל הימים. והוא עון חלול השם. שנאמר (ישעיה כב, יג) והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן וגו׳. כי לא היו משגיחים על דברי הנביאים ולא חרדים עליהם. אבל היו קובעים בגלוי והקהל חבירים במיני שמחה. ונאמר על זה (שם פ׳ יד) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. ונאמר (דה״ב לו, טז) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה׳ בעמו עד לאין מרפא.

ה וגם לחלי הזה אע״פ שאין לו מרפא על דרך שאר העונות. ימצא לו מרפא. אם יעזרהו הש״י לקדש תורתו נגד בני אדם. ולהודיע לבני האדם גבורת השם וכבוד הדר מלכותו. וכר עונו ברוב גודל כשרון המעשה שהוא בהפך מן המעשה אשר גואל ואשר חטא בו. כמאמר הרופאים על חלי הגוף כי ירפא בהפכו והעלה ארוכתו בתמורתו. ואמר שלמה המע״ה (משלי טז, ו) בחסד ואמת יכפר עון. וביארנוהו בשער הראשון מן התשובה. וענין אמת שהזכיר. ביאורו שיכין החוטא לבו לחזק ידי האמת. ולעזור למבקשי אמונה. ולהסיר השקר והעול. כי הודעת האמת והשיבו לבצרה. כבוד אלהים. כענין שנאמר (ירמיה כב, טז) דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אותי. ונאמר על רודפי השקר (שם ט, ה) במרמה מאנו דעת אותי. וארז״ל בענין הורדוס שהרג את החכמים ושאל עצה לבבא בן בוטא אם יוכל לרפוא לו ולגהות ממנו מזור. ויאמר

אור חדש.

ב) וארז״ל כו׳. ע״ל אות קי״ב: ה) וארז״ל בענין כו׳. ב״ב ד׳ ע״א:

אליו אתה כבית גרו של עולם. לך ועסוק באורו של עולם והשתדל בבנין בית המקדש.

עתה נבאר ענין חלוקי הכפרה

ו **אמרו** רז"ל שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש. אמר לו שלשה הן ותשובה עם כל אחת ואחת. עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה. אינו זז משם עד שמוחלין לו מיד. שנאמר (ירמיה ג, כב) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם. עבר על לא תעשה ועשה תשובה. תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. שנא' (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. עבר על כריתות ועל מיתות ב"ד ועשה תשובה. תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין. שנאמר (תהלים פט, לג) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. אבל מי שיש בידו [עון] חלול השם. אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורים למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת. שנאמר (ישעיה כב, יד) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. וארז"ל עולה מכפרת על מי שעבר על מצות עשה אחרי התשובה. כי אמנם נתכפר עונו בתשובה. אך העולה תוסיף על כפרתו. ויוסיף להתרצות בה אל הש"י.

ז **עוד** אמרו עולה מכפרת על העולה על רוח בני האדם מהרהורי הלב ומחשבת העבירות. וכן כתוב (איוב א, ה) ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם.

ח **ועתה** כי אין לנו קרבנות בעונותינו ובעונות אבותינו. אם חטא בהרהורי הלב או שעבר על מצות עשה. יקרא פרשת העולה אשר בתחלת סדר ויקרא. ובתחלת סדר צו את אהרן. כי מקרא פרשת הקרבן יהיה לנו במקום הקרבת הקרבן בין שנקרא בכתב בין שנקרא בעל פה. כמו שארז"ל כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה. בפרשת חטאת כאילו הקריב חטאת. בפרשת אשם כאילו הקריב אשם. ואם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה. ידאג לעונו. ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתרצה אל הש"י. כי ברצונו חיי הנפש והגוף וחיי כל נוצר. כמו שנאמר (תהלים ל, ו) חיים ברצונו. ועל כן ארז"ל כל הקובע

אור חדש.

ו) **ארז"ל שאל רבי** כו'. יומא פ"ו ע"א: שם **וארז"ל עולה** כו'. ת"כ ויקרא, ועיין זבחים ז' ע"א כיון דאיכא כמה עשה כו' וביומא ל"ו ע"א ועל עולה עון כו' רע"א אין עולה בא כו': ז) **עוד אמרו עולה** כו'. ירושלמי יומא פ"ח ה"ז מדר"ר צ' פ"ו אות ג': ח) **שארז"ל כל** כו'. מנחות ק"י ע"א. שם ועי"ב **ארז"ל כל** כו'. ר"ה ט' ע"א:

סעודה בערב יוה״כ כאילו נצטוה להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם. כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו. ותהיה לו לעדה. על דאגתו. לאשמתו ויגונותיו. לעונותיו.

ט **והשנית** כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה. כי יגדל וישגא מאד שכר השמחה על המצות. כמו שנאמר (ד״ה־א כט, יז) ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך. ונאמר (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלהיך בשמחה ובטוב לבב. ומפני שהצום ביוה״כ. נתחייבו לקבוע הסעודה על שמחת המצוה בערב יוה״כ.

י **והשלישית** למען נחזק להרבות תפלה ותחנונים ביום הכפורים ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה.

יא **ואם** עבר אדם על כריתות ועל מיתות בית דין ועשה תשובה. אחרי כי לא נרצה העון בלי יסורין. כי התשובה תולה ויסורין ממרקין. יכין לבו לעשות מצות המגינות מן היסורין. כמו מצות הצדקה. כי היא מצלת גם מן המות. שנאמר (משלי י, ב) וצדקה תציל ממות, ומי שאין לו ממון לעשות צדקה. ידבר טוב על העני. ויהיה לו לפה לבקש מאחרים להיטיב עמו. וארז״ל גדול המעשה יותר מן העושה. וכן יעסוק במצות גמילות חסדים לעזור את חבירו בעצמו והשתדלותו. כמו שאמרו רז״ל גדולה גמילות חסדים מן הצדקה. שהצדקה בממונו. וגמילות חסדים בין בגופו ובין בממונו. והצדקה לעניים בלבד. וגמילות חסדים בין לעניים ובין לעשירים. וכן ידבר על לב העני ויכבדהו וינחמהו מצרתו. כענין שנאמר (ישעיה נח, י) ותפק לרעב נפשך. ואמרו רבותינו ז״ל כי המפייסו בדברים גדול מן הנותן צדקה. וכן יעסוק במצות בקור חולים וקבורת מתים ותנחומי אבלים ולשמח חתן וכלה. כי כל אלה מדרכי החסד. וכנגד כולן מצות תלמוד תורה לשם שמים. וכל המועצות שזכרנו. בכלל מה שאמר שלמה המע״ה (משלי טז, ו) בחסד ואמת יכופר עון. כי קנין התורה נקרא קנין האמת. כמו שאמר (שם כג, כג) אמת קנה ואל תמכור. ונאמר (תהלים קיט, קמב) ותורתך אמת. ואמרו רז״ל עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג, יח). עבר אדם על כריתות או מיתות ב״ד. אם היה רגיל לקרוא פרק אחד ביום יקרא שני פרקים. אם היה רגיל לקרוא פרשה אחת יקרא שתי פרשיות. ומשני פנים תגן עליו התורה מן היסורין. האחת. כי ארז״ל ת״ת כנגד כלם. והשנית כי ישית עמלו בתורה וטרחו בה ואשר

אור חדש.

יא) וארז״ל גדול כו׳, ב״ב ט׳ ע״א: שם שארז״ל גדולה כו׳. סוכה מ״ט: שם וארז״ל כי כו׳. ב״ב ט׳ ע״ב: שם וארז״ל עץ חיים כו׳. מדרש קדושים סכ״ה אות א׳ דה״א אם נכשל אדם כו׳: שם ארז״ל ת״ת כו׳. קדושין

תודד שנתו מעיניו יעלה במקום יסורין, כמו שאמרו רז"ל כל הגופים לעמל יולדו אשרי מי שתיגיעה שלו בתורה. ואמרו למה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם.

יב ועוד ישים במקום יסורים צומות ותעניות והורדת דמעות ומניעת נפשו מן התענוגים. כמו שנאמר (תהלים קט, כד) ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן. ונאמר (יואל ב, יב) שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד. ויאנח תמיד במרירות לבו. כמו שזכרנו בשער הראשון מן התשובה. וישים רבוי המרירות במקום היסורין כמו שנאמר (משלי יח, יד) רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה. פי' כאשר יחלה הגוף. הנפש תסבול חליו. מלשון (מלאכי ג, ב) ומי מכלכל את יום בואו. כלומר תעזור לגוף ותסעדהו. כאשר תדבר על לבו ותנהמהו לקבל ולסבול. אבל כאשר הנפש חולה ונכאה מן היגון והדאגה, מי ינחם הנפש. ומי יסבול ויסעד אותה. הנה כי הדאגה ומרירות הלב יכבדו מחלי הגוף, כי הנפש סועדת הגוף בחליו. אבל כשהנפש חולה ונכאה מיגוניה. לא יסעדנה הגוף. ואם תמצא את החוטא תלאה ותקרה אותו צרה ויצדיק עליו את הדין ויקבל המוסר באהבה. יהיה זה לו למגן מן היסורין הרבים הראויין לבא עליו. כמו שנא' (תהלים עו, יא) כי חמת אדם תודך שארית חמות תחגור. פירוש כאשר צער האדם יודה אותך. כלומר שיודה אותך האדם בעת צערו. מלשון (איוב ו, ב) לו שקול ישקל כעשי. שענינו הצער. שארית חמות. שהיו מפותחות לבוא על האדם. כענין שנא' (מ"א כ, יא) אל יתהלל חוגר כמפתח. תחגור ותעכב אותם ולא תביאם עליו. וזה הדרך משל למפתח החרב ומשיב אותה אל נדנה. ונאמר (ישעיה יב, א) אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני. פי' אודך על מוסרך וקבלתיו באהבה. ובעבור זה שאודך על שאנפת בי. ישוב אפך ותנחמני. וכן בענין ההודאה על הטובה נאמר (תהלים נב, יא) אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסידיך. פירוש אודך על הטובה שעשית עמדי. ובעבור זה אקוה להתמדת טובותיך. ונאמר (תהלים קטז, יג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. (שם פ' ג) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. וארז"ל בענין מה שכתוב (שם ג, א) מזמור לדוד בברחו (משלי כא, טו) שמחה לצדיק עשות משפט. מדתן של צדיקים פורעים חובן ומזמרין להקב"ה. משל לבעל הבית שהיה לו אריס והיה אותו אריס חייב לו. עשה אותו אריס את הגורן וצברה ועשאה כרי. נטל בעל הבית

אור חדש.

ייט ע"ב: שם שארז"ל כל כו'. סנהדרין צ"ט ע"ב והיינו דא"ר כולהו גופי כו': שם ואמרו למה כו'. [משלי ח' יד] סנהדרין כ"ו ע"ב: יב) וארז"ל בענין כו'. עיין מדות מומגר ע"ש, וילקוט שם תתב"ד הצדיקים פורעין חובן

את הפרי ונכנס האריס ריקן לביתו. והיה שמח שהיה נכנס ריקם אמרו לו יצאת מגרנך וידיך על ראשך ואתה שמח, אמר להן. אעפ"כ השטר ממורק. פרעתי את חובי.

יג **והדיבר** האדם להתבונן ולדעת. כי אין התלאה אשר מצאתהו. והיסורין הבאין עליו, לפי גודל עונו. ורוב חטאיו. אך הש"י מייסרו דרך מוסר האב את בנו בחמלת ה' עליו. שנאמר (דברים ח, ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך. ופי' רז"ל לבך יודע מעשים שעשית ויסורין שהבאתי עליך כי לא לפי מעשיך יסרתיך. ונא' (איוב יא, ו) ודע כי ישה לך אלוה מעונך. ונאמר (עז"א ט, יג) כי אתה אלהינו חשכת למטה מעוננו. וכאשר יבא המוסר על אויבי ה'. בעון אחד הם נספים. כי תבא עליהם הפורענות בבת אחת. כמו שנאמר (תהלים לד, כב) תמותת רשע רעה. ושאר עונותם נשארים על נפשם. כמו שנאמר (יחזקאל לב, כז) ותהי עונותם על עצמותם. אבל בבוא המוסר על הצדיקים מעט מעט יבא עליהם עד תם עונותם. כמו שנאמר (עמוס ג, ב) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם. ופירשו (בו) רז"ל משל לאדם שהלוה לשני בני אדם. אחד אוהבו ואחד שונאו. אוהבו נפרע ממנו מעט מעט. שונאו נפרע ממנו בבת אחת. ונאמר (משלי כד, טז) כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה. פירוש ברעה אחת יכשלו ויתמו. ונאמר (ירמיה י, כד) יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני. פירוש אך במשפט. במדת רחמיך וחק חסדיך. מלשון (במדבר כט, כא) במספרם כמשפט. כחוק. (תהלים קיב, ה) יכלכל דבריו במשפט. במדה. ומשלו עוד משל בענין הזה ואמרו. מי שאינו יודע להכות. מכה את בנו על עיניו ועל פניו, אבל מי שיודע להכות מכה את בנו בענין שלא יזיק לו. וכן כתוב (שם קיח, יח) יסור יסרני יה ולמות לא נתנני. ונאמר (איוב ב, ו) אך את נפשו שמור. ולא יבואו על הרשעים זולתי יסורי נקם. אבל יסורי הבחינה לא יבואו זולתי על הצדיקים. שהם מקבלים אותם באהבה. ומוסיפים תיקון במעשיהם. והיסורים לטובתם ותועלתם וגודל שכרם. כמו שנאמר (תהלים יא, ה) ה' צדיק יבחן. ומשלו רז"ל משל בזה ואמרו בזמן שיודע בעל הפשתן כי הפשתן חזק. מכה עליו הרבה לעשותו רך וטוב.

יד **והנה** אנחנו חוזרים לענין דברינו בסדר הכפרות. ונאמר. כי כאשר יעבור אדם על כריתות ועל מיתות בי"ד בשוגג.

אור חדש.

גו'. וברכות ז' ע"ב: יג) ופי' רז"ל לבך כו'. ילקוט יתרו כ' רמז ש"ג רמ"א כו' לבך יודע כו'. ועיין מכילתא שם פ"י: שם ופי' רז"ל משל כו'. ע"ז ד' ע"א: שם ומשלו עוד משל כו'. מד"ת מזמור ל"ח, ובילקוט שם הסל"ג, ובזוהרי' י"ג תקפ"צ שם ומשלו רז"ל משל בזה כו'. מד"ר נח

חייב להתודות ולבקש תחנונים על הסליחה. ולהאנח במרירות לב. ולדאוג ולפחד. כי אלה מעיקרי הכפרת ויעסוק תמיד בפרשת חטאת. ויחשב לו כאילו הקריב חטאת. רצוני לומר כי יועיל הרבה בדבר. ויתכפר לו מעין כפרת החטאת.

טו ודע כי השוגג ענוש יענש כאשר הקדמנו לבאר. אף כי הפושע. ר"ל מי ששגג בדבר שדרך בני אדם להזהר ממנו. ויש לו לדאוג ולפחד מחטאו. ואמרו רז"ל בפירוש מה שכתוב (תהלים מח, ג) יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב. כאשר היה אדם עובר עבירה בשוגג. היה לבו דואג עליו וחרד ומפחד לחטאו. עד שהיה עולה לירושלים והיה מקריב קרבן החטאת והיה אף שמח. ע"ז נ' יפה נוף משוש כל הארץ ומ"ש ירכתי צפון על המזבח ירכתי צפון היה משוש כל הארץ. כי ההטאת היתה נשחטת על ירך המזבח צפונה. וארז"ל בזמן שאדם ע"ע ונושא ונותן בלבו תמיד על ענין חטאתו אשר חטא. וחרד ומפחד עליה. הקב"ה מוחל לו. ובזמן שמעביר העבירה מנגד עיניו והיא קטנה וקלה לנגד עיניו. דומה למי שנשכו עקרב והוא בז לנשיכה ודוחק רגלו על הארץ להעביר הארס. ורואיו יאמרו לו הלא ידעת כי תעלה מכף [רגלך] ועד קדקדך.

טז עתה נדבר על מי שיש בידו עון חלול השם. שלא יתכפר עונו ביסורין. והנה הקדמנו כי יש לו רפואות תעלה אם יקדש את הש"י תמיד. עוד תמצא לו כפרה. בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה. כאשר אמרו רז"ל אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה (ש"א ג, יד) בזבח ובמנחה אין מתכפר. אבל מתכפר בדברי תורה. ואע"פ שהיה עון בית עלי מחלול מצות קדשים, כמו שנא' (שם פ' יג) בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו. והנה כי התורה רפואה לכל מכה נחלה מאד. על כן כתוב (משלי טו, ד) מרפא לשון עץ חיים.

יז וע"מ שארז"ל כי על כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויום הכפורי' תולין ויסורין ממרקין. יש שאלה. והלא כתוב (ויקרא טז, ל) מכ"ח לפני ה' תטהרו. והתשובה בזה, כי מה שנ' לפני ה' תטהרו מצות עשה על התשובה. שנחפש דרכינו ונחקורה ונשובה אל ה' ביום הכפורים. ואע"פ שנתחייבנו על זה בכל עת. החיוב נוסף ביום הכפורים. והטהרה אשר בידינו היא התשובה ותיקון המעשים, אבל מה שכתוב (שם פ' ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. שהוא אמור על הטהרה. שהש"י מטהר אותנו מן העון ומכפר עלינו כפרה שלימה ביום הכפורים בלא יסורים. זה נאמר על מצות לא תעשה. אבל על

אור חדש.

סל"ב אות ג', מד"ת מזמור י"א: טו וארז"ל בפירוש כו'. מד"ת מזמור מ"ח, ילקוט שם תשנ"ה: שם וארז"ל בזמן כו'. מד"ת נ"א מיכן אתה למד כו' וכן משל היינו אימר עקרבא דמית לגמלא ושואפה בעוקבא כו', ובילקוט שם תשס"ד: טז) ארז"ל צט כו'. ר"ה י"ה ע"א: יז) ועל מה שארז"ל כו'. יומא פ"ו ע"א:

כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין.
יח ואמרז"ל מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם להברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. לכן מי שגזל את חברו ישיב את הגזלה. ואחרי כן יתודה. ואם התודה תחלה לא עלה לו הוידוי. כמו שארז"ל בענין הגזל והנשבע לשקר שהוא חייב לשלם קרן וחומש ולהביא אשם. שהמביא גזלו עד שלא הביא אשמו יצא. אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא. שנאמר בענין גזל הגר שאין לו יורשים ונותן התשלומין לכהן (במדבר ה, ח) האשם המושב לה' לכהן מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו. פירוש האשם הנזכר במקרא הזה היא על התשלומין. מלשון (שם פ' ז) ונתן לאשר א"ל. יהוא מביא התשל' מלבד איל הכפ' אשר יכפר בו עליו אח"כ.
יט ואמרז"ל אם הקניט אדם את חברו בדברים צריך לפייסו. ואין צריך לומר אם דבר עליו לשון הרע. כי זה מן העבירות החמורות. ואם לא מחל לו חברו. חייב לבוא לפניו עם חבורת שלשה בני אדם. לא מחל לו. יבוא לפניו שנית עם חבורה אחרת. וכן יעשה פעם שלישית. ואמר אליהוא (איוב לג, כז) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי. פי' האיש הישר העויתי. מלשון (שם א, א) תם וישר. כי לא הייתי רואה זכות לאיש הישר. אבל שמתיו נעוה ונעקש. ולא היה שוה וישר אצלי. ולא שוה לי מלשון (ישעיה כח, כה) הלוא אם שוה פניה. (ובראשית יד, יז) אל עמק שוה. וענין יושר והשואה [אחד]. ולפי שבזה את הישרים לפני בני אדם. צריך להכנע להם ולהתודות לפני רבים. על כן אמר ישור על אנשים. וע"כ דבר אליהוא על החטא ההוא בפרט. כי הוא מן העבירות החמורות והמפסידות את הנפש. וארז"ל כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו מפני שחלל את התורה. שנאמר (דה"ב לו, טז) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים וגו' לאין מרפא.
כ ומזה שארז"ל כי מי שיש בידו חלול השם תשובה ויום הכפורים ויסורין תולין ומיתה ממרקת. לפי שהמיתה ממרקת כל חטא אשר התשובה מועילה. ואם נהרג והתודה לפני מותו. מעת שנפלה עליו אימת מות יש לו כפרה. ונחשב ההורג כשופך דם נקי והסיד. שנאמר (תהלים עט, ב) בשר חסידיך לחיתו ארץ. וארז"ל כי זה נאמר גם על הרשעים שבהם. שנאמר עליהם (ירמיה ה, ח)

אור חדש.

יח) וארז"ל מכל כו'. יומא פ"ה ע"ב: שם ואם התודה תחלה כו'. ע"ל שער א' אות מ"ה: שם שארז"ל בענין ב"ק ק"י ע"א: יט) וארז"ל אם כו'. יומא פ"ז ע"א: שם חייב לבוא לפניו כו'. כן מבואר בגמ' שם: שם וארז"ל כל כו'. שבת קי"ט ע"ב: כ) שארז"ל כי מי כו'. יומא פ"ו ע"א: שם וארז"ל כי כו'. בד"ת מזמור ע"ט ובי חסידים הי' כו' הי"ה אחיך ע"ש וברש"י תהלים שם פ' ב':

פושעים מזידים משכימים היו. כי נחשבו כחסידים לפי שנעשה בהם הדין. כמו שכתוב (דברים כה, ג) ונקלה אחיך לעיניך. כיון שלקה הרי הוא כאחיך.

כא ואז"ל עבירות שהתודה עליהם ביוה"כ זה. חוזר ומתודה עליהן ביוה"כ אחר. שנאמר (תהלים נא, ה) וחטאתי נגדי תמיד. רבי אליעזר בן יעקב אומר אינו חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר. ובמדרשים הזהירו מאד שלא יחזור ויתודה עליהן ביוה"כ אחר. והזהירו על זה משני פנים. האחד. כי הוא מראה עצמו מקטני הבטחון וכאילו איננו בוטח על גדולת סליחת הש"י שהוא נושא עון ועובר על פשע. והזכירו על זה (תהלים לא, יט) תאלמנה שפתי שקר וגו'. והשני. כי אם איננו מזכיר זולתי העונות הקודמים. ידמה כי אין דאגתו זולתי על הראשונות. וכי לא חטא מאחרי כן. ואם כן ידמה. (כי) איננו חופש וחוקר דרכיו. וזה חלי רע הוא. כי המשגיחים על נפשם רואים בה תמיד דברי עונות. או במדותיה. וכאשר מקצרת מהשגת מדרגות היראה. או כאשר מקצרת מן העבודה ועסק התורה. כי העונשים גדולים על אלה. גם כי פשיעות הלשון מצויות. וארז"ל שלשה דברים אין אדם ניצול מהן בכל יום. הרהור עבירה. ואבק לשון הרע. ושאינם מכוונים לבם בתפלתם פעמים רבות. והשלישית. כי ידמה שהוא מתפאר בהתודותו על הראשונים לבדם כי לא חטא אחרי כן. ואמרו במדרשים. בשביל שאין לך מן החדש אתה מתודה על הראשונות, ומה שכתוב וחטאתי נגדי תמיד. פירשו במדרש שיהיו נגד עיניו ונזכרים בלבו. אבל לא יזכרם בפיו. עוד פירשו בו בתלמוד ירושלמי שלא יהיו בעיניך כאילו לא עשיתם. אלא כאילו עשיתם ונמחלו. וכבר זכרנו זה בשערי עיקרי התשובה. ואמנם יש לו לבקש רחמים כל ימי חייו על סליחת עונותיו הראשונים והאחרונים. ולהיות ירא ומפחד אולי לא השלים חוק עיקרי התשובה. והשנית, כי העבירות שיש בהן כרת יסורים ממרקין אותן כאשר זכרנו. גם דוד המע"ה אמר (שם כה, ז) חטאות נעורי ופשעי אל תזכור. אך לא יזכיר הקודמות בפרט. אחרי אשר שב מהן והתודה עליהן ביוה"כ. שכבר קיים מצות הוידוי בהן. ויש לו לבטוח שכבר נתקבל וידויו במה שהוידוי ראוי לכפר. אכן כל הימים יתפלל על סליחת עונותיו כאשר זכרנו. ואין מחובת התפלה לפרוט החטאים. רק מחובת הוידוי. ועוד מטעם אחר צריך להתפלל על עונות הימים הראשונים. כי אולי יש לו עונות וחטאות שלא התבונן עליהם ולא זכרם ולא התודה עליהם. כענין שנאמר (שם יט, יג) מנסתרות נקני.

כב וסדר הוידוי. חטאנו עוינו פשענו. והחטא. כולל השגגה והפשיעה. וענין הפשיעה. בלשון חכמי ישראל כשאינו נזהר בענין שדרך בני אדם להזהר. כאשר הקדמנו. והעונות הם הזדונות. והפשעים הם המורדים. מלשון (מ"ב ג, ז) מלך מואב פשע

בו. והש"י סולח כגודל חסדו גם למורדים בו כי ישובו אליו בכל
לבם. ונאמר (דניאל ט, ט) לה' אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו
בו ונאמר (תהלים כה, יא) למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא
ונאמר (שם סה, ד) דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם.

אור חדש.

שם שלקה כו'. מבית כ"ב ע"א: כא) וארז"ל כו'. יומא פ"ז ע"ב, ולפנינו הגי' מהופכת בגמ'. ובמד"ת מזמור ל"ב הגיר' כמו שהוא בדברי רבנו. וגם בפוסקים איכא פלוגתא דדעת הרמב"ם דחוזר ומתודה וכ"ד טוש"ע סימן תר"ז. וזה כגירסת הגמ' שלפנינו ופסק כראב"י. ודעת רי"צ גיאות הובא בטור שם כדעת רבנו, [והאגור בדיני יוה"כ כ' עונית כו' כתב ה"ר יונה שא"צ להתודות כו' ע"ש, והמאירי ותלמיד רבנו יונה כ"ט בגמ' דלא יהודה ומ"מ אם עשה כו' ע"ש] והב"ח שם לא מצא טעם לפסק הרי"צ שם, אבל ע"פ גירסת רבנו נתגלה טעם רי"צ, ולפ"ז דעת הרי"ף כדעת הרמב"ם וכמ"ש הב"י שם דהא הרי"צ פסק ג"כ כראב"י, [וכ"כ להדיא הרוקח בהל"ת סי"ז ובהל' יוה"כ וסמ"ג דקי"ל כראב"י בד"ז דמשנתו ק"ונ, ובביאור הגר"א סקי"ב כנ"ב, והגי' פ"ה דב"ב קל"ח ע"א בגמ') כנ"כ דמשנת ראב"י ק"ונ אמרינן בין במשנה בין בברייתא ע"ש] וזה דלא כהגר"ה שכ"ש דדעת הרי"ף כדעת הרי"צ דפסק כת"ק. אבל מ"ש שם שכן עיקר לפי דאמור כאן דגם ע"פ פ"ב א"ש: שם ובמדרשים הזהירו כו'. במד"ת שם, ובמד"ר פקודי פנ"ב אות ב': שם והזכירו ע"ז כו'. כ"ה במדרשים הנ"ל: שם וארז"ל שלשה כו'. ב"ב קס"ד ע"ב. שם ואמרו במדרשים כו'. שם ושם: שם פי' במדרש כו'. מ"ת שם: שם עוד פי' בו כו'. ירושלמי יומא פ"ח הל"ט: כב) וסדר הוידוי כו'. על"מ פ"ב מהל"ת ה"ח ובמשנה ברורה ס"י תר"ז.

השמטות מספר אור חדש בשער השלישי.

אות מה) כגון כו' חייב לו מנה כו'. שבועות ל"א ע"א:

אות רכא) בא"ח חילוק בין תחלה לסוף [עיין רוקח הל"ת סב"ח ודוקא עמיתו כו']:

אות רכה) בא"ח ד"ה מותר כו' דחייב להגיד אף שלא הוכיחו תחלה (ויודע שיקבל תוכחתו) ונהגה לספר קלון חברו, אבל אם הקדים להוכיח את החוטא תחלה מותר אח"כ לספר הדברים לבנ"א מטעם דברים שבאל"ה כנ"ל באות רב"א:

אות ר"ל) טהורה לקרבן. גירסת רבנו זבחים קט"ז ע"א כגי' הנ"א מאות שעתידין כו' ועיין במהרש"א שם: שם בא"ח ד"ה מותרת כו' אשר א"ט ועפ"ז רבנו לא"ק מדוע שני כאן לכתוב שלא כדרכו כמבואר שם ברש"י:

תשלום דברי אאמ"ו הגאון ר' שמריהו יוסף זצ"ל.

שמעון יכול לומר בא"א אלא בחלק של לוי, ומ"מ ראובן אינו יכול לומר בא"א בחלק לוי להוד. וכדעת הטור ס"ז דלא כהרמב"ן, אלא צריך להשיב לשמעון עד ד"מ ואפשר דלוה כיון הד"מ ודלא כהפרישה] ולפ"ז חולק הגאון במש"כ וכיון שאין בה דין הליקה על הרמ"ה בסי"ז. ואפשר דהכא משום בית לית בי' דין חלוקא.

אזהרה.

אין לשום אדם רשות להדפיס ס' ש"ת עם א"ח בלי רשות המחבר.

אדריסת המו"ל:

S. GREINIMAN, Wilno, Poplawska 16/1.

אדריסת המחבר:

Rabin M. KARELIĆ, Wilno, m. Stefanska 21.

=== מחיר הספר מכורך אלף מארק ===

Jonah ben Abraham Gerondi
[Sha'are teshuvah]
Sefer Sha'are

BJ
1287
G43S4
1921